

कोंकण टायम्स

डिसेंबर ८७ - मार्च ८८

मोल : १ रुपया

संपादक :
तुकाराम शेट

काळखांतली 'निरांजनी' चित्रकार : एस. एल. हळदणकार

खुब वर्सानी गांवांत पावता तेन्ना .. :

तुकाराम शेट

गोंयांत पर्यटनाचो राकेस पावलो :

चंद्रकांत कृष्णा नायक

रामायणांतले वेंचिक आनी दुर्मिळ प्रसंग :

एन सुहास

फुलोंवया गोंयांतली शेतांभाटां :

दिनानाथ बांदोडकार

शादूर गोंयकारा तूं अल्पसंख्य जातलो :

उदय देशप्रभू

पांचालीक घोव कितले ? :

डॉ पंढरीनाथ भूवनेंद्र ज.

सुपरमॅन, ससो आनी उजो :

तुकाराम शेट

म्हातारी आनी कावळो :

अशोक भोसलो (अशोकमामा)

कविता :

निलबा खांडेकार, आनजिलो डिसोजा, आर. रामनाथ

कोंकण टायम्स

डिसेंबर ८७ - मार्च ८८

बायलमनीस संस्कृतायेची राखणदार

बायलमनशेन जशें घर मांडलां, सजयलां आनी राखलां तशेच तिणे संस्कृताय घडयल्या, वाडयल्या आनी सांबाळल्या. बरें तें राखोन दवरपाचो गुण बायलमनशेन आसल्या कारणान तिच्या खातीरूच संस्कृताय तिगून उल्ल्या.

फाटल्या काळांत फांतोडेच्या पारार धान्य दात्यार दळताना तालार गायल्ल्यो ओंवयो आयकोंपाक मेळटाल्यो. पुण आयच्या यंत्रिक काळार हें सगळें बदल्लां. पुण जंय जंय जिवितांकडे सरळ संबंद येता अश्यो संस्कृतीच्यो कुरवो आजूनय जित्यो उरल्यात.

बायलमनीस आल्ल्यो गावन आपल्या माणकुल्या भुरग्यांक खेळयतात. 'येथें येथें, येथें येथें, नाच रे मोरा, मामा ना घरा, मामी घाली चारा, चारा खा, पाणी पी भूऽर मोरा' अशें गायत आवय आपल्या माणकुल्या भुरग्यांक खेळयतात. भुरगेंय तिच्या वांगडा आपल्या धाकटुल्या तळव्याचेर दुसऱ्या हाताचे बोट तालान नाचयत खोशी जाता. 'बाळाचें चौ दिसांचें ऽ न्हाणू, सारयलें शें ऽणू, बाळा तूं जो जो रे ऽ' असली पाळणे गीतां गायत भुरग्यांक पाळण्यांत धोलयत न्हिदयतात. बालगीतां शिकोवन भुरग्यांक शेवण्यावरी गावपाक शिकयतात. खेळगीतां शिकोवन भुरग्यांक खेळा मांडार फुडें हाडतात. काणयो सांगून भोंवतणच्या संसाराची वळख भुरग्यांक करून दितात. सटी बारशे, लग्नां परबो गीतां गावन मनयतात. शेतांत रोपणे वखतार, नडणे वखतार गीतां गावन शेतां धोलयतात.

धालां मांड तर गोंयच्या संस्कृतायेची मूस. धाला मांडाच्या या मुशीतल्यान तर गोंयच्या संस्कृतायेची निर्मणी घडत आसा. बायल मनशां धाला मांडार 'सकयां साद' घालीत भेंड मोडून नाचोन आनी गावन धालो खेळत संस्कृतायूच केळयतात.

अविल्ले साहित्य हेय अेक संस्कृतायेचे तास. आमचे संस्कृतायेक, आमचे जिणेक साहित्याचे चकचकीत तास दिसपाक बायल मनीसूय फुडें आसा.

'यो रे दिसा भर रे पोटा' अश्या हालीच्या या तेपार सगळो दीस पोटाफाटल्यान वयता. संस्कृतीक जिणेक वेळूच मेळना. तरी पुण आमच्या जगपाकडे सरळ संबंद येता अश्या संस्कृतायेक तरी आमी मुजरत वेळ दिवपाक जाय, आनी आपलें जिवित बरे तरेन जगपाक आनी फुलोंवपाक जाय.

- संपादक

संपादक :

तुकाराम शेट

संपादन पालव :

प्रकाश द. नायक

महादेव भोसले

उजवाडावपी :

हिरा शेट

छापपी :

रवि मुद्रणालय, बेळगांव

फोन : २३०७९

कोंकण टायम्स पब्लिकेशन

बेती, बार्देश, गोंय-४०३ १०१

लेखांतलीं मतां त्या त्या लेखकांची.

IRRIGATION DEPARTMENT

of the
GOVERNMENT OF GOA,

PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE
BY EXECUTING THE DEVELOPMENTAL WORKS UNDER
WATER RESOURCES

through construction of :

1. **Salaulim Irrigation Project**
2. **Tillari Irrigation Project**
3. **Anjunem Irrigation Project**
4. **Command Area Development works**

in both

Anjunem & Salaulim Irrigation Projects

and

many other schemes under
WATER RESOURCES DEVELOPMENT

Issued by :-

Irrigation Department.

खूब वर्सांनी गांवांत पावता तेन्ना...

— तुकाराम शेट

गां

वचे शिमेर दीस पडटयार हांव बशितल्यान सकयल देंवलों. आनी मदले वाटेतल्यान चलत चलत गांवच्या मदल्या वाड्याकडे वचपाक लागलों. वयल्या वाड्यावयलीं घरां बरीच पयस पयस आसली. अक दोन घरा मोडपाक तेकलेली. अक घर तर मोडोन गेल्लें. त्या घरांत खूब तेप मेरेन वस्ती नासली जांवये.

मदल्या वाड्यार पावता म्हण्टासर तिनसांजचो काळोख पडपाक लागलो. वाटेवयरसून अका उल्याच्या पयस आसलेलें देवूळ काळखांत अदीकूच जिर्ण दिसतालें. देवळाकडलो आशिक पिंपळ सळसळा नासलो. पिंपळाची सगळी पानां झडून गेल्ली. तो ताडां कशी बोडको जाल्लो. वाटेवयल्यान चलताना मदल्या वाड्यावयल्या तेकून तेकून आसलेल्या घरांतली मनशां कोण अनवळखी मनीस कांय म्हण म्हाका पळोवपाक लागलीं. हांव खूब वर्सांनी गांवांत पयलेच फावट पावतालों म्हण ताणी म्हाका वळखलो नासूये. म्हजे भुरगेपण तर याच गांवाच्या आंगाखांदार खेळत पैसावल्लें. तरनाटे-पणांतली कांय वर्सां याच गांवांत मिरयल्या उपरान्त पयसच्या शारांत गेल्लों. आतां तर म्हजे तकलेवयले बरेच केस धवे जाल्ले. कपलार मिरयांचे जाळें मांडलेले. वाटेत पोंग पडलेली म्हातारी आपल्या कमरार अक हात धरून आनी दुसरो हात दोळयार धरून पळयत रावल्ली. तिच्या लागी पावताच म्हाका तिची हयन्हयसी वळख जावपाक लागली. म्हज्या इश्टाची ही आवय ! हांवें तिच्या भुजाक हात लावन तिका 'बा' म्हण उलो केलो. म्हज्या आवाजान ती म्हाका वळखली आनी ती शिरशिरली. ती म्हणपाक लागली, 'पुता कितल्या वर्सांनी तूं येयलो रे !' 'हय जानू कसो आमा ?' 'बरो आसा. घरा आजून येवना हांव जानूचीच वाट पळयताली.' 'हांव येयला म्हण सांग.' अशें सांगून हांव फुडें गेलों. पुण म्हाका पळोवन तिच्या दोळ्यांत येयल्ली दुकां पळोवन म्हाका शीट्ट जालें. म्हज्या ल्हानपणांत ही बरीच सोबित आनी तरनाटी आसली. आतां सामकी म्हातारी जाल्ली.

तिठयार पावनाफुडें बरेच लोक दिश्टी पडले. थंयच्या उज-वाडात तांका वळखू येतालें. हांव भुरगो आसताना जे तरनाटे आसले ते आतां जड्डे म्हातारे जाल्ले. आनी म्हज्या वयावयले जे जे वळखीचे दिसताले ते म्हतारपणाची वाट चलताले. ते वेळचो गांवचो तरनाटो मुकादम आतां म्हातारो जावन दाणो तेकयत चलतालो. एका फाटाफाट सामानाचे पुडे बांदपी साजू पसरकार आतां म्हातारपणांत नाभीर हात तेकोवन बसलेलो. ते वेळार आपल्या आंगांतल्या ताकदीन गांवपण गाजोवपी दोग तीग जाण आता म्हातारपणाचे ओजे सांबाळीत सोप्यार बसलेले. म्हज्या वळखीचे लोक म्हातारे जाल्ले पळोवन गांवूच म्हातारो जाला अशें दिसपाक लागलें. वाटेर चलताना वळखीच्या लोकांची म्हातारी मुखामळां म्हज्या मुखार नियाळपाक लागली.

हांव येयलां ते कळ्ळें देखून जानू आमच्या तीन वांगड्याक घेवन घराकडे पावलो. अकांमेकांक पळयनाफुडें आमी अजापले. आम-च्यांत बरोच बदल जाल्लो. मागीर आमी मनांतल्या मनांत आमच्या तरनाटेपणांतल्या रुपाकडे आयच्या बदललेल्या रुपाकडे तुळा करपाक

लागले. म्हज्या तिगूय इश्टांचेर म्हातारपणाची सया मारताली. तरनाटेपणातले तांचे दोट्टी आंग आतां खंयच्याखंयच ना जाल्लें. हाची ताची चवकशी आनी खबरी करतां करतां कळून येयलें; आमचे भुरगेपणातले तरनाटे, म्हातारे जावन खुबशे मरोन गेल्ले. कांय जाण आजुनय म्हातारपणाची जीण सारताले. म्हजो अक जिवाचो इश्ट गेल्याच म्हयन्यात मरोन गेल्लो. ही खबर कळनाफुडें म्हाका अजाप आनी दूख जालें.

म्हजे इश्ट आपापल्या घरा गेल्या उपरान्त म्हाका दिसपाक लागलें. भुरगेपणाची सया ना जावन म्हज्या गांवाचेर म्हातारपणाची कळा येयल्या. गांव म्हातारो जाला. तो या म्हातारपणाच्या सांव-टांत सोपून वयतलो अशे दिसपाक लागलें. आनी हांव ते रातीर चड आनी चड अस्वस्थ जायत गेलों.

फांतोडेच्या पारार रातच्या काळखाचें तांती फोडीत कोव्याचो साद भायर सल्लो. नव्या दिसाचो जल्म जालो आनी सगळी शेवणी खोशेन गांवक लागली. तशे म्हज्या मनावयलें रातच्या मुडाचें चेंपण खंयच्या खंय नाच जालें. आंगावयली म्हातारी जडुी कात सोडल्या-वरी म्हजे मन नवें ताल्ल जालें.

गांवांत आयज जात्रा आसल्यान सकाळी फुडेंच देवळांत नवत वाजपाक लागली. गांवचे लोक सकाळी फुडें न्हावन धुवन देवीच्या दर्शनाक वयताले. हांवूय भायर सल्लों. गांवांतल्या घरा घरांनी आयज उमेदीचें वारें व्हांवतालें. देवळांत पावनाफुडें हांवें देवळाच्या दारांतली घण्टा वाजयली. शांत उदकार वांटकुळीच ल्हारां उमाळून येवंची तशें त्या घंटेच्या आवाजान म्हज्या काळजांत ल्हारां उमाळ्ळी. हांवें दोळे धांपलें आनी देवीक पायां पडलों. कसलेंच मागणें न मागतांच हांवें दोळे उगडले आनी देवीचें मुखामळ पळ-यलें. म्हज्या भुरगेपणातली आदलीच देवी म्हाका तोखताली. काळ्या पाशाणातल्यान कोरांथून काडलेली देवीची सोबित म्हुर्त जितोजिवी दिसताली. फाटल्या कितल्याश्याच वर्सां पयली आसली तशीच आतांय आसली. तिच्यांत कुस्कूट लेगीत बदल दिसनासलो. ती सामकी चीर यौवनांत आसलेली. तिच्या हातांतलें भाताचें कणस तर गांवच्या पोसवणेचें आनी रुजवणेचें प्रतिक आसलें. हांवें चैतन्यमयी देवीक दोळ्यांत सांठयली आनी हांव भायर सल्लो.

देवळाच्या सयभोवतणी जात्रेखातीर मांड उभारपाक सुरुवात जाल्ली. गांवांत नवे नवे सोयरे आयज येतले. आयज रातचे सगळो गांव लोकांनी फुलोवन वयतलो. धोल ताश्यांच्या तालार देवीचो गुडयांनी सयजल्लो रथ तरनाटे आपल्या भुजार धोलयतले आनी खेळयतले. हो उत्सव अशी कितलीशीच वर्सां चालू आसलो आनी फुडेंय कितलीशीच वर्सां चालू उरतलो. नवी नवी तरनाटी पिळगी आपल्या भुजार रथ उमेदीन धोलयतले. हें येवजून म्हज्या मनांत येन्नाधरूच जात्रा उप्पाट भरपाक लागली.

देवळाकुशीकच्या मळार ल्हान भुरग्यांचो आवाज येयलो. पळयल्यार बरेच भुरगे थंय खेळटाले. कोण मीठ-फळयांनी खेळटाले. कोण कोयण्या-बालांनी खेळटाले. भुरग्यांच्या रुपान खेळामळार उत्फुर्त उमेद घोळटाली. आमी ल्हानपणांत हांगा

खेळटाले. तेच जागेर आतां नवे पिळगेतले भुरगे खेळटाले. या भुरग्यांत जाण्टे जाल्ल्या म्हज्या वांगड्याचेय भुरगेय आसले. या मळार गांवांतली नवी पिळगी आकार घेताली. हें पळोवन गांव भुरगेपणांतूच आसा, तो म्हातारो जांवन ही जाण जाली. नवी पिळगी येवन गांव परत परत भुरगो जातलो आनी नवो जायत रावतलो हे कळोन येवन म्हज्या आंगापांगांत नवी आंकरी फुटली.

खेळामळ जावन फुडें मड्ड लागतालें. मड्डांत आजुनय नाचणे, हुडीद, कुळीद पिकताले. या धाव्यांतल्यान गांवचे नवे पिळगेक पोसवण मेळटाली. मड्डा लागूनच व्हडलो दोंगर आपल्या कणरांनी, काण्णानी, चुन्नानी, आंवळ्यांनी पिकतालो. झाडां-झिल्लीनी रसरसतालो. याच दोंगरार धोंपरभर उंचायेचे करड पिक-ताले आनी तें खावन. गांवची गोरवां गांवच्या भुरग्यांखातीर पानेताली. हांगाच्या सैमाच्या चक्राक आजुनय खंड पडूं नासलो. सय रतूंची सया या दोंगरार त्या त्या रतूंत येताली.

ओडून हाडल्यावरी हांव चलत चलत सकयल्या शेकानशेक पातळलेल्या शेतोडेकडे पावलों. शेतांत वांयगण पसवता थंय आसलें. सगळोच वाठार पांचवे समृद्धतायेन जड जाल्लो. शेताक तेकून लांबची लांब भांटां वाच्या झोतार धोलताली. माड आपल्या खांदार गांवच्या लोकांखातीर नाल्लांच्या पणीची ओजी घेवन उबे आसलें. कांय माडांच्या चुडतांचेर ल्हान ल्हान शेवण्यांनी घोटेर केल्ले आनी ती त्या घोटेरांत तांतयां उबयताली. त्या तांतयांतल्यान माडावयल्या घोटेरांत धोलतां धोलतां नवी पिलां जल्म घेताली आनी मागीर आपले दोनूय पांवटे पयसावन या वाठारांत गायत उडटाली. भुरग्यान दूद पियेताना आपल्या आवयची चीव ओडची तशी ती शेवणी या शेतांत पिकलेल्या कणसांतल्यान गोटे वेंचताली.

शेतांच्या सकयल्या मदल्या भागांत आश्टे, पोयी आसात. या पोयीनी खोल खोल कोंडी आसात. शेतांत जशें भात पिकता तशें आश्ट्यांनी, पोयीनी पोटींग-मुंगटां, कोंगे, काळुंदरां, खरचाण्यो, पोलये, भुयाच्यो, पालू-तामोश्यांचे तोरे पिकतात आनी याच आश्टे आनी पोयीच्या उदकाचेर तांबडी-धवी साळकां धोलत आसतात. पोयेंतलें उदक मानशेतल्यान न्हंयेक मेळटा. याच न्हंयच्या कांठार आयचो अख्खो गांव वसला. ही आमची न्हंय सगळ्या गांवाक ओलसाण दिता. या न्हंयच्या उदकारूच अख्ख्यो गांव पोसता.

न्हंयच्या कांठार वसललेलो गांव हांव म्हज्या दोळ्यांनी भरून घेतालो. शेताभाटां, आश्टे-पोयो, आमरायी, मड्डा, दोंगर हांगा किल्लोवन वयर सरपी सगळी सृजनताय... हांगा पसवत आंकूर कसो पिळग्यान पिळग्यो वयर सरपी मनीस... सगळ्या वाठारांत भरून आसलेंलें सृजनत्व... आनी हांवूय ताचोच अक भाग... हे सगळें जाणा जावन साक्षात्कार जाल्ल्यावरी हांव भारावोन गेलों.

गोंयांत पर्यटनाचो राकेस पावलो....

— चंद्रकांत कृष्णा नायक

गों

य म्हळ्यार भोंवडे मोग्यांच्या काळजांतलें नंदनवन. गोंय झाडांपेडांनी, पांचव्याचार कुळांगरां - शेतांनी आनी तरेच्या फुलांफळांनी भरिल्लें एक माणकुलें शार. गोंयच्यो रूप्याचे रेवेंच्यो दर्यावेळो, नागमोडचो न्हंयोदेगो, जमनी मदल्यान खळखळ आवाजान व्हांवपी वाकडे-तिकडे न्हंयांचे फांटे, दोंगरी वाठार. आनी सगळ्याक पांचवेचार दिशिल्ल्यान गोंय सगळ्या तरांनी सोबित दिसता. ह्या गोंयार सैम प्रसन्न जालां. सैमान दिल्ल्या देणग्यांक एक व्हड इतिहासाची जोड मेवळ्या. देवळां, आनी इगर्जांच्या शिल्प-शास्त्राच्या दुर्मिळ वस्तीचें पेटूल म्हळ्यार गोंय. ह्या गोंयांत चारूय जातीचे लोक जातीभेद करीनासना हातांत हात घालून, खांदाक खांद मेळोवन भोंवपी, सुशेगाद हीं नामना जोडपी. आपलें खाशेलें अस्तीत्व सांबाळपी गोंयकारां खातीर काय कोण जाणां. गोंय आतां भारत सरकाराच्या भोंवडेकार खात्याचे वळेरेंत पयलें आसा. गोंयांत गिरेस्त वा कुबेरूच येता अशें न्हय तर मध्यम आनी सकयल्या पांवड्यावयले भोंवडेकारूय आकर्शित जावन हांगा येतात. गेल्या वर्सा गोंयांत आयिल्ल्या अंदाजे आठ लाख भोंवडेकारांतले सुमार सात लाख भारतीय भोंवडेकार आनी एक लाख विदेशी भोंवडेकार. गोंयांत रावपाची बरी आनी सवाय रावपा वांगडा सगळे तरेच्यो सुविधाय दिवपाची जापसालदारकी गोंयकार सामाळटा. गोंयच्या सैमाचें आनी गोंयच्या लोकजीणेंची तोखणाय करीत भोंवडेकार वतना पर्थून मुजरत गोंयांत येवपाची अत्सा बाळगितात. दिसान दीस पर्यटकांचो आंकडो वाडटा हें पळोवन गोंय सरकार गोंयांत पर्यटक वाडचे म्हण यत्न करता.

मास्टर प्लॅन

‘मास्टर प्लॅन’ नांवांचो एक प्लॅन सरकारान गोंयांत गोंयकारांमुकार हाडलो. त्या प्लॅनांत गोंयांत पांच नक्षत्रांची हॉटेलां बांदपाचें थारायलें. ह्या हॉटेलांखातीर गोंयांत हिप्पी चड जातले. तांच्या वांगडा अंमली पदार्थ वाडटले. गोंयचे तरणाटे आनीक चड त्या अंमली पदार्थाच्या भकीक पडटले ह्या भयान त्या मास्टर प्लॅनाक विरोध जालो.

गोंय सरकारन पर्यटन हो उद्येग थारावपा फाटलो हेतू यळाव्या लोकांक आदर दिवपा परसय कांय पैशेवाल्यांक खोशी करचेलो आसा असो दुशव येता. सरकार पर्यटनाच्या नांवान फायव्ह स्टार हॉटेलां बांदूक सोदता. ह्या हॉटेलांचे धनी भायले.

चडशे अधिकारी भायले आनी जी येणावळ उत्पन्न जातली तीय भायर वतली. पर्यटकांची बेस बरी सोय जातली हें खरें; पुण हे पर्यटक आमच्या बाजारांनी भोंवचे नात आनी खर्चीतले पैशे गोंयकारांच्या बोल्सांत पावचे नात. हाचे उरफाटे गोंयांतली बरी जमीन ते सवाय भितर सरकारी आदरान आपली करतले. सोबित दर्यावेळो आपल्या आवाठांत घेतले आनी गांवच्या लोकांखातीर त्यो सासणाचो बंद जातलो. पर्यटनाचे जितले फायदे ताचे परस चड लुकसाण आमता. सामाजिक, सांस्कृतिक नदरेन जाता तें लुकसाण एकदम नदरेंत भरना. त्या लुकसाणाक लागून सगळो समाज पोखरता. पुण आयज आमी पर्यटनाच्या फायद्याचे आनी लुकसान हिशोब मांडूक सोदिनात. आमची भूंय आमकां चडशे काय दिनात. देखूनच पणजे पर्यटनाचेर जाल्ल्या परिसंवादात पंचतारांकीत हॉटेलांत जो विरोध जालो ती विचारवंतांनी गोंयकारांक योग्यवेळार दिल्ली समज.

पर्यटनाच्या नांवान काय कडेन हांगाच्यो दर्यावेळो गोंया-भायल्यांनी विकत्यो घेतल्यो. हॉटेलां उभारिल्ल्यान त्या वेळांचेर वचपाक गोंयकारांक बंदी जाल्या. हॉटेलांचे मालक गोंयच्या स्वर्गाचे कुबेर जाल्यात. हे हॉटेलवाले बायलांच्यो नागड्यो उगड्यो जाय-रातीं दिवन गोंयच्या बांयलांनी सामाळिल्ली अब्रू वाऱ्यार घालूक लागल्यात. असल्या वायट करणेन ते आपलो धंदो बेस बरो वाडयतात. पर्यटनाक लागून हांगाची कोंकणी भूंयेवयली कोंकणी भास, कोंकणी संस्कृताय आमी जावन वगडायतले म्हण गोंयकार भियोन कांचवेल्यात.

पर्यटनाच्या नांवान गोंयांत हॉटेलां बांदीत आसात. ती हॉटेलां बांदपाक जमिनी भायल्या लोकांक विकच्यो न्हंय, आनी दिवच्यो न्हंय. गोंय येन्नादरूच गोंयकारांखातीर आनी फुडल्या निर्मणेच्या पिळगेखातीर राखून दवरपाक जाय.

आमी गोंयच्या सोबितकाये विशीं आनी संस्कृताये विशीं व्हड-विकाय दाखयता. पुण गोंयाभायर गोंयचेविशीं दुसरेय तरेन विचार जाता. आयज जे गोंयांत पर्यटक येतात ते सगळेच गोंयचें सौंदर्य पळोवपाक येतात अशें न्हंय. पुण ते येतात अशें मानले जाल्यार तांकां व्हडल्या व्हडल्या हॉटेलांनी खरें गोंय दितचेंना. सामाजिक संपर्क आनी संस्कृतीची वळख घडोवन हाडून वेगळ्या वाठारांमदीं आनी देशां-मदीं भावपण वाडोवप होय पर्यटनाचो एक हेतू आसता. परकी मनीस जर गोंयांत येवन वातानुकूलीत अशा हॉटेलांनी रावलो. थंयच्या

अनेक नाद एक निनाद
आम्ही सारे एक आहोत

वाद्ये अनेक त्यांचे नाद भिन्न, भिन्न,
पण जेव्हा त्यांचा सुरेल, लयबद्ध,
एकात्म मेळ जमतो जेव्हा निर्माण होते
सुरेल संगीत - मोहक, आल्हादक,
प्रभावी अन् ओजस्वी

राष्ट्राचेही तसेच आहे, भिन्न जाती,
भिन्न धर्म, भिन्न वंश ह्याचा एकात्म
मेळ साधला की राष्ट्रही बनते सुंदर
एकसंध अभेद्य अन् बलवान.

राष्ट्रीय एकात्मता राखा देश बलवान बनवा

माहिती व जनसंपर्क
महासंचालनालय,
महाराष्ट्र शासनाद्वारा प्रकाशित
महाराष्ट्र परिचय केंद्र, पणजी-गोवा.

अडेच्या आतिथ्याचे ताणें लाव घेतलो आनी घरा जेवता तसलेंच व
ताच्याकूय बरें जेवण जेवलो जाल्यार असलो भोंवडेकार गोंयां
कितलेय दीस रावलो तरी ताका खरेलें गोंय दिश्टी पडचेंना आन
गोंयची संस्कृताय पळोवंक, अणभवूंक मेळचीना. तो जे पैसे गोंयां
खर्चितलो तो ह्या वाठारांत घोळचे ना. भोंवडेकारांखातीर चारू
वस्ती व्होगडावन आमकां बाप्पाय ना आनी पुडवेय ना. अशें जातलें
म्हुण तर गोंय सरकारान पंचतांगांकीत हाँटेलांची संस्कृती गोंयच्य
गोंमटंक बांदच्या आदींच ताच्या फायद्याची आनी लुकसाणा
हिशेव कुंडली रचयल्यार बरी.

जेदेवेळार संस्कृतायेचो देशभर विकास जावंक नाशिल्लो त्या
काळार लेगीत देव देवळांचो, न्हंयांवझऱ्यांचो, समृद्ध वनस्पतीचो
गिरेस्त पिकावळीचो, संस्कारी आनी रसिक लोकांचो हो वाठार
जिखून घेंवचे खातीर देशांतल्या हेर भागांतले आनी युरोपांतले राजा
अेकमेकांकडे झुंजले आनी तांच्या शिविरिल्ल्या रक्ताच्या थेंव्यासावन
ह्या प्रदेशाचो इतिहास रुजयलो. ह्या इतिहासांची चवना आजून
उल्ल्यात. कांय चवना अजून व्हांवतात. आमचे समाजिक आनी
संस्कृतीक जिणेंत तांचो जसो प्रभाव पडटा तसोच प्रभाव ते आमच्या
विचारांचेरय घालतात. गोंय स्वतंत जावन सव्वीस वर्सा जालीं.
आतां गोंय भारतीय संघराज्यांतले पंचवीसावें घटक राज्य जालें.
आयज भायल्या राज्यांतली लष्करां घुरयो घालीना. पुण घुरयो-
वेगळे तरेन येतात. भौतिक वस्तूंच्या रूपान, कलेच्या साबार
अविष्कारांच्या रूपान ह्यो घुरयो येतात. जोंवेर गोंय परतंत्र आसलें
तोवेर ह्या वाठाराच्यो शिमो बंद आसल्यो. बंदेपणांक लागून मन
शांकुचित जातात आनी बरे संस्कार जावन नज इतली ती भेरेतात.
व्हणें व्होणक्यातलें (बंदिस्त) उदक जशें कुसूंक लागता तशी बंदिस्त
वाठारांतली सामाजिक आनी सांस्कृतीक जीणसुद्धा पोवशेंवंक लागता.
पुण ते अवस्थेचोय अेक फायदो आसता. भायलो विचार आनि
वस्तूच न्हय जाल्यार मनीस लेगीत बंदिस्त जाग्यार सोंपेपणी पावना
आनी जो कोण येता ताची नाक्याचेर कडक तपासणी जाता. गोंय
पोर्तुगेजांच्या चबक्यांत आसतना ह्या वाठारांत भीतर सरतल्यांचेर
जायतीं बंदना आसलीं. तो बलायकेन बरो आसा म्हणचेली गवाय
मेळ्ळेवगर ताका ह्या प्रदेशांत भितर सरूंक मेळनासलें. ताका
लागून गोंयांत भायले पिडेचे रोग सोंपेपणी पावनासले. आनी पावले
जाल्यारूय ते रोखडेच आळेवंदाक हाडूं येताले गोंय स्वतंत्र जालें
आनी शिमेवयल्यो न दिसपी वंयो कोसोळ्यो आनी देश विदे-
शांतल्यान येवपी भोंवडेकारांक गोंयची वाट मेकळी जाली. आजच्या
यगांत भोंवडेकारांक हो एक व्हड 'मानाचो सोयरो' मानचो अशें
सरकार सांगत आसता. कित्याक तर भोंवडेकारावरवीं पर्यटन
उद्देगाचो विकास जावन तांगेले पैसे थळाव्या लोकांमेरेन पावता.
(आनी एका अर्थान गांवकूय ना.) आमकां भोंवडेकारांचे पैसे दिश्टी
पडटात, पुण ते जे अनर्थ आपल्या सांगातान घेंवन येतात ते
कोणाकूच दिसनात तरेकवार सांथीचे रोग ते हाडतातच, त्या भायर
संस्कृतीक प्रदूशन करून थळावी जीण धवळून उडयतात ह्या आदीं
गोंयाचेर हिप्पींनी धूरी घाल्ली आनी आमचें जिणेंत एक उचांवळाय
आयिल्ली. उचांवळायेची ल्हारां न्हिवली. तरी हिप्पींनी आमची

समाजिक जीण पोखरून पोखरून भितल्यान सामकीच कल्ल केली आनी आमच्या फुडल्या पिळग्यांची जाण तर मातयेभरवण करून उडयल्या.

ड्रग्स

ह्या सुनापरांतांत हिप्पींनी हें ड्रग्स हाडलें. आनी आतां हिप्पी लेंगीत गेले तरूय तांचो विळखो गोंयच्या फुडाराच्या गळघाभोंवतणी आवुळिल्लोच आसा. १९६१ साला सावन हिप्पी भारतांत बनारस लखनौ, दिल्ली आनी गोंय ह्या मुखेल केंद्रांनी येवपाक लागले. परकी चलनाखातीर सरकारान तांका जाय तशे गोंयांत येवपाक दिले. आनी ताणी ह्या परकीय चलनावांगडा आमकां 'मादक' चलनूय हाडून दिलें.

गोंयच्यो कांय मुखेल वेळो म्हळ्यार कळंगुट, बागा, हरमल हणजून, वागातोर आयज ह्या वेळांचेर हिप्पी आपले घर करून राविल्ल्याचें आमी पळेतात. गोंयांत हिप्पी आयिल्ल्यासावन आमच्या कांय गांवांचें तांचेकडल्यान नवें नामकरण जाल्लें दिसून येता देखीक; कळंगुटचें नांव 'कालांगूट' जालां तर हरमलचे नांव 'हारोम्बो', मोलोचे नांव 'मोलाम', पणजेचें 'प्येनजीम' हेर अशा खूब नामकरणां जाल्यां. गोंयच्या वेळांचेर हिप्पींचे वास्तव्य खूब प्रमाणान आशिल्ल्यान हांगा खूप प्रमाणात मादक वखदां दिश्टी पडटात. आयजमेरेन अंमली पदार्थ सेवन करपाची संवय फकत भोंवडेकारांकूच आशिल्ली. पुण जसो काळ गेलो तसो गोंयकारांचो संबंद ह्या ना त्या व्यसनाकडेन आयलो. गोंयचे तरनाटे ह्या अमली पदार्थाकडे ओडत गेल्या. पदार्थ एकदां घेतले कि ताची मन-शाक रोखडीच संवय जाता. एकदां आयिल्ली नशा तांका परती परती जायशी दिस्ता. आनी मागीर ते परते परते अंमली पदार्थ घेतात एकदा थोडी नशा पचोवचेली संवय जाली की तांकां मागीर चड प्रमाणांत द्रव्यां घेतल्यारूच नशा चडटा. आतां हें प्रमाण देंवचे सोडून वाडत वता. दिसान दिस तरनाटी पिळगी मादक द्रव्यांकडेन घुटमळटाना दिश्टी पडटा. असल्या द्रव्यांच्या ताव्यांत गेल्लो मनीस हाताभायर गेलो अशेंच समजूचें. ही पिळगेक लागिल्ली बेनूल काडून उडोवप म्हळ्यार व्यसनी भुरग्यांसावन चार पावलां पयस रावप. तरीपूण बळी पडील्ल्यांक कशे तरेन परतून बऱ्या पांवड्यार हाडूंक जातले हाचो अभ्यास करून तांका नवे जिणेची नवी दिशा दाखोवपाक जाय.

हिप्पींचो बदोबस्त जांवक जाय

सशस्त्र पुलीसांचें एक स्पेशल 'स्क्वाड' तांकां एक व्हॅन, विहडीओ फिल्मींग आनी ऑपरटर, दुकां धूवर, रबरी सोटे, वायर-लेस आनी हेर गजाली तांचेकडें आसपाक जाय. नागड्या आनी मादक वखदां घेवपी पर्यटकांची विहडीयो कॅसेट काडून ती दुकमेंत म्हण वांगडा घेवन सामाजिक आनी सांस्कृतीक जिणेंक बादा हाडपी हिप्प्यांक कोर्टांत उबे करचे आनी फावो ती ख्यास्त तांका दिवची. चड करून सरकारान गोंयच्या सगळ्या वेळांचेर खासा 'कोस्टल पुलीस फोर्स' तयार दवरूंक जाय. टुरिस्टांचो बुरखो पांगरून नशे वखदांचो धंदो करपी मनशांचेरूय नदर दवरूंक जाय.

गोंयांत सगळेकडेन रासवळ चर्चा जावन हाचेर लोकमत तयार जांवक जाय. शाळा, कॉलेजांनी, क्लबांनी फिल्मां दाखोवन आनी तज्ज्ञांची उलोवपां घडोवन हाडून जागृताय करूंक जाय.

एड्स

एक व्हड पिडा गोंयचे शिमेभितर पावली. हे पिडेन गोंयच्या आत्म्याक बादा हाडली. संसारांत विलासी जिणेन बाळायिल्लो हो असाध्य रोग मनीस जातीक सोंपयतलो हाची चिंता फुडारिल्ल्या देशांक आयज आसा. 'एडस' ह्या रोगाक आळेबंदाक हाडपाक, टाळपाक वा ताचेर उपाय सोदपाक आजवेर जितले जितले प्रयत्न जाले तांका यश मेळूंक ना. व्हिस्केच्या ग्लासांत बुडिल्ल्या, अंमली द्रव्यांच्या घुंवळीन सुद्ध व्होगडावन बशिल्ल्या गोंयच्या वांट्याक हें एक नवें संकट आयलें. आमच्यानी हो रोग कोणांक जाला म्हणपाचेय सोदून काडचेली साधना ना. पर्यटनाक लागूनच हो रोग हे भूंयेर पावलो. तो आळेबंदाक हाडतलो जाल्यार आतां पर्यटन विकासाच्या येवजणेचेर गंभीरपणान नव्यान विचार करचो पडटलो आनी ह्या कामांत आमी घाळ रावले जाल्यार फाल्यां दुसरें कांयच अेक करप आमच्या हातांत उरचे नां !

'एड्स' हो रोग लिपचोरयां केल्ल्या पातकांतल्यान उप्रासता ताचीं पाळांमुळां सोदून काडप हें म्हाकठीन काम सरकाराक करचें पडटलें. 'एड्स'ची लागण जाल्लो मनीस सोंपेपणी कोणाकडे लागींचो संबंद आयलो हें सांगचे ना. आनी जांचेकडे आयिल्लो आसत जाल्यार ते लिपयतले. कांय गोंयकार दादले हिप्पी बायलां-वांगडा लागींचो संबंद दवरतात तर कांय हिप्पी दादले गोंयच्या वायट धंदे करपी बायलांक भुल्लासून तांचेकडे संबंद दवरतात. एड्स जाल्ले हिप्पी गोंयांत येतले, वतले आनी गोंयचे भूंयेंत आपलें बी दवरून दादले जांव बायल हांचेकडल्यान ते 'बी' फाटीफुडें गोंयांत किल्लेबगर रावचें नात.

टुरिस्ट स्पॉट

गोंयच्या पवित्र देवळां, मशिदी, इगर्जांनी हे वायट करण्यांचे भोंवडेकार येवन संस्कृतीक बादा हाडटा. आनी सरकार राना वना मारून रस्ते-वाटो करून अभयारण्यां निर्माता. ह्याच रस्त्या-वाटांतल्यान ट्रकांचे ट्रक भरून व्हडव्हडले लोटिंगे-नाटां फनिचरा खातीर चोरयेक वयता. अभयारण्यांचे मेकळे सडे जांवक लागल्या पर्यटनाखातीर सरकार नवें प्रयोग करीत आसता. पुण हे प्रयोग गोंयच्या अस्मितायेर घालो घालीत आसता.

गोंय सरकारान चारी वाटें खाची कोनशांनी नदर मारून येन्नादरूच भोंवडेकारांचो गोंयचो सर्ग सोडून गोंय कांय तेंपान नकापरस पास्ट जातलें. हाचेर बारकायेन 'ऑपरेशन' म्हण तरी नवी कसली तरी येवजण करूंक जाय. ते येवजणेंत हे कोंकणी भूंयेंचें सत्व आनी स्वाभिमान हांची राखण करूंक आनी पूर्वजांनी केळयिल्ली अस्मिता भंगूंक ना दितां गोंयकारांचें खाशेलें गोंयकारपण सांबाळपाखातीर गोंय भांगराचेंच उरूंक जाय.

Goa pledges to strengthen TRIUMVIRATE of its Freedom. Hard work, Communal Harmony and strong faith in Democracy Together they make TRIUMVIRATE of Goa's Freedom to be remembered on State's 26th anniversary of Liberation.

THE TRIUMVIRATE has brought acclaims to his land from all over the country.

It offered stability to the Government, and paved the way for amicable settlement of Goa's most popular aspiration - the statehood and official language.

THE TRIUMVIRATE has offered numerous benefits to weaker sections in numerous fields of human endeavour.

and made economic growth more vigorous that ever in the past.

THE TRIUMVIRATE has given new perception and distant perspective of progress to the people of this state.

THE TRIUMVIRATE has fostered new goodwill among people, and has made social and national integration more strong.

Goa rededicates itself to strengthen the Triumvirate for better deal to its people.

Issued by :-

**Director, Information
& Publicity,**

GOVT. OF STATE OF GOA,
PANAJI.

रामायणांतले वेंचिक आनी दुर्मिळ प्रसंग

— एन्. सुहास

राज्याभिषेक

ते दिसा अयोध्या नगरांत सगळेवटेन एकच बोवाळ चलिल्ली. जे तरेन सांगिल्लें तश्यो सगल्यो एकान एक तयारी वेवस्थित तरेन केल्ल्यो. कसलीच उणीव म्हण्टात ती नांवारूपाक पळोवंक मेळ नाशिल्ली. जें जें करपाक सांगिल्लें तें तें तशेंच आनी पुराय जालां कांय ना हें पळोवपांत दासी प्रतीहार रक्षी घुस्पून गेल्ली. कांचकीयान येवन सांगिल्लें की म्हाराज दशरथान फर्माडल्याप्रमाण सगलें एकान एक तयार जालां. छत्र, चामर, मंगल, दुंदुभी, पवित्र आसनासयत सगल्यो गरजेच्यो वस्ती हाडिल्यो. ते भायर एखादे गरज पडत अशोय जायत्यो वस्ती तयारेन दवरिल्ल्यो. कांय एक एणें पडचें न्हंय होच ताचे फाटलां हेत आसलो. तिथीचें पवित्र उदक, फुलांच्यो राशीच्यो राशी तयार केल्यो. चौयवटेन तोरणां आदी लावन सगल्या नगरभर श्रृंगार केल्लो. सगल्याक आनंदाचें आनी उत्साहाचें वारें व्हांवतालें. जण अेक आनंदान भरिल्लो. सगलो वाठार सुवासिक वासान न्हावन गेल्लो.

आमंत्रणां घाडिल्ले ते राजा, मंत्री आनी हेर येवन आप-आपल्या आसनांर लोडिल्ले. सगल्यांची उत्कंठा गळ्याकडेन पाविल्ली. व्हड श्रेश्ठ आनी पुण्यवान अशे वशिष्ठमुनी येवन यज्ञ-वेदीर बशिल्ले. मंत्रोच्चार सुरवात करपाक ते राजाचे आज्ञेची वाट पळयताले. सगली तयारी पुराय जाली हें सांगपाक सगल्यांच्या मुखावेल्यान प्रतिहारी बेगिबेगिन महाराजांक सांगपाक गेल्लो. सगल्यांचे दोळे ताचे परतोवपाकडेन लागिल्ले.

इतल्यान एक दासी- अवदातिका- संगीतशाळेतल्यान मजा म्हणून हाडिल्ल एक वस्त्र (वल्कल) घेवन हांसतच म्हालांत आयली. ताका थोड्यो 'अशोक मंजिरा' जाय आशिल्ल्यो. संगीत शाळेत आशिल्ल्या आर्यावेवा हीणे त्यो दिवना म्हणून तिची मातशी धांदल करची हे हेतान तिणें थंयचें एक वस्त्र-तिका ना कळटां हाडिल्लें. तिणें हाडिल्लें तें वस्त्र पळोवन सितेक मात सुरवेक तिची ती करणी आवडली ना. तिणे ते दासीक बरेंच उजरावन काडलें. तें वस्त्र आशिल्लें तशें व्हरून दवरपाक सांगलें. पुण नाटकांनी वापरपाचें तें ल्हानशेंच एक-आंगी वस्त्र पळोवन सितेक थोडोवेळ मजाच दिसली. निमाणें तिवय जाल्यार एक बायल मनीसच. तें वस्त्र स्वतःक कशें सोबून दिसत काय ? अशें तिच्या मनांत येवप स्वाभाविक आसलें ! तिणें तें स्वतः भोवतणीं घुस्पायलें तिच्या तकतकीत आंगार तें भांगराच्या अलंकारा वरवींच चमकूंक लागलें. म्हण्टात न्हंय की जातीचे सुंदराक कितेंय सोबता. तिणें स्वतःचें तें रूप पळोवपाक एक हारसो हाडपाक सांगलें.

भायर राजवाड्यांत राज्याभिषेकाची चलिल्ली तयारी सितेच्या कानामेरेन पयलींच पाविल्ली. दुंदुभिच्या आवाजान सगलें पुराय जालां म्हणपाचें तिणें पारकिलें. पुण श्रीरामाक राज्याभिषेक करून म्हाराज - दशरथ रानांत - 'वनप्रस्थाक' वतले अशें जेन्नां तिका कळलें तेन्नां ती निशेली. खिणभर तिका दिसलें अशें आसतना आनंद तो कसलो ? हाचेच तिका अजाप जातालें.

सितेची निशेवणी पयस करपाक राम, तिच्या म्हालांत गेलो. स्वतःक राज्याभिषेक आनी बापायची रानांन वचपाची तयारी चल्त्या हें कळून रामाक रडूंक आयलें. बापायची आज्ञा मोडून जो म्हणूनच ताणें राज्याभिषेकाक हयकार दिल्लो.

शत्रुघ्न, लक्ष्मणान भांगराच्यो घागरी उबाल्ल्यो. स्वतः दशरथ म्हाराजान छत्र धल्लें. अशा शुभ वेळार कितें जालें तें कोणाक कांयच कळलें ना. मंथरा, कैकयीची दासी बेगिबेगिन धांवत आयली आनी म्हाराजाच्या कानांत कितें तरी सांगून गेली. तें आयकून दशरथान रामाक 'तूं वच मुखार, हांव आतां येतां' अशें सांगून आपुण मंथरे फाटल्यान कैकयीच्या म्हालाकडेन गेलो. रामाक आड-मेळीं आयली तें पळोवन समाधान जाल्यावरी जालें. थंड मनान ताणें म्हळें, 'बरें जालें, म्हाराज (दशरथ राजा) म्हाराजच उल्ले. हांव जसो राजपूत आसलो तसोच उल्लो.' सितेकय राज्याभिषेक उल्लो हाची खंत भोगली ना. 'राम-सितेचें जोडपेंच अशें आशिल्लें... 'एका विचाराचें, एका मताचें, एका वचनाचें.' अशीं जोडपीं मेळप भौ कठीण.

दासीन रामाक राज्याभिषेक जाता म्हणपाची आनंदाची खबर हाडिल्ली तेन्नांच सीतेन आपल्या आंगावेलें अलंकार काडून तिका बक्षीस दिल्लें. आनी कांय वेळा पयली मजा म्हणून पांगरिल्लें तें वस्त्र (वल्कल) मात तशेंच आशिल्लें. जेन्नां रामाची नदर त्या वस्त्रासयत आशिल्ले सितेचेर गेली तेन्नां आपणें स्वतःय तसलेंच वस्त्र न्हेसचें अशी इत्सा ताच्याय मनांत जाल्ली. अशीं आचार-विचारान तीं एकरूप आसलीं.

इतलें म्हण्टासर राजवाड्यांत मोटोच हाहाकार घडलो. कांचकीयान खबर हाडली की दशरथ म्हाराज घुंवळ येवन शाबुदी भायर जाल्यात म्हणून आनी हें कैकयी राणयेक लागून घडलां अशेंय ताणें कळीत केले. इतलें आसुनय सावत्र आवय जावनय कैकयीक कितेंय म्हटिल्लें राम आयकोवपाक तयार नासलो. म्हाराजाचें रानांत वचपाचें उल्ले, आनी राम म्हाराज जावच्या बदलाक राज-कुमारच उल्लो हाची सगल्या प्रजेक शंका उल्ली ना. आपल्या भावाचें-भारताचें-राजवैभव तशेंच उल्ले. इतली ही

बरी गजाल घडल्या आसतना कैकयीच्या बुद्धीक कित्याक नांव दवरप ? भरताचे खातीर राज्य मागून तिणें एक अट पूरी केल्ली अशें राम येवजितालो पुण लक्ष्मणाच्यान मात स्वतःचो गग सांबाळपाक जालो ना. ताणें रागान रामाक म्हळें, 'आतां दया, माया दाखय नासतनां धनुष्यबाण घे, आनी तें कार्य जर तुज्यान जायना तर म्हाका मात आडांव नाका, आतांचे आत्तां संवसारांत आसा तितल्योय वायलो ना करतां.'

पुण राम थंड आसल्लो. 'ताणें म्हटलें, 'दिल्लो शब्द पाळपी बापायचेर हांव शस्त्र उबारूं ? आवयचेर बाण सोडूं ? कांयच दोश नाशिल्लो भरत, ताका जिवो मारूं ? अशा ह्या तीन पातकांपैकी खंयचे पट्टा तुका लक्ष्मणां ..'

लक्ष्मण हें सगलें आयकोन दोळ्यांतल्यान दुकां गळोवच्या बदलाक हेर कांयच करूंक शकलो ना. राज्य गेल्याचें ताका वायट दिसूं नासलें तर रामाक चौदा वर्सां रानांत ... !

रामाक मात कसलीच खंत नासली. ताणें लागिच आशिल्लीं वस्त्रां (वल्कलां) घेतलीं, ते बराबर सितेन आपुणय बराबर येता म्हणून हट्ट धल्लो. लक्ष्मणानय सितेचीच री रोडली. आनी योगा-योगान संगीत शाळेंतल्यान हाडिल्लीं वस्त्रां (वल्कलां) तेच वेळार थंय पावलीं. तांतलीं थोडीं पयलीं वापरिल्लीं आसलीं. तरय पुण रामान तांचो आनंदान स्वीकार केलो. उपरांत लक्ष्मणानय स्वतः खातीर तसलींच वस्त्रां मागयलीं. राम सदांच स्वतःचो अर्दो वाटो ताका दितालो तर हेच वेळार फाटीं कित्याक म्हणून लक्ष्मणान स्वतःय ताचेबराबर रानांत वचपाचें थारायलें. ताची भावावेली ही माया पळोवन सीताय धादोसली.

उपरांत रोकडेंच तिगांनीं रानाचो रस्तो चलपाक सुरवात केली. तांच्या फाटल्यान राज्यांतली सगली प्रजा, दोळ्यांतल्यान पावसाच्यो झरी व्हांवयत चलताली. राम फाटीं वळून तांकां परत वचपाक विनयतालो पुण कोणच परतोवपाक तयार नाशिल्ले. सगलीं ताचे बरबर स्वतःय रानांन येता म्हण हट्टान फाटल्यान चलताली. ल्हान-ल्हान भुरगीं बाळां धरून म्हातारे-कोतारे लेगित रस्तो चलताले. असो हो आनंदाचो राज्याभिशेका वेळावेलो सुयोग खिणांभितर सगल्यांक रडोवन गेल्लो.

० ० ०

भरताक जाल्लें दुःख

अयोध्या नगरांन जें घडिल्लें तें आज्यागेर आशिल्ल्या भरताक कांयच खबर नासलें. ताका तारोतार व्हरपाक आडिल्लो दूत-सूत-हो कशे तरेन म्हणून सांगतलो आसलो की 'ताचे कैकयी मातेच्या हांवेसान रामाक रानांत वचचें पडलें आनी दशरथ राजाक पुत्र-वियोग सहन ना जावन प्राण सोडचो पडलो म्हणून !' ... आपणांक व्हरपाक आयला तें पळोवनच भरताक दुबाव आयलो. पुण सूत तर कांयच सांगपाक तयार ना. भरत आपल्या बापायक- दशरथ राजाक, भावांक, आवयांक मेळपाक आशेल्लो. दशरथ राजांच्या पायांर तकली दवरतगीर ते आपणांक कशे वेंगेन घेतले. आपुण आयलां म्हणपाचें कळटगीर तीगय भाव कशे धांवन येतले, तीनय

आवयो कशो व्हड आनंदान दोळ्यांतल्यान दुकां गळयतल्यो, अशो जायत्योच कल्पना ताच्या मनांत एकार एक पावसाच्या कुपां वरवीं येवपाक लागिल्यो. ताच्या मनांतले हे विचार तो बसून वतालो त्या रथाच्यानय फांस धावताले. तो रथांत आशिल्लो खरो पुण मन मात अयोध्या नगरांन केन्नांचेंच पाविल्लें. आनी कल्पनेन थंचेंच चित्र ताच्या दोळ्यांमुकार उबें रावतालें.

तांचो रथ अयोध्या नगराच्या लागीं पावलो म्हणपाची खबर जेन्नां ताका दुतान दिली तेन्नांच तो भानार आयलो. ते वेळार कृत्तिका नक्षत्र सोपोंक एक घटका उरिल्ली. रोहिणी नक्षत्र लागत-गिरच कुमारान अयोध्येची शीम ओपची अशें आसलें. म्हणून शीमेभायर आसतनांच रथ थांबयलो. घोड्यांक सुशेग मेळचो म्हणून थोडो वेळ तांकां सोडोवपाची आज्ञा दिवन कुमार भरत रथांतल्यान सकयल देवलो. अयोध्येच्या सीमेर चौंयवटेन झाडां पेडां पानांन पान पानेल्लें आनी सगली सृष्ट पांचवीचार शालू न्हेशिल्या-वरी जाल्ली. रानांची राणी पाचवीचार शालू न्हेसून ताच्या स्वागताक राविल्यासारकें वातावरण चौंयवटेन पाताळिल्लें.

भरत भोवतणच्या त्या सैमाची सोबितकाय तानेल्या सारको घटाघट पितालो अशा त्या रानांत एक देऊळ आमलें. भोवतां-भोवतां ताचेर नदर वचनाफुडें भरताचें कुतूहल जागें जालें. तसो तो लागीं गेलो. लागीं वच जाल्यार कितें ? थंचो भोवतणचो वाठार निकतोच निवळ केल्याचें ताणें पळयलें. सगळेवटेन घातिल्लो फुलांचो सुंदर सडो पळोवन ताका अजाप जालें. देवळाच्यो वण्टी निकत्योच रंगयल्यो, आनी ताचेर चंदनाचे ठसे लाडिल्ले. देवळांत भितर सरपाच्या दारार तरेकवार फुलां गुंथून दरवटो करून लाडिल्लो. तेभायर जायतीं तरेकवार तोरणां जळींमळीं लांबतालीं. पायांनीं चलपाचे वाटेर मोव मोव रेंव पेरिल्ली हें सगलें पळोवन कसलोय दबाजो बीं ना मूं ? असो प्रस्न त्याच्या मनांत खिणभर उबो रावलो. देवळाच्या भायर पळयल्यार कोणाचोच रथ जांव हेर कसलेंच वाहन दिश्टी पडनाशिल्ल्यान ताची उत्कंठा वाडत गेली. भितर वचून ताचो अर्थ लागता जाल्यार पळोवचो ह्या हेतान दारांतल्यान तो भितर गेला. भितर वच जाल्यार देवळाच्या गाभाऱ्यांत आशिल्ल्यो म्हूर्ती पळोवन भक्ती भावान पांय पडपाक ताणें तकली वागयली. इतल्यान देवळाच्या पुजाऱ्यान ताका आडायत म्हळें, 'पांय पडूं नाकात.'

भरताक कांयच कळना जालें. त्या पुजाऱ्यान फुडें म्हळें. 'तुजो भेस पळोवन तूं एखादो ब्राह्मण आसतलो, अशें दिसता. ह्यो म्हूर्ती क्षत्रियाच्यो आसात म्हणूनच पांय पड नाका म्हटलां.'

भरताक आनीकय अजाप जालें पुजाऱ्यानच मुखार म्हळें. 'ह्यो तीनय इश्वाक वंशाच्या राजांच्यो म्हूर्ती आसात. ही पयली दिलीपाची, ही रघूची आनी ही तिसरी अजा . ' ही उत्तरां आयकना-फुडें भरतान ताका मदींच थांबयलें. तिसरी म्हूर्त कोणाची हें विचारपाचें ताका धैर्य जायना जालें. ताणें भियेत भियेतच विचाल्लें. 'जित्या मनशाच्यो म्हूर्ती करून ताचेर फुलां घालतात व्हय ?'

पुजाऱ्यान म्हळें, 'ना फकत मेल्यांच्योच'

भरताक फुडलें आनी कितेंच सांगपाची गरज उल्ली ना.

पुजाऱ्याक मात हो वेळ मेरेन ताणें आपणांक कित्याक मदींच थांबयलो तें समजलें नासलें. ताणें सांगपाचें तें सगलें स्पश्ट सांगलें. तें आयकोन भरताक धुंवळ आयली. ते बराबर पुजाऱ्यान ताका वळखलो. पुजाऱ्यान जरी स्पश्ट दशरथ राजाच्या मरणाची खबर सांगली ना तरय पुण भरतान ती पारखिली. उपरांत ताणे कीर्म करून अयोध्येत कितें कात घडलें, कशें घडलें तें सगलें सविस्तर विचारून घेतलें. निमाणें ताका कळून आयलें कीं, स्वतःक राज्य, रामांक चौदा वर्सां वनवास आनी दशरथराजाक मरण हाचें मूळ जावन आसा कैकयी-ताची स्वतःची आवय. हे विचार तकलेन येनाफुडें परत एक फावट ताका धुंवळ आयली.

खरें पळयल्यार, त्या देवळाक निवळ करपाचें, तरतरांच्या फुलांनी सोबोवपाचें कारण वेगळेंच आसलें. तिनय राणयो ते दिमा दशरथ राजाचे मूर्तीचें दर्शन घेवपाक येवपाच्यो आसल्यो. आनी कर्मधर्म संयोगान त्यो जुस्त त्याच वेळार थंय पावत्यो, जेन्ना भरत दुसरे फावट धुंवळ येवन पडिल्लो. राणयां बराबर आयिल्या सुमंताची नदर भरताचेर वचनाफुडें तो फाटीं सल्लो. पुण पुजाऱ्यान ताका भरताची वळख दिली, तेन्नाच भरत शुद्धीर येतालो. शुद्धीर येना फुडें ताची नदर पयलीं गेली ती सुमंताचेर; तशे ताणे ताका 'आर्य म्हणून उलो केलो. ते बराबर सुमंतान भरताक वळखलो. कारण ताची आवाज सामको दशरथ राजा सारकोच आशिल्लो.

राणयो आयल्यात हें पळोवन भरत उठून बसलो. ताणे दुःखी अवस्थेन कौसल्येक आनी सुमित्रेक नमस्कार केलो. पुण कैकयीक-ताचे खाशेले आवयक मात पांय पडपाक तो तयार नासलो. न्हंयच्या निळ्याचनिळ्या उदकान मदींच खंयच्यान तरी येवपी व्हाळाच्या तांबड्या, चिखलाच्या उदकावरवीं कैकयी ताका तांचे मदीं दिसपाक लागली. तो दोनय राणयांक पांय पडलो आनी स्वतःक सादें हडकीय लेगीत ना तें पळोवन कैकयीन विचाल्लें, 'हातूंचे अशें कितें केलें म्हणून... ?'

तें बराबर भरताचो चिड्डून आशिल्लो राग उसळोन आयलो. तेच रागान ताणें सांगलें, 'कितें केलें? आमच्या तोणाक काळें लायलें. रामाक भिकारी करून रानांत धांवडायलो. म्हाराजांचेर मरण हाडलें. सगळें अयोध्येचे प्रजेक रडपाक लायलें. लक्ष्मणांक त्रास केलें. सीतेक काट्या-कुट्यांनी चलयलें त्रास दिलें. राणयांक दुःखान घालें. इतलेंय करून कितें मेळयलें काय म्हळ्यार... दुस्वास. दुस्वास... आनी दुस्वास !

कैकयीन थंडसाणेन सांगलें, 'वेळ येतगीर सगलें सांगतां तुका !' स्वतःचेर कोसळिल्ल्या दुःखान आनी आयिल्या रागान भरताक कसलेंच भान नासलें. राजा फाटल्यान तें राज्य सांबाळपाचें कर्तव्य करपाक जाय म्हणपाचें लेगीत तो विसरून गेल्लो. हें सगलें पळोवन सुमंत गोंदळिल्लो ताणें विचारिल्लें, 'राज्याभिशेकाचें कितें करप ?'

कैकयीकडेन बोट दाखोवन भरतान म्हळें, 'राज्याभिशेक ! तो हे राणयेचो करात जंय राम ना ती अयोध्या, अयोध्या उल्लो ना. हांव चल्लो रामा म्हऱ्यांत !

• • •

श्राद्धाक लागून

आनी भरत तसोच भायल्या भायर रामा म्हऱ्यांत गेलो आनी रामाची भेट घेतली. परतून येतना ताच्यो पादुको आनी चौदा वर्सां उपरांत राज्य कारभार पळोवपाचें उतर घेवन आयलो.

ते उपरांत हवटेन रानांत एक दिम आश्रमा लागींच सीता तापशी रुशीकडेन उलयताली. आश्रम झाडून-मुडून जाल्लो. भोवतणच्या ल्हान ल्हान फुलझाडांक उदक घालचें म्हणून सीता उदकाक एक कळमो घेवन गेल्ली. पळय जाल्यार राम चितेस्त जाल्लो. सितेक जे तरेची जीण सोसची पट्टा तें पळोवनच चड चिंता ताका जाल्ली. हातान हारसोच धरतना जिका त्रास जाताले तिका आतां उदकान भरिल्ले कळशार कळशे हाडचे पट्टाले. ताचें तें वितेस्त मुखामळ सितेच्या नदरेन पारखिलें. आपली खरी चिंता लोपोवपाक रामान सितेक म्हळें, 'फाल्यां दशरथ म्हाराजांचो श्राद्धदिस. हांगा रानांत तो कसो करप हाचीच चिंता जाल्या म्हाका.'

सितेन तेन्ना म्हटलें, 'तशें श्राद्ध भरत अयोध्येन नेमाप्रमाण करतलोच. तुमीं हांगा फकत पिडाक उदक सोडल्यार पुरो !'

तेन्ना रामान दुःखान म्हळें, 'मैथिली,' सीतेक तो मैथिली म्हणूनच उलो करतालो. पिडा म्हऱ्यान फळां दवरिल्लीं पळोवन आमच्या वनवासाची याद जावन म्हाराजांचो आत्मो आनीकय निशेंतलो.'

तीं दोगांय अशे वितेंन आसतनांच अकस्मात रावण एका भिकाऱ्याचें रूप घेवन तांच्या आश्रमालागीं आयलो. मनांत वायट आनी सूडाचे विचार घेवन तो आयिल्लो. सितेचें अपहरण करप होच ताचो मुखेल उद्देश आशिल्लो. हें जरी खरें आसलें तरय पुण ताच्या त्या सवंगाक लागून दोगांय भितर एकल्यानय ताका वळखलें ना. ताणें राम-सितेच्या लागीं येत म्हळें, 'म्हाका काश्यप जातीचो, सगल्या आंगांसयत वेदांचे, धर्मशास्त्रांचे, माहेश्वर योगशास्त्रांचे, बृहस्पतीच्या अर्थशास्त्रांचे, मेघातिथिच्या न्यायशास्त्रांचे पुराय ज्ञान आसा. तसेंच वर्सां वळीन करतात त्या श्राद्ध कल्पाचेंय ज्ञान म्हाका खूब आसा.'

श्राद्ध कल्पांचे नांव आयकून रामांक आनंद जालो. ताणें स्वतः मुखार कसलो बिकट प्रसंग आयला आनी तेपासत कशीं चिंता जाल्या तें सांगलें. गोसाव्याच्या रूप तल्या रावणान सांगलें, 'जें श्रद्धेन दितात ताकाच श्राद्ध म्हण्टात.'

हे उतरांनी रामाचें समाधान जालें ना, तें पळोवन रावणान आनिक तकली लढयली आनी मुकार सांगलें, 'हिमालयाच्या सातव्या दोंगुल्लेचे तेंगशेर 'कांचन पार्व' नावाचीं हरणां रावतात. शंकराच्या जटांतल्यान पट्टा तें गंगेचें उदक तीं पितात. पांचू सारकी तांचीं फाट पांचवीच आमा ताचेर मदीं भांगरा सारके थिबके आसात. वैखानास, वालखिल्य, नैमिश अशे रुशी स्वतःच्या मंत्राच्या आनी ध्यान-सामर्थ्याच्या बळार तांकां आपयतात. तेन्ना तीं हरणां स्वतः जावन लागीं येतात. ते उपरांत रुशी तांकां कापून श्राद्ध दिस मनयतात.'

व्हड व्हडांची करणी आयकून रामाचो ताचेर विश्वास बसलो. ताणे रोकडेंच हिमालयार वचपाचें थारायलें रावणान फुडें सांगलें, 'तीं हरणां मनशांक दिश्टी पडनात.'

ताचेर रामान म्हळें, 'त्या थंच्या रुशीक तीं हरणां म्हाका दाखोवचींच पट्टलीं.' इतलें उलोवन वचपाचे तयारेन रामान धनुष्याक बाण जोडलो. ते बराबर 'कांचन पार्श्व' हरण रामाच्या नदरेमुखार आयलें. त्या गोसाव्याची कृपा वा बापायचें भाग्य असें खिणभर ताका दिसलें. लक्ष्मण पयलींच रानांत तांचेखातीर कंदमुळां, फळां हाडपाक गेल्लो. म्हण्टगीर हरणा फाटल्यान स्वतःच वचपाचें रामान येवजिलें. त्या गोसाव्याची सेवा करपाक सितेक सांगून राम हरणाच्या फाटल्यान धांवलो.

सीता एकलीच ताचे म्हऱ्यान उल्ली. ताचें तें विचित्र रूप पळोवन खिणभर ती भिली. पुण धीर एकठावन ताची सेवा करची अशेंच तिणें चितलें. राम गेल्या उपरांत रावणान स्वतःचें तें गोसाव्याचें संवंग सोडून खरें रूप धारण केलें. तें पळोवन सीता आनीक भिली. तिणें करंदाय मारपाक सुरवात केली. रावणान आपुण कित्या पासत आयलां ताचे स्पष्टीकरण केलें आनी म्हळें, 'आतां हांवच तुजो घोव अशें समज ! देवाचें सगलें सैन्य घेवन लेगीत राम आयलो जाल्यार तुका सोडोवप आतां शक्य ना.'

हें आयकून सितेची भिवन गुळी जाली. निमाणें कांयच उपाय नासून तिणें स्वतःच्या पतिव्रतेचो उपयोग करून ताका शाप दिलो. खिणभर रावण फाटीं सल्लो. पुण फुडल्यांच खिणांक रागान मुकार

वचून सितेक उबारून घेवन तो वाऱ्याचे वेगान वचपाक लागलो. सितेची करंदाय आयकून जटायू तिची राखण करपाक धावत आयलो.

रावणाची आनी ताची बरी मोटी लडाय सुरू जाली. ताचें तें झगडें सगलें सैम दोळ्यांनीं जीव हाडून पळयताले. आडेकडेचीं झाडां, पेडां, वाली तें दृश्य जीव गळ्याकडेन हाडून पळयतालीं. जनावरां भियोन झुडपांनीं - जंय जागो मेळटा थंय लिपलीं. जटायून रावणाचेर चोंची मारून मारून ताचे बरेच कुडके काडले. नाखटां लावन आंग रक्तबंबाळ केलें. ताचो चैरो विद्रूप विद्रूप केलो, पुण रावण सितेक कशीच सोडी नासलो. जटायू झगड्यांन कसोच हारना आनी फाटीं सरना तें पळोवन रावणान निमाणें तलवार काडली आनी ताचे दोनय पांखटे कापले. तसो जटायू असहाय जावन जमनीर कोसळ्ळो. उपरांतच रावण सितेक घेवन गेलो. ताणेंच मायावी करणें तयार केल्या हरणां फाटल्यान रामाक फसोवन धाडून ताणें हें नीच कृत्य केलें.

० ० ०

भरताचो राग वता

रामाची भेट घेवन येत सावन ताणें सांगिल्यापरमाण भरत राजकारभार पळयतालो. पुण ताचें सगलें लक्ष आसलें रामाचेर. थोड्याच तेपान ताणें सुमंताक रामाचे खबरीक धाडली.

हे विनाशा...

- निलबा अ. खांडेकार

हे विनाशा,
तुज्या पावलांची सुलूस आमकां केन्नाच लागिल्ली
आता मरण-यातनांच्यो वेंदना भोगतना
तुजो अगडास जावप
म्हटल्यार व्हडली नवलाय न्हय
हे विनाशा,
तुज्याच पोटावाटेतल्यान
फुटिल्ली जीवन-सुकतां आता जीवन-दायीं दोळ्यांत
सुकून गेल्यात,
हें दोळ्यांतल्या दर अणभवांतल्या
जोडींतले अंक दीर्घ सत्य.
'सत्य' बोली भाशेतले अंक राजकीय अुतर
मनीस जातीचे अुच्चाटन करपी
'बामण' नांवाच्या गीतेंतले
मरतना लेगीत वेंग मारपा इतले
मन भुलोवणें सोंवळें.

काळखांत मनशांक कुड्डेपण येता.

मनशां काळखा सारखीच जातात

काळखांत व्हांवपी दूखां

फक्त काळखाकूच कळटात.

काळखाक गिन्यान नासना.

देखूनूच मनू समाजाकडे अनुसर्जनाची याचना करता

आपले शेणिल्ले समूहमनांतले

प्रस्थापित मन मेळोवपा

त्याच समूह मनांतल्या प्रस्थापित मनार

चिंबटिल्ले आसात

'बामणां'च्या संस्कृतीचे धादोसकायेचे दायज,

चार्तुवर्णाच्या चंवटांनी.

वेद उपनिषदांचो विखाणु आता

पृथ्वीच्या सळ्याच थराक पावलां

हे विनाशा,

तूं तुज्या सावन सुरू जांवक ना

म्हणोनुच तर म्हज्या अस्ताचे रागाणु

खवळ्यात सैरभैर

आनी हांव म्हज्याच सावन सुरूं जालां

म्हण तूं परतवणेच्या वाटेर घुंवडूं नाका

वळवळून मरपी मळबाच्या काकूटे मुखार

धील जांव नाका

हे विनाशा. . . .

सुमंत जेन्ना आश्रमांत सावन परत अयोध्येक आयलो तेन्ना भरतान रामाचे खशालकायेविशीं ताका विचाल्लें. पुण सुमंताक कितें आनी कशें सांगचें तेंच कळना जालें. तो वोगीच रावला तें पळोवन भरताच्या मनांत ना ना ते वायट विचार उबे जाले. सुमंतान म्हळें, 'हांव तपोवनांत गेलों पुण थंय राम, सीता, लक्ष्मण कोण ना, ' हें आयकून भरत अजापलो, 'खंय गेली तर ती ?' तेविशी कोणांक विचाल्लें ना तुवें ?'

सुमंतान सांगलें, 'किष्कित्रेत जंय माकड रावतात थंय गेल्यांत म्हणून समजलां !'

'आरेरे ! माकडाच्या राज्यांत तांकां कितले त्रास जातात जायत ?' भरतान दुःखान म्हळें. सुमंतान फुडें सांगलें, 'कुमार, माकडांचें राज्य जालें म्हणून कितें जालें ? तांकांय केल्या उपकारांचीं जाण ही आस्ताच !'

'उपकारांचीं जाण ? म्हळ्यार ?' भरतान अजापान विचारिल्लें.

'वालीन सुग्रीवाचें राज्य आनी ताचे बायलेक जबरदस्तीन व्हेल्ले. स्वतः सारकेंच ताकाय जाल्लें दुःख पळोवन रामान ताची बायल आनी राज्य आशिल्लें तशें परत मेळोवन दिलें.' 'स्वतःसारकेंच हो शब्द आयकोन भरत बुचकळ्यान पडलो. ताका कितें घडलें जायत ताची शंका आयली. फकत सविस्तर तितकेंच कळपाचें उल्लें. ताच्यान हें सोसूं नजो जालें. तकली गरगरता अशें ताका दिसपाक लागलें. जेन्ना ताची शुद्ध थाच्यार आयली तेन्ना रागान तो कैकयीच्या म्हालान गेलो. आनी तिका म्हळें, 'पळय, राज्य काडून जाका तुवें रानांत धाडिल्लें ताची बायल पळोवन व्हेल्या. हें आयकून तुका समाधान जालां जातलें. खोस भोगल्या जातली न्हंय ? तुज्या मनां-सारकें जालें न्हंय आतां ? तुजेंसारकी सून ह्या कुळांत आयली आनी सुनेक पळोवन व्हरपा सारक्यो घटना घडून ह्या कुळाक कलंक लागलो.'

कैकयीन चितलें की ताचे करणेंचें स्पष्टीकरण दिवपाची हीच वेळ आसा. तिणे म्हळें, 'पुता, आयक म्हाराजांक शाप आशिल्लो. कासाक गेल्लेकडेन एकदां ताचो बाण लागून एका आंधळ्या मनीचो एकलो एकसुरो भुरगो मेल्लो. 'तूं म्हजे सारकीच पुताच्या दुःखान मरतलो' असो शाप त्या मुनीन तांकां ते वेळार दिल्लो. हो शाप कसोच फट जावंक शकनाशिल्लो. पुताचें मरण वाटावचें म्हणून हावेंन सगल्यांचो दोश म्हजेर घेवन रामांक रानांत धाडलो. पुताच्या वनवासाचें दुःख तांकां मरपाक पुरो आशिल्लें.'

इतलें आयकूनय भरताचो राग उणो जावंक नासलो. ताणें म्हटलें, 'पुताक रानांतच धाडपाचें आशिल्लें जाल्यार म्हाका कित्याक धाडलो ना ?' कैकयीन सांगलें, 'पुता, तूं आज्यागेर रावतालो म्हण्टगीर घर सोडून रावप म्हळ्यार तुका कांयच नासलें म्हणून ...'

भरतान मदींच विचाल्लें, 'तशें जाल्यार, चौदा वर्सांचो काल कित्याखातीर ? ते बराबर कैकयीन मायेन आनी दुखी स्वरान म्हळें, 'पुता, चौदा वर्सां न्हंय, तर चौदा दिस म्हणयाचें आशिल्लें रे म्हाका ! पुण तें सांगतनां म्हजें मन इतलें दुःखी जाल्लें की चुकून तोडांतल्यान चौदा वर्सां म्हणून आयलें. आनी येदें रामायण ...'

'हें सगलें खरें, तर आनी कोणांक खबर आसा अशें म्हणून ?' भरताचो तरय पुण विश्वास बसनाशिल्लो. ताचो विश्वास पयस केल्लो लागींच आशिल्या सुमंतान, 'खरेंच तें कुमार, वसिष्ठ, वामदेव प्रभृती गुरू हांकां खबर आसा तें !'

हे सांगणेन भरताच्या मनांत आशिल्लो राग खिणान नाच्च जालो. कैकयी स्वतःची आवय जावनय तिका आपणे वायट दुशणां दिली म्हणून तो खंती जावंक लागलो. ताका खूब वायट दिसलें. ताणें कैकयीकडेन स्वतःचे करणेविशीं पांय धरून क्षमा मागली. आनी तेच खिणांक रामाक मदत करपाक सगलें सैन्य घेवन वचपाची ताणें तयारी केली.

रामराज्य

रावणाक मारून, लंकेच्या राज्याचो विभीषणांक राज्याभिषेक करून, सितेक घेवन राम-लक्ष्मण माकडांच्या सैन्यांमयत तपोवन आश्रमांत येता ही खबर सगल्यांक कळ्ळी, तेन्ना सगले तांकां येव-कार दिवंक तयार जाले. सगल्यांनीं एक जावन येवकाराची आश्रमांत तयारी केली.

जे जाग्यार रावता आमतना सितेक पळोवन व्हेल्ली तेच जाग्यार परत येतना रामाच्या मनांत पयलींच्यो एक एक यादी येताल्यो. सितेक परत आयिल्ली पळोवन आश्रमांत आशिल्या ऋषी, मुनीक तिका खंय दवरूं खंय ताका अशें जाल्लें. वाटेच्या आडेकडेच्यो वाली, झाडां आपली मान वागोवन ताची वासपूस करतालीं. जनां-बरां मोटे उमेदीन हेवटेन तेवटेन धावतालीं, उडयो मारतालीं... जशी कितें तांकां जाल्ली खोशी तीं अशे तरेन उगतायतालीं.

अशें घट्टा आसतनां अकस्मात सगल्या आश्रमाच्या वाठारभर धुल्ल जालो. जशें व्हडलें तुफान आयिल्यावरी. इल्लो इल्लो त्या धुल्लाचो रोख आश्रमाच्या सामको लागीं पावलो. अयोध्येतलें सगलें सैन्य आनी घरच्यां मयत भरत थंय पाविल्लें.

ऐन वेळार पाविल्या भरताक पळोवन सगल्यांक आनिकय खोस जाली. सगल्यांनीं एकमेकांक मेळप, नमस्कार करप, आशिर्वाद दिवप हें जातगीर भरतान रामांक कडकडून वेंगेंन घेतलें आनी राज्यकारभार सांबाळपाची विनंती केली. कैकयीन तेन्ना मुखार येवन म्हळें, 'हें अशें घडचें म्हणून आमच्या मनांत खूब दिसां-सावन आसलें !'

इतल्यांत वसिष्ठ, वामदेव आनी हेर मुनी सगल्यांनीं राज्या-भिषेकाची तयारी केल्याची बातमी थंय पावली. कैकयीन म्हळें, चल पुता, राज्याभिषेक करून घे.' सगल्यांची मागणी मान्य करून रामान तपोवनांतच राज्याभिषेक करून घेतलो. सगल्यांनीं रामाचें अभिनंदन केलें आनी ताका सुयश मागलें.

'हो दबाजो अयोध्येत पळोवपाची म्हाका खूब इच्छा आसा.' अशें कैकयीन मागले तेन्ना रामान तें पुरें करपाचें आग्रवासन दिलें. रावणाचें पुष्पक विमान रामाकडेन आशिल्लेंच. तांतून सगल्यांक बसोवन राम तारोतार अयोध्येकडेन वचपाक गेलो .. राज्याभिषेक करून घेवपाक आनी रामराज्य करपाक.

फुलोवयां गोंयांतली शेतांभाटां

— दिनानाथ बांदोडका

‘गों

य’ अक ल्हानशे पुण भारत देशाच्या कोनशांकोनशांनी फामाद जाल्लें शार म्हणपाक कसलीच अडचण ना. कारण आयज आमी पळयत आसा कि गोंयांत हेर शारांतले वा देशांतले लोक आपली होस करूंक येतात. गोंयांत चड थंडी ना वा चड गर्मी ना असलें वातावरण, गोंयच्यो दयविल्लो, कांय इगर्नी, कांय देवळां, तर गोंयच्या दोंगरांचे आनी शेतांभाटांचें आकर्षण मनाक उमेद हाडटा. गोंयचो निसर्ग जण अकल्याक पळोनसो दिसता. कांय वावराडीय उद्योगधंदे करपाखातीर गोंयांत वस्ती करपाक लागल्या. कोण अक मनीस बाजाराक वतना बशींत जे हाल सोंसता तो कंटाळून (जिभेर कडू दवरून जशें तोंड वाकडें करता तसो) आपलो अणभव सांगतालो. तांतूतच विद्यार्थी आनी नोकरीधंदेवाले लोक कांय कमी सांगचेनात.

गोंयच्या खेड्यांनी जर नदर मारीत जाल्यार दिश्टी पडटा ते दोंगोर, आनी शेतांभाटां पुण जांका निसर्गाची ओढ आसा तांकाच या सोबितकायेचें महत्व कळटलें.

असोच अकदां हांव खेड्यांतल्यान पासार जातालो. तेन्ना अक गीत आयकूंक आयलें—

‘ गोवा तुका देवान भल्ला
सोबित शेतांनी माडांनी
तशें तुका उखलून धल्ला
आमच्या गोंयकार भावानी.’

हे चारूच ओळी परत परत म्हणतना खरेंच कांय वेळ म्हज्या मनाक गोंयच्या निसर्गाच्या बारीकसाणेची जाग आयली.

गोंयचें शेत जशें पांचवेचार तशेच गोंयचे दोंगोर आपली सोबितकाय दाखोवंक फाटी रावनात. दोंगरावेलो व्हाळ लेगीत आपलो खळखळ आवाज करीत व्हांवतना दिसता. पावसाच्या दिसांनी सुस्त न्हिदील्ली झाडां शियाच्या दिसांनी आपली जीण फुलयता. आंब्यांच्या, काजूच्या झाडांक चंवरां येतात. चंवरांचो म्होवाळ वाम वाऱ्याबराबर व्हांवतना जांका थंडी जावंक ना तांकाच तांची जाण-विकाय कळटली. फुडें या झाडांची रसरशीत फळां पळोवन कोणा मनशाची तान भागचीनात ? कोणाक खांवनशी दिसचीनात.’ म्हण हेर दिसांनी दिश्टी पडनाशिल्ले शेवण्यांची भिरी, येतना दिसतात. कोणूच आपल्या गोड गळचान गायतना आयकूंक येता.

गोंयांत पावस नेमकोच असो पडना. कांय वेळ चड तर कांय वेळ सामको कमी असो पावस शेतकारांक भरपूर पीक दिवंक शकना. म्हण शेतकार पावसाची आराधना करीत आसतात. पोहंच्या वर्सा (१९८६-८७) पावस कमी म्हण लोकांचे भरपूर हाल जाले. शेतां करपून गेली. वांयगणाय जाली ना.

तांतूतच शेतांक रोग आसता. खुपशे किडींच्यो साथी आसता. वो हेर कांय रोग ज्या रोगांपासून शेतांची नासाडी जावंक शकता.

सरकार थोडीफार सुदारणा करता हातून दुभाव ना. तरीयपु शेतांची जाय तशी उदरगत जावंक ना.

गोंयांत पावस पडच्या पयली सुमार मायाच्या म्हयन्यां शेतकार आपले मोडके-तुटके नांगर परत घडोवन शेतांत काम करपाचे तयारीन आसता. आनी पावस पडतगीर जवळजवळ सांज्यांवात (जूनाच्या म्हयन्यांत) फातोडेर अका खांदार नांगर दुसऱ्या खांदार फोटें (कांबळ) आनी हातांत आंसाळेच्या झाडाचें बारीक बडी घेवन आपले पाडे हिर-हिर अशे आमडीत वतना दिसता. चिकचिकीत चिकलांत जोत घालून तरवो घालता तो कांय जाण पावस पडच्या पयलीं तो किल्लोवन काडटा. बाकिचे जांचेकडें जोत ना, ते खरें घेवन वावूरताना दिसता. नडणी काडप लुवप आनी मळप जायतमेरेन काम करतात. अकसारखे बायलो तांचे घोव आनी तांची भुरगीं वावूरताना दिसता. व्हड उमेदीन तो आपले शेत वाडयता आनी आमच्यासारखें तरनाटे त्या पांचव्या चार शेताकडें आकर्षित जाता. कांय जाण या सौंदर्याचेर कवित बरयता तर कांयजाण लेख बरयता. ह्या लेखांनी ह्या कवितांनी अशा पांचव्याचार शेतांचे आनी हळदीच्या वयल्या कातीच्या रंगाच्या भाताच्या गोट्यांचे वर्णन करता.

शेताची उदरगत जातली जाल्यार सुधारीत बियाणे वापरपाक जाय. गोंयच्या कांय भागांनी हे बियाणे चड कमी प्रमाणात वापरतात. आजून कांय अशिक्षीत लोकांक हाची कांयच खबर ना वा तांका ते बियाणे वापरूंक मेळनात. उदाहरण दिवंचे जाल्यार ‘करगू-टाची’ शेतां. ह्या शेतांनी हेर कसलेच बियाणे चलना. कारण ही शेतां चडशी खारपाण्यांक लागी पडटा. आनी गिमचें खारपाणी शेतांनी वचून तांतूतली सुपीकतेची (Fertility) नासाडी करता. अशा शेतांनी उदक हाडपाचो आनिक कसलोच मार्ग ना. आनी मार्ग आसलो तरी तें तांका शक्य ना. चडकरून तांका पैशांची अडचण येतात. ही अडचण पैस करपाखातीर सरकारान पांय उखल्ले तरी हांचे फायदे कांय लोकांमेरेन आजून पावूंक ना. ते पावतले जाल्यार तांका ते पटोवन दिवंचे पडटले. या शेतांक पावसाचेरूच अवलंबून रावचे पडटा. जोतांनी जमीन कसून शेतांची चड उदरगत जावंक शकना. सुधारीत बियाणें वापरपाखातीर ट्रॅक्टर या सारखी मशींना वापरूंक जाय कारण हे बियाणे रोकडें पिकता. म्हण अशा ट्रॅक्टरांनी बेगीन काम जातलें आनी दोन पिकांबदलांक तीन पिको येतल्यो. नडणेची नासाडी जातली. जमीन चिकचिकीत जातली. याखेरीज हेर वखदांय त्या त्या वेळार त्या त्या प्रमाणात मारप योग्य आसा.

गोंयांत भातूच लायता तर भाताबराबर ऊस लायता तर दोंगरांनी नासण्याच्यो कुमेरी, घोसांळी, भेंडे तवशी असल्यो भाजयो लायता. तर गिमाच्या दिसांनी हळसांदो, वाल, मिरसांगो उळीद तांबडी भाजी, मुळो, नाब इत्यादि भाजयो लायतात. अशा—

तरेन लोक सरड, मरड आनी वायगणा पिकयता. सरड म्हळ्यार पावसांत शेतांनी व्यापार करप (चडशें भात लावप) - मरड म्हळ्यार दोंगरांनी भात वा हेर भाजी लावप (पावसांत) आनी वायगण म्हळ्यार गिमांत शेतांनी भात वा भाजी लावप.

कांय कांय भागांनी माडूच माड अशें आमी पळयता तांकाच 'भाट' अशें म्हण्टात. सतरेसारखें उंच उंच माड गोंयांत येत्यांक येवकार आनी वयत्यांक निरोप दिता. वाऱ्याच्या झोपाळ्याचेर ते आपली तकली हालयताना किदचाक बरें दिसचेनात ? पावसाच्यो झडी आपलें आंग भिजयताना तांका कितलें थंड दिसतलें !

भाटाच्या कांय भागांनी आंव्याची झाडां पणस, मांडयो, अणसां, केंळबे हांची बना दिसता. रेंदेर माडाची सूर काडटना व्हड उमेदीन गायतना आयकूंक येता.

माड आपली तकली हालयत उब्रे आसा तरी नाल्लांनी फुगार जाल्ले दिसना. जे माड खार वाऱ्याक आसात, वा जांची देखणाय बरीना तांची उदरगत जांवक ना. म्हण गोंयातले नाल्ल गोंयांतूच पुरो पडना. म्हण गोंयकारांक भायलो नाल्ल मागोवचो पडटा. केरळचो नाल्ल गोंयच्या नाल्लापरस कमी दर्जाचो (ताची

रूच) आसलो तरी तो आमकां जायच. ना जाल्यार सातारा, वाठारांतल्या लोकांच्याभशेन बिकणाच्या तेलाचेर दीस काडचे पडटले.

माडाचो खंयचोच भाग परो पडनात. माडाचें मुंद तें कोंवाळ्या मेरेन उपेग जाता. लाकूड म्हारग म्हण भाटांतले लोक वा चडशे खड्यांतले लोक माडाचेंच वाशें वापरतात. तांच्यो इत्यो इत्यो झोपड्यो चुडटाच्योच आसता.

भाटांची उदरगत जातली जाल्यार भाटकारान वर्सातल्यान एकदा तरी सावड घालूंक जाय. योग्य ते सारें घालूंक जाय. आनी अेकदां तरी जोत वा ट्रक्टर घालून जमीन खणूंक जाय. माडाक कीड लागची न्हंय म्हण मीठ घालूंक जाय. जाल्यार माडांक चड आनी मोठे नाल्ल येतले. हे माड भाटकारांची मना खोशेयतले. वाऱ्यार वन मेकळें करून धोलतना त्यांच्या खाचीतल्यान सूर्याचो तांबडोच उजवाड पालवत वतलो. आनी होच आमोरेचो साद समजून चरूंक गेल्लीं शेवणीं सुकणीं परत येतलीं. कांयवेळ बोवाळ करून, अेका मेकाकडेन झगडून सूस्त न्हिदतलीं. वाऱ्याबराबर थंड दवांतल्यान उडून वतलीं आनी तेन्ना शेतांभाटांची फायाची सोबितकाय सांगूक शब्द सोदचे पडटले.

- ४ -

सतार

उतर

उतर

छेडीत

वता

ही सतार

ही

स

ता

र...

ही

सतार

म्हजें

ऊर

आनी हांव

सैमदूर

सै

म

दूर

र...

मळबरंगमाची

नखेत्रांनी

नटील्ली

ही

सचेतन

अनंत

मळबरंगमाची.

सूर्य-चन्द्राच्या स्पॉटलायटींत

नटसम्राटाच्या अभिनयाचे

अनंत पैलू पळयताना

पेट्टा-पालवता नाटकघराचे

नाशीवंत

अनंत

दिवे...

सुलूस लागता लागना

नटसम्राटाच्या

अभिनयाची ?

नटसम्राटा : नाटकघराक

सूर्य

जायच...

- आर. रामनाथ

शादूर गोंयकारा, तूं अल्पसंख्य जातलो !

— उदय देशप्रभू

दर्यात जे परी व्हडले नुस्तें ल्हान नुस्त्यांक तेंच भाशेन आयज संसारांत मनश्यालागी घडटा. संसारांत जे देश अर्थीक तशेंच हेर मळार बरे नांवारूपाक आयिल्ले आसात ते देश तांचे परस फाटी आशिल्या देशांचेर आपलो शेक गाजोवंक पळयतात. देखीक आमच्यान आयज आफ्रिकेक चलता ती गजाल घेवं येता. त्या देशांत आयज थंयचोच लोक अल्पसंख्य जावंक लागला. आनी भायले लोक तांचेर आपलो शेक गाजोवंक लागल्यात. हाका लागून थंयच्या थळाव्या लोकांक खूप त्रास सोसचे पडटात. तांका सामके जनावरांभशेन वागयतात. त्यांच्या देशांत तेच आयज परकी जावंक लागल्यात.

अशें फकत भायल्या देशांनी जाता अशें न्हय. आमच्या देशांतूय आता तें घडपाक लागलां. कांय दीसा फाटी आसामांत कितें चल-तालें ते सगळ्यांच्या दोळ्यांमुखार आसतलेच. आसामांत भायले लोक वाडपाक लागलेल्यान आसामचे थळावे लोक अल्पसंख्य जावचे वाटेर आसले. पुण आसामाच्या लोकांनी वेळारूच उपाय घेवन तांचेर येवपी हे संकश्ट पयस केले.

आयज आमी पळयतात की आमच्या गोंयांतूय अशेंच जाव-पाक लागलां. हांगा गोंयकार सोडून भायलेंच लोक आपले बस्थान वाडोवंक लागल्यात. हें जर अशेंच चलत रावत जाल्यार आमचे गोंयकार आमच्याच गोंयांत अल्पसंख्य जावंक वेळ लागचो ना. पुण अशें केन्नाच जावंक फावना. आमी अशें जावंक दिवचे नात. हाका लागून आमकां कांय खर उपाय करूंक जाय.

जे गोंयच्या सगळ्या थळाव्या लोकांनी, गोंयां उद्योग धंदो करतल्यांनी तशेंच गोंय सरकारान घेवपाक जाय. हे उपाय घेवपाची सगळ्यांची जापसालदारकी आसा, जांतून व्हड वांटो आसा गोंय सरकाराचो. सगळ्यांत पयली सरकारान असो कायदो करूंक जाय जे परी नव्यान गोंयांत येवपी लोक तसोच फाटल्या थोड्याच वर्सा भितर गोंयां आयल्लो लोक गोंयकार जावंक पावचो ना. हाका लागून फाटी आसामांत जे परी आसामी लोक खंयचो तो थारावपी कायदो जाला तसोच कायदो गोंय सरकारान हाडूक जाय. दुसरे म्हळ्यार जे लोक अश्या कायद्याप्रमाण गोंयकार जायनात तांका मता दिवपाचो अधिकार आसूंक फावना. तशेंच त्या लोकांक गोंय सरकाराकडल्यान कशेच भशेच्यो सोयी मेळूंक फावना. ते म्हळ्यार सरकारी नोकऱ्यो, जागे आनी हेर कांय गजाली. जंय सरकाराचो संबंद येता. हाचे फुडें सरकारान फकत गोंयकारांकूच सरकारी नोकरी दिवपाचो कायदो काडूक जाय. जे कोण गोंया उद्देग करूंक येवंक सोदतात तांका अश्यो अटी घालपाक जाय की त्या उद्देगांनी

फकत गोंयच्या लोकांकूच कामां मेळटली. भायले कोणूच थंय कामाक लागचो ना. सरकारान आपल्यो नोकऱ्यो अशें प्रमाणात थारावक जांय जे परी गोंयच्या सगळ्या शिकलेल्या लोकांक तांच्या फावा त्या शिकपा परमाण नोकऱ्यो मेळटल्यो. गोंयां जे तरेचे शिकप आसा ते तरेचे उद्देग सरकारान सुरू करपाक जाय गोंयां जे पारंपारीक धंदे चलत आयल्यात त्या धंद्याबद्दलचे शिकप सरकारान सुरू करूंक जाय. सरकारान एक जापसालदारकी घेवंक जाय की गोंयचेर अशी वेळूच येवंक फावना की जांका लागून गोंयाभायले लोक गोंया येवंक शकत. हें बेस बरे जातले जर सरकाराक राजभास कोंकणीची अट सगळ्या सरकारी कारभारांत हाडीत जाल्यार. जी गोंय सरकारान हाडूंक जाय.

उद्देगधंदो करपी लोकांनी फकत पैशे मेळपाचे फाटल्यान लागी नासताना हाचेरूय नदर दवरूंक जाय की चड प्रमाणात गोंयांतल्यांचा लोकांक आपल्या उद्देगधंद्यांत आस्पाव घेवंक जाय. जर कोण उणो पडटा आसत जाल्यार तांका शिकोवन तयार करपाक जाय. तांच्यानी आपली जापसालदारकी दवरूंक जाय की हांच्या थोड्याश्या देशांक लागून ते गोंयाभायल्यांक आपली दार उगती करचे नात जे परी गोंयचे लुकसान जावचे ना.

लोकांचेर ही सगली जापसालदारकी आसा की तांचो सरकार गोंयकारांक पयस करून गोंयां भायल्या लोकांक लागी करीना हाचेर नदर दवरपाची. हें सगले करपाक मुखेल म्हळ्यार लोकांचो अक्कवट जाय. देखीक आसामाची गजाल सगळ्यांच्या मुखार आसाच. थंयच्या लोकांनी असोच अक्कवट करून तांचेर येवपी हे संकश्ट खूप त्रास घेवन पयस केले. हो अक्कवट जावपाक दर एकल्याक आपल्या गोंया-विशी तसोच आपल्या गोंयकारपणाचेर आनी हेर गोंयकारांबद्दल अभिमान आसपाक जाय. असो अभिमान आनी आपलेपण आसल्यारूच गोंयचेर येवपी हें संकश्ट सगलें वळखूंक शकतले आनी ते पयस करपाक सगले गोंयकार एक जातले आनी गोंयाची गोंया भायल्या लोकांपासून राखण करतले. तांच्यानी आपली जापसाल-दारकी वळखूंक जाय की ते खंयचेच वाटेन कमी पडचे ना ज्यांका लागून गोंयाभायले लोक गोंया येवंक पावत गोंया जे कितें धंदे जावंक शकतात ते धंदे करपाक कसलीय लज बाळगी नासतना फुडें येवंक जाय ज्यांका लागून ते धंदे करपाक भायले लोक गोंया येवचे नात. अशी वेळ हाडूंक जाय की कोणूच गोंयाभायलो मनीस आपली नदर गोंयचेर घालपाक चितचो ना.

सगळ्या वाठारांतल्या लोकांनी आनी गोंय सरकारान जर आप-आपली जापसालदारकी वळखून अशें उपाय घेयत जाल्यार कोणाकूच दुबाव आसूंक फावना की गोंयांत गोंयकार केन्नाच अल्पसंख्य जावचे नात.

घवकि बुद्धि

पांचालीक् घोव कितले ?

— डॉ. पण्डरिनाथ भुवनेन्द्र ज.

इतिहास सगळोच वचितले उपरान्तें हो प्रश्न एक हास्यपात्र जःता. पांचालीक् पाण्डूपुत्र पाच घोव अःसिले मणु कळनातिलो कोण् अःस् ? महाभारतान्तु संगील्यां— द्रुपदपुत्रि, 'कृष्णा' म्हळेलें नांवांच्यो राजकुमारीक् पाच पाण्डवानि एकसानि वरडीक् केःलि मणु. जल्यारि गवेषणफल जावनु ग्रन्थान्तर आधार सूचयताय ती धर्मपुत्रालि एक पतिव्रता मणु. ते आधार खाल् सांगल्याय

१) कौरवसभेरि वस्त्रापहरणा फूडे 'तु'का पाच पाण्डवानि वरडीक् केःलि म्हळेलें सत्य कीं फटि ?' मणु सुयोधनाले प्रश्नांक् तीणे जाप् दिःलिना. जिःबेरि फःटि काडनातिल्या द्रौपदीलें तें मौन् अर्थभरित अःस्.

२) वस्त्रापहरणानन्तर धृतराष्ट्रान् तिःचे लागि 'खूषि जालेले दोनि वर् माग्' म्हणूनीक् तीणे सांगिले वाक्य प्रसूचक् (significant) जावनु अःस्. 'हे पाच वीरपुरुषांक् सोडवाय' मणु संगीलें, नन्तान 'घोवांक् सोडवाय' मणु म्हळेना.

३) एकतरा दैवीकु बहुमानु तं भीमू द्रौपदीचेर दःकयतालो. संभोग परिचयान् साधारण जल्लेल्या बायलेक् घोवान् पूजामनस्कतेन् पोळोवना मणु मनःशास्त्रज्ञ सांगताय. पूज्य जःल्लेय ज्येष्ठभ्राता पाशि वयरि तं भीमान् द्रौपदीक् आदरवु करचो अःसिलो. कौरव-सभेरि तिःका केःलोलो मानभंगु देःकुन्, तःचे कारण जःल्लेय धर्मपुत्राले हात् लासूक मुःकारसोलो भीमू कोपु तडसूनातिलें.

४) बारवरसं वनवासु करनु, तेरावे अज्ञातवासाक् द्रौपदी एकि सैरन्ध्र मणु संगुन्, मालिनी म्हळेलें नांवारि मतस्यदेशराणि सुदेक्षणेल्या अन्तपुरान्तु एकडे जःलि. राणियेलो भावु सेनाधिपुजः—ल्ल्या कीचकान् तिःजेर कामविकार दःकेयले. ताणे दिःलेलि हिंसा आनी अपमानु सहन् नातिलें ती साध्वी रांदपि जावनु काम् कर-तल्या भीमालागि संकष्ट सांगूत् रड्ळि. तेदूस् राति भीमान् कीचकाक् जिवंशि मारलो. हेरदूसा अर्जुनालःगि संगिलें 'हांवें भ्रातृ-भार्या द्रोहीक् मारलो; तें ज्येष्ठ भ्राताक् हांवें करका अःसिलें रीण्' मणु.

हन्तूमून् पाचालि भीमालि पत्नि न्हंय मणु विशद जाता.

५) वनवासांक् वत्तस्तेन्न रानान्तु चमकिल्या क्षीणान् द्रौपदी बोधक्षय जावनु खाल् पडनीक्, धर्मपुत्रान् तिःगेलें मत्तें व्होष्टीन्तु दःवरलें; नकुल सहदेवानि तिःगेलें पाय् पोरसीले खंय. पाय् चिर-डुका जल्यारि पत्नीचाकय उंचि स्थानादि, अवसू समान् अःसिलि जावंका, (हो विवादु त्रेतायुगाक् ओवसःलो. कलिकालाक् बायलां

पावल् चिरडुनातिले दादले दुरलम्.) ते पासून् नकुल सहदेव तिगेले घोव् अःसूक् फाव नाय.

६) अनन्तर तिःका बोध आयलें, जल्सारि चमकूक शेपि ना जःलि. आपल्या कालारि तिःका खन्दारि घालनु व्हरूक् भीम तय्यार अःसिलो. किंतु, ते कालाक् आपण्यालो घोवु विना इतरां-गेले खन्दारि बैसूचे पतिव्रतेक् सःजःलें न्हंय अःसिल्लें. इतर पाण्ड-वांक् कायबल नासलें. ते कारणान् भीमालो बारवरस प्रायेचो बल-वन्तु चेडो, घटोत्कजाकड्यान द्रौपदीक् व्हावेलि. भीमू द्रौपदीलो पति न्हंय म्हणच्याक् ही आनी एकि साशि.

७) आनी एक दिसा, जयद्रथू नांवाचो कौरवांगलो जावांय, सुयोधना भयणि सुःशळालो घोवु, मृगये गेलोलो. पाण्डव् आश्रमान्तु नातिले वेळारि ताणे पांचालीक् हता धोरनु तण्डून् रथारि बेसोवून धावंतालो. तिःगेलो आपल्या उल्लो आयकून् पाण्डव् धावनु पावले. फाटि धावनु आयिले भीमाल्यो चारि मुष्टियो घेतल्ल्योय, जयद्रथु साष्टांग बेकारि पड्ळो. शेण्डकुळा धोरनु भीमान् तःका वरबरी तण्डून् व्हेःलो. पांचाली लःगि केःलेले अपराधाक्, धर्मपुत्राले पय्यां अपडावनु क्षमायाचना करेलि. हे कित्या धर्मपुत्राले पय्यांकडे मात्र ? ती पांचजणां बायल् असल्यारि, जयद्रथाकेरान् पांचायजणां पाय् धोरोवका अःसिले मू ! म्हणून ती धर्मपुत्रालि मात्र पत्नी मणु संजाता.

८) कृष्णालो उपदेशानुसार पाशुपतास्त्र घेवंचे खातीर तपस् कळूक् अर्जुन् भायर सरलो. धर्मपुत्रालि अनुमति घेवंचाक् वचानीक्, ज्येष्ठ भ्राताक दुःखान् रणो येवनु उल्लोवूक् साध्य ना जःलें. ताणे द्रौपदीक् लक्ष्य करनु आंग्यान् दःकेयलें. द्रौपदीलि अनुमति आनी अनुग्रह घेवनु अर्जुनु तपस्साक् गेलो.

हन्तुयुन् अरजुनाकय ती बायलेचाकय उंचे स्थानारि अःसिलि म्हळेल्याक् संशय ना.

९) महाभारत ग्रन्थान्तु सत्यभामा पर्वान्तु, गृहपत्नी नेमू शिःकून् काडूक् कृष्णान् भामेक् द्रौपदीलःगि घड्ळि खंय. ती पांचजणा बायल् अःसून् पतिव्रता न्हंय बयलेक् तिःजे लःगि धाडीत् अःसिलो वे ? तंगेले संवादान्तु 'घोवु' मणु एकवचनारि नन्ताना 'घोव्' म्हळेलें अनेकवचन् द्रौपदीन् संगिलें जावनु दृष्टि पडना.

द्रौपदी एकि मातृका पतिव्रता मात्र न्हंय, एकि नायिका स्त्री जावनूय अःसिलि. तोण्डारि तिःजे राजकला, उत्तरादि कुलीनत्व आनी सौम्यता, घोवालागि मायचे लःगि बहुमानिता, देरांक् पूजार्हा, कोपा वेळारि भद्रकाळि, किष्णांचेरि संपूर्ण अरणागति— अःशि

तिंगेले गूण् चोयत्यारी ती एक अपरुव् यज्ञसंभता अमानुष स्त्री अःसिःलि. तिःगले सर्वापमानांचे कारणभूतु जाल्लेल्या घोवाक् सोडणु कुळाराक् वचाक् तिःका पूर्ण अवकाशु अःसिःलो. जल्यारि पाण्ड-वानि रत्नान्तु वत्तास्नेत्रा, ते राजकुमारीलें पावल् न्तु मुःकारि अःसिःले, हे विषयान्तु ती रामायणांतुके सीतादेवी पाशि एक् मेट् उंचि.

१०) पांचालि एक पतिव्रता अःसिल्यारि, व्यासान् कित्याक् फःटि बरेयलि ? एक फःटि मात्र न्हय्, ती फःटि शाश्वत करूक् अनी दोनि ढोंक्यो काणियो लःगि रचन केल्यो- द्रौपदी पूर्वजन्मान्तु नळायिनि मणूय, तिणे तपस् करतु शिवाक् प्रत्यक्षु केलो मणूय न्तु प्रथमलि काणि. पंचभर्तारयोगु पूर्वजन्मसंस्कारां फल् मणु

स्वयंवराकडेधून् परतूनु एक एकचक्रनगरान्तु एक ब्राह्मणालि अतिथि जावनु वासुकरतल्या आवनु कुन्तीलःगि पाण्डवानि म्हळें खंय 'अगे, आजि हमकां एकु अमूल्य वस्तु पारितोषु मेळ्ळो,' मणु तो वस्तु कःसोलो मणु अयकूचे फूडे 'तुम्हि पांचजणाय् समासम् अनभसुयाय् त्या पारितोषाक् रे पुतानो' मणु अवसून उपदेशु केलो खंय. मातृवाक्य पालनार्थ पंचपाण्डवानि एकसांनि पांचाकीक् विवाहु केलो खंय.

ह्यो दोन्नीय काणियो विश्वासयोग्यो न्हयं थेट् कारण् सूत्रधारि जालेले कृष्णाले राजतन्त्र न्तु. (Politics).

दिवंगत श्री. के. एम्, मुनषीन्, तःगेल्या 'कृष्णावतार' नांवाचे ग्रन्थान्तु सांगिलें अःस् :- द्रौपदी सुरुवेच कृष्णारि मोहित अःसिःलि. कृष्णान् जल्यारि ते कालाक् चारि बायकां विवाहु केलिलो अःसिलो. तःजे भायर कौरववंशनाशाक् जःलेलि अवतार स्त्री द्रौपदी मणु कृष्णु जाणा अःसिःलो कृष्णाले उपदेशान् न्तु स्वयंवर करूक् द्रौपदीन् बवसूलि सम्मति घेतलि. अतिकठिन जःलेलि अस्त्रपरीक्षाय् कृष्णानाच् संगून घटयलेलि. ते परोक्षेन्तु जिवूक ते कालाक् दोग्जणांक् मात्र साध्य् अःसिःलें कर्णाक् अनी अर्जुनाक्. कर्णान् मुःकारशिल्यारि तःका अवमानु करतु परत् घडच्याक् एक् कौशल कृष्णानच उपदेशु केलो.

स्वल्पवरस् पूरव् दुर्योधनान् करतु दीवैयल्या लाकेच्या घरान्तु पाण्डव् मृत्यु पवले मणु न्तु गांवान्तु स्थाति, जल्यारि तंका अपण् सोःदूनु अर्जुनाक् स्वयंवराक् एवाशि करीन् मणु कृष्णान् पांचालीक् बाग्दान केलें.

स्वयंवराक् अनेक राजकुमार पावले; अस्त्रपरीक्षे धें काठिन्य पोळोवनु मक्षि सरले. कर्णु मुःकारसोलो. द्रौपदीन् अण् धृष्टद्युम्ना मुखान्तरि संगवेयलें तीणे सूतपुत्रात (driver's son) माळा घलच्या ना मणु. कर्णानय म्हळें : 'द्रौपदीक् वरडीक् करचि आशा मःका ना जल्यारि ह्या परोक्षेन्तु हांव अनायासेन जिववून द्रौपदीक् मेःगेले आत्ममित्रु जःलेले सुयोधनाक् पारितोष करतालो.' 'एकल्यान् जिववून, चेलियेक् अनी एकल्याक् दिवंचें नेम विरुद्ध' मणु द्रौपदीन् संगवेयलें. मत्तें बवगोवनु कर्णु मक्षि चमकालो.

मःगीरि बेपल्लव जःलोलो अर्जुनु कृष्णाले दोळयानि दिःलेले प्रोत्साहा निमित्त मुःकारसोलो. यंत्रशक्तीन् वयरि धुवंचे मसळेक

अयदनान्तुके उदकान्तु दृष्टि पडिल्या प्रतिविवा पोळोवनु लक्ष्य कर अस्त्र सोळ्ळें. धुवंचि मसळि तोणु पडलि.

अण् धर्मपुत्रु अविवाहितु अःसिल्यानिमित्त पांचालीक् ग जावनु धर्मपुत्राक् दीवनु वरडीक् बरेयलि हे कृत्य तीणे कर्णाला केःलेले वादाक् विरोधु जःलेलि एकि प्रतीति. ती निष्पोवंचे खाती कृष्णाले तन्त्रान् (व्यासमुनीलो उपदेश मणु भारतान्तु संगीत्यां) पंचयज्णानि तिःका एकलेक् वरडीक् जःलि मातृवाक्य परिपान मणु एकि किंवदन्ति गांवांतु भरलि.

११) अनी एकु विषयु लःगि सुमीह चिन्तन कोरूक् अःस्.

पंचपाण्डवान्तु, धर्मपुत्राक् विना, इतर चारजणाक्य विगधिण बायलो संगिल्यो अःसाय्. भीमाक् बलंधरा (काशिराजपुत्रि), हिडिंबा (देहबलान् भीमाक् सचल्लि एक राक्षसि) अनी जरासन्धावि धुव्-अःशि तीन बायलो अःसिल्यो. अर्जुनाक् सुभद्रा (बलभद्र भयणि), उलुपि (एक नागविधवा) अनी चित्रांगदा (मण् राजपुत्रि) मणु तिनि बायलो अःसिल्यो.

नकुलाक् कारुणिका अथवा करुणामति नावांचि चेदिराय धुव् बायल् अःसिःलि. सहदेवाक् विजया (माद्रि) अनी भानुमति (यादवी) मणु दोनि पत्न्यो अःसिल्यो. धर्मपुत्राक् विगड् बायलो सांगलेना पासावत् पांचाली तःगेलि एकलीच धर्मपति जावनु निरूपण करूक् अःस्.

-S-S-

With Best Compliments From -

M/s. Bhate Brothers

Watch Dealer & Repairers

Near Hotel Mandovi,

Panaji - Goa.

M/s. Varsha

Book Stall

Opp Azad Maidan

Panaji - Goa.

M/s. Star

Time Centre

Near Hotel Vistar,

Panaji - Goa.

पाळणे गीत-२

बायचे हातीत दाऽली
बाय म्हाजें शिवण काडूंक गेऽलें
बाळा तूं जोऽ जोऽ गोऽ
बाबाच्या खानाकू पोऽऽली
हातीतू बेऽ लो
बाबा आमचो बरोंवकूसो गेऽ लो
बाळा तूं जोऽ जोऽ रे
बाळाची सटी संग्रयाची
नारळा तांदळांची
बाळा तूं जोऽ जोऽ रे
बायचे हातीत दाऽली
आम्माड्या सूऽ यी
बाय आमचें शिवण काडूंक गेलें
बाळा तूं जोऽ जोऽ गोऽ

(बालगीत निकेतनाच्या बरेपणान)

कितें हांवें करचें

शाळा आनी कॉलेज शिकलों
अपरांत टायपिंग शिकूंक गेलों.
सगळे आता काबार जालें
चित्ता बसून कितें करचे
मनांत कितेंच येवजना.
सगळेच करता... हांवूय करता.
शिकप सोपोवन चितूक बसलो.
कितें फुडे करतलों.

आता सोमदीराच्या ल्हारार
भोंवता हांगा थंय वाऱ्यार
आमकां शाळेत सांगलें ना.
करचे कितें देव जाणा

मेळत काय अंक
बुद्ध दिणार
मानित सासणा खातीर
ताचे उपकार

— आनजिलो डिसोजा

THE BEEF FROM GOA MEAT COMPLEX IS SCIENTIFICALLY PRODUCED AND HIGH STANDARDS ARE MAINTAINED RIGHT FROM THE TIME OF SLAUGHTER TILL IT REACHES TO CONSUMER. IT IS TENDER AND TASTY TOO.

TAKE HOME THE RICHNESS OF THE FOOD VALUE. BUY, YOUR REQUIREMENT OF BEEF ONLY FROM AUTHORISED MEAT TRADERS AND FROM MEAT STALLS WHICH ARE OPENED AT PANAJI, MARGAO, PONDA & VASCO-DA-GAMA.

DON'T BUY YOUR REQUIREMENTS OF BEEF FROM UNAUTHORISED VENDORS.

ISSUED BY :

Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services

Government of Goa,
PANAJI GOA

K L I C K   G O A ' 8 7

DISCOVER GOA!   WIN PRIZES!!

Participate in the 3rd All India Photographic Competition and Exhibition, with the following themes :

- 1, Monuments (historic) in Goa.
2. Festivals of Goa.
- 3, Beaches of Goa
4. Tourist infrastructure in Goa.

The last date of receipt of entries is, positively, 31st March, 1988.

For contest rules and other details please contact us at

Directorate of Tourism

Government of Goa,
Tourist Home, Patto,
Panaji-Goa. 403 001.

OR

At any of our Centres at Margao,
Vasco & Bombay.

गोंयांतल्या गांवांगांवांनी पावल्ली कांय बालगीतां

प्रार्थना (मागणे)

भुरगीं आमी माणकुलीं
शेवणी पिपुशी इल्लीं
अेकठांय आमी गांवचीं
अेकठांय आमी खेळचीं
पाडका माकडा वरी
किरां मोरां वरी
अेकठांय आमी नाचचीं
अेकठांय आमी शिकचीं
मेकळ्या मळबांत आमी
फुलां फळां आमी
अेकठांय आमी वाडचीं
अेकठांय आमी जगचीं

आगगाडयेचो खेळ

गाडी धांवता
गाडी धांवता
कूक कूक कूक
इंजिन फुडें
फाटी डबें
झूक झूक झूक
येया येयात
घंटा वाजली
घण्ण घण्ण घण्ण
गाडी सुटली
खटक जाली
खट खट खट
गाडी धांवता
गाडी धांवता
कूक कूक कूक

वांटकुळचो घुंवाळचो

या गो या
आमी हात
गुथूं या
वांटकुळी
घुंवोन घुंवोन
खेळ खेळूंया
आमी घुंवाळचो
काडूं या
आमी सकयल
बसूं या

सोबित बावली

सोबित बावली
म्हजेकडे रावली
खेळटां खेळटां
निसरोन पडली
पांय दुखतां
रड रडली
खाकू दितां
हांस हांसली

— बालगीत निकेतनाच्या बरेपणान

आठो दिठो

आठो दिठो
पेर दिठो
पेरीवयलो
कीर दिठो
पिकें पिकें
पॅर दिठो
पॅरावयली
चोंच दिठो

बेब्याची हळद

शिड शिड शिड
पावस पडटा
पावसा घोग्यांत
बेबो न्हाता
बेब्याचे हळदीचो
बोबाळ चल्ता
हळदुळे मातयेचो
रोस लायता
तेरें आंगलें
घेवन येयलां
अळमें सत्री
घेवन रावलां
मळबांत मदी
बॅड वाजता
जोमूल बाय
तिरकीट नाचता
मळबांतली म्हातारी
दांत्यार दळता
जेवणाची तयारी
नेटान चलता
बेब्याच्या न्हाणान
हुंवार जालां
लग्नाचें व्हडें
व्हावोंन गेल्लें

सुपरमॅनाची काणी

एक घटमुट मनीस आसलो तो सगल्या मनशांमदीं शाणो आनी शिटूक आसलो. ताचे नांव सुपरमॅन. तो फास्ट धांवतालो. तो उंच उंच आनी लांब लांब उडयो मारतालो. तो कोणाक भियेनासलो ताच्या कमराच्या पोट्याक सदांच पिस्तूल आसतालें.

अेक दीस सुपरमॅनाक दिसले. आपणे बलूनातल्यान मळबांत भोंवचें. ताणे अेक व्हडलो दाट बोमाटो हाडलो. बोमाट्यान ल्हव गॅस भरून व्हडलो जायसर फुलयलो त्या गॅसाच्या बोमाट्याक सकयल व्हडलो पाटलो राजवांनी घट्ट बांदलो मागीर त्या पाटल्यांत सुपरमॅन बसलो आनी बोमाटो वयर सोडलो. बोमाट्यावांगडा पाटल्यान बसलेलो सुपरमॅन वयर वयर वचपाक लागलो. वयर गेल्याबरोबर सुपरमॅन वाऱ्यावांगडा व्हांवपाक लागलो. झोपाळ्यावरी वयर सकयल धोलपाक लागलो.

सुपरमॅन मळबांत भोंवता तें जमनीवयल्या तीन मनशांनी पळयले. आपुणूय तशेंच मळबांत भोंवचे अशें तांका दिसले. ताणी तसोच व्हडलो बोमाटो हाडलो. गॅस भरून फुलयलो आनी बोमाट्या सकयल पाटलो घट्ट बांधलो. पाटल्यात ते तिगूय मनीस बसले आनी ताणी बोमाटो सोडलो. तसो तांचोय बोमाटो वयर वयर वचपाक लागलो. वाऱ्यावांगडा तेय सुपरमॅन आसलो थंय लागीं लागीं पावत येयले तरी सुपरमॅन फुडे वयर वयर वचपाक लागलो. तें पळोवन तांका राग येयलो सुपरमॅन जमनीर पडचो म्हण ताणी आपल्या पिस्तूलांनी सुपरमॅनाच्या बोमाट्याचेर फार मारलें. सुपरमॅनाच्या बोमाट्याक वारीक बुराक पडलो. आनी बोमाट्यातली गॅस बुराकांतल्यान भायर वचपाक लागली. तसो सुपरमॅन सकयल सकयल देवपाक लागलो. हे पळोवन ते तिगूय व्हडल्या व्हडल्यान हांसपाक लागले निमाणी बोमाट्यांतली सगळी गॅस गेली. सुपरमॅन जमनीर येवन पडटलो इतल्यान ताणे उंच झाडाचे खांदयेक घट्ट धरलो मागीर तो त्या झाडावयरसून जमनीर देवलो.

त्या तिगांपस वयर वचपाचे सुपरमॅनान थारायले मागीर ताणे आनिक अेक व्हडलो बोमाटो हाडलो. तो

फुलयलो. बोमाट्याक पाटलो बांदलो. त्या पाटल्यांत आपुण बसलो आनी बोमाटो सोडलो. तो सुपरमॅन वयर वयर वचपाक लागलो वाऱ्यावांगडा सुपरमॅन त्या तीन मनशांच्या वटेन वचपाक लागलो. त्या मनशांच्या लागी पावतां पावतां सुपरमॅनान आपल्या कमराच्या पोट्याक लायल्ले पिस्तूल काडले आनी त्या मनशांच्या बोमाट्याचेर जोखले. पिस्तूलाचो घोडो बोडीनाफुडे ठोस असो फार जावन तिगांच्या त्या बोमाट्याक गुळी लागली. गुळी लागनाफुडे बोमाट्याक बुराक पडलो. बुराकातल्यान गॅस भायर वचनाफुडे ते तिगूय सकयल सकयल देवपाक लागले. आनी निमाणी सगळी गॅस सोपतकूच तिगूय जमनीर घोड करून पडले. जमनीर आपटोन तांचे कुलें दुखले. ते ऊं ऊं करून रडपाक लागलें हेवटेन सुपरमॅन मळबांत वयर वयर वचपाक लागलो आनी वाऱ्यावांगडा धोलपाक लागलो.

ससो आनी उजो

अेक आसलो ससो. तो रानांत रावतालो. त्या रानांत वाघ आसले. हत्ता आसले. रानधुकर आसले. वांशेलां आसली. सगळीं सगळीं सावदां आसली. तो ससो कोणाकूच भियेनासलो. तो वाघाच्या धोलोनी वयतालो. साळीच्या विळांनी लिपतालो.

अेक दीस रानाच्या अेका वटेन उजो लागलो. तो उजो हळू हळू सगल्या रानाक जावपाक लागलो उज्यांत रानांतलीं झाडां जळोन वचपाक लागली. त्याबरोबर सगल्या जनावरांचेर आकांत येयलो पयली रानांतल्या माकडांनी हूप हूप करून बोबाळ सुरू केलो. उपरांत सगळ्याच जनावरांनी बोबाळ घातलो बोबाळ आयकोन विळांत न्हिदलेलो ससो जागो जालो. तो भायर येयलो आनी पळोवपाक लागलो. पळयत जाल्यार रानांतली सगळीच जनावरां बोबाळ करतात आनी धांवतात. माकड धांवतालो, ताका सशान विचाल्लें, 'आरे कित्याक धांवता?' माकडान सागलें, 'रानाक उजो लागला. म्हजे वांगडा पळ.' अशें सागून माकड आनिक रावलोना तो धांवलो. तो

(पान २४ वयर)

कावळो आनी म्हातारी

— अशोकमामा

अँ का गांवांत अँक म्हातारी रावताली. ती सबावान सामकी अँकमुळी आसली. गांवांतल्या शेजाऱ्या-पाजाऱ्याकडेन तिचे कशेंच पटनासलें. कसलीय निमता करून लोकांकडेन ती वाद घालताली. वेळ पडल्यार आपले तेंच खरें अशें म्हण ती सगळ्यांकडेन झगडटाली. घडये दारांतल्यान कोणाल्योय बोकड्यो, गोरवां गेली जाल्यार हिची करांदाय.— ‘गोरवांनी आपल्या पोरसांतली झाडां खाल्ली.’ अशें म्हणत त्या गोरवांच्या धनयांकडेन हिची झगडीं. गांवांतल्या लोकांक तिचो वायट सबाव खबर आसलेल्यान तिच्या तोंडाक चडशे कोण लागनासले म्हणटकच ती अँकलीच हेची-तेची कुतां काडीत भरभरत रावताली.

अशीच अँक दीस ही म्हातारी आपले कपडे घेवन बांयचेर अुमळूंक गेली. तोंडांत कोणाच्यातरी नांवाचो भुदार चालूच आसलो. म्हातारी बांयचेर वतकच तिचेकडेन वाद बी घालचो पडत वा कसल्याय निमतान तिचेकडेन झगडीं जायत म्हण बांयचेर अुदकाक बी येयल्ली बायलां-भुरगीं अिल्ली-अिल्ली थंयसून कडसतात, ही सदांचीच गजाल. आयजूय तशेंच घडलें. ती बांयचेर वतकच बांय-कडलो लोक पातळ जालो. म्हातारी बांयचेर अँकलीच अुल्ली. तिणें अुदक काडलें. अँक कळशी बांयचे धडेर भरून दवल्ली आनी बाल्दी घेवन कांय पावलांच्या अंतरार आसले अुमळचेले फांतरार आपली कापडां-जुनरां अुमळूंक लागली.

अितले मजगतीं थंयसर अँक भुकेल्लो कावळो आयलो आनी बांयकुशीच्या आंब्यांझाडार वचून बसलो. कितेंय खावपाक खान मेळटा कांय म्हण सगळ्याक नियाळूंक लागलो. ताका झाडा पोंदा पडलेलो अँक अुंडो दिसलो. त्यासरशी, ‘जांव सायबा, देव पावलो,’ अशें म्हणत ताणें अुंड्याचेर झोपय माल्ली. आनी अुंडो खावपाक आंब्याच्या खांद्यार वचून बसलो. पुण कितें-अुंडो जाल्लो सामको फातर कसो घट्ट. सामको तोर्राद. ताका खोर्नांत भाजल्यार अुण्यात अुणें चार दीस तरी जाल्ले जावंक जाय. कावळ्यान अुंड्याक पांयाच्या नाखटांनी धरून जायत्यो चोंची माल्ल्यो. पुण कसोच अुंड्याचो कुडको येना. ताच्या पोटाक तर कडकडून भूक लागल्या. बाबडो कावळो कितें करतलो ?

कावळ्यान बरो विचार केलो. अुंडो फुगून मोव जाल्यार आपल्याक खावंक मेळटलो अशें ताणें चितलें आनी अुंडो घेवन तो बांयचे धडेर गेलो धडेर म्हातारेची अुदकांत भरलेली कळशी आसली. म्हातारेची कळशेक फाट आसली. म्हणटकच कावळ्यान कळाव केलो ना. ल्हवूच अुंडो कळशेंत सोडलो आनी तो फुगपाची

वाट पळयत कळशेच्या तोंडार बसलो. मदीं-मदीं अुंड्याक चोंच मारून तो फुगलो कांय ना हाचो अदमास घेतालो.

कांय वेळान अुंडो बरो फुगलो. बरो मोव जालो. पुण तो फुगून अितलो मोटो जालो कि कळशेच्या तोंडापरस मोटो जालो. कावळो अुंडो भायर काडचेलो येत करूंक लागलो. पुण तो कळशेच्या ल्हान गळ्यांतल्यान भायर कसो येतलो ? नाकापरस मोत जड जालें.

अितले म्हणसर म्हातारेक अुदक जाय म्हण ती फाटल्यान वळ्ळी जाल्यार कितें पळयता ? कळशेर कावळो बसला आनी अुदकांत चोंच मारता. म्हातारी मुळचीच रागीट. ती बोगी रावता ? तिणें काडलो फांतर आनी माल्लें शेवटून कावळ्याचेर. पुण कावळो हुशार. फातर बसच्या पयली कावळो अुडलो आनी आंब्याच्या खांद्यार वचून बसलो. ताच्या तोंडातलो घास मात गेलो.

‘मेल्यान घातली अुदकांत चोंच.’ सकयल म्हातारेची भरभर चालू जाली ती कळशेक हात घालूंक वतांच तिका भितर फुगलेलो अुंडो दिसलो. तेसरशीं ती आनीक चाळवली. ‘मेल्यान अुदकांत चोंच घातली ती घातली वयल्यान गावावयलो अुंडोय झाडून घातला कावळ्याच्या पोटात तर भूकेन ‘कांव कांव’ जालां. देव दिता आनी देवचार नाडटा असली गत ! ताका अँक आरतीक सुचली. मोट्यान आंब्यावेल्यानूच तो म्हातारेक चाळोवंक लागलो.

‘म्हातारेची जाली शितारी, शितारी
म्हातारी पडली अुपाशी, अुपाशी
म्हाजो अुंडो घेतलो, उंडो घेतलो
म्हातारेची जाली शितारी, शितारी.’

तेसरशी म्हातारेचे कट्टें अदीक तापलें. ‘कोणाक जाय मेल्या तुजो अुंडो अशें म्हणत तिणें कळशेंतलें अदक जमनीर ओतलें. अुंडो आनीक मोव जावन ताचे कुडके-कुडके जाल्ले. ते अुंड्याचे कुडके अुदका वांगडा भायर सल्ले. पुण ते कावळ्याक खावंक मेळूं नाका ? म्हातारी बांयचेर आमासर ताका ते मेळचे नासले. म्हणटकच कावळो म्हातारेक परत चाळोवंक लागलो.

‘म्हातारेची जाली शितारी, शितारी
म्हातारी म्हाका भियेली, भियेली
म्हाजो अुंडो दिलो, उंडो दिलो
म्हातारेची जाली शितारी, शितारी

म्हातारेचे आनी कावळ्याचे झगडें पेटलें. कावळो आंब्या-खांदयेर बसला, तर म्हातारी बायचे धडेर अुबी आसा.

म्हातारी :- मेल्या हांव तुका भियेतां ? हांव तुका मारून खळाक घालपी.

कावळो :- म्हातारी जाली शितारी, शितारी
म्हातारेचो खळ सोंपरो, सोंपलो
म्हातारेच्यो आंबल्यो कुसल्यो, कुसल्यो
म्हातारी जाली शितारी, शितारी.

म्हातारी :- म्हाज्यो आंबल्यो कुसल्यो ? चोरा, हाताक मेळ
तुजे दोंकेच मोडून घालतां.

कावळो :- म्हातारी जाली शितारी, शितारी
म्हातारेची खोंप मोडली, मोडली
म्हातारां वाच्यार पडली, पडली
म्हातारी जाली शितारी, शितारी.

म्हातारी :- म्हजी खोंप मोडटा मेल्या, तुकाच मारून भुडयन
हांव पाडे बांयत.

कावळो :- म्हातारी जाली शितारी, शितारी
म्हातारी बांयत पडली, पडली
बांयत पडून मेली, मेली
गांवांत सगळ्यांक सांगतां, सांगता
म्हातारी जाली शितारी, शितारी
बांयत पडून मेली, मेली.

कावळ्याची ही अुतरां आयकून मात म्हातारी मात्शी वोगी
पडली. तिणे चितलें, कावळो गांवांत भोवून आपली खबर लोकांक
सांगतलो. गांवचो लोक आपल्याचेर सामके कोंत्र. आपले आनी
तेचे सदांच वायटापण. कावळो सांगता तें आयकून ते म्हणटले,
'म्हातारी मेली, बरेंच जालें.' आनी ते म्हाका पळोवंक हांगसर
बांयचेर येतले. हांव जिती ती पळोवन ते आपली फकाणां मारून
हांमतले. घडये ते आपल्याक मेल्ले भूत म्हणत.

म्हणटकच म्हातारेन आनीक फाट फुडो पळयलोना. सगळें
सात-पांच येवजून अर्दवट अुमळलेले कपडे घेतले आनी तिणे सोमती
घरची वाट धल्ली. वतां-वतां ती म्हणटाली- हांव कितें बांयत
पडून मरतां ? कावळ्याच्या शिरापान कितें गायो मरतात ?

पुण म्हातारेन मनांतल्या मनांत सोपूत घेतलो., ह्या मुखार
कोणाचकडेन झगडपना. वेळा काळाक गांवचो लोक पावपाक जाय.
आपुण खऱ्यानीच मेल्यार गांवच्या लोकानूच आपलो अिलो करपाक
जाय. फुडाराक सगळ्याकडेन अिश्टागतीन आनी अेकचारान वागप.

म्हातारी बांयचेवयली वतकच भुकेल्लो कावळो आंव्यार
साकून देवलो आनी फुगून मोव जाल्ले अुंड्याचे कुडके खावन
'कांव कांव' करीत अुडून गेलो.

अशी सामुल्याची काणी
भाचरां म्हजी राजा-राणी
कावळ्यान खाल्ली अुंड्या-अुणी
म्हातारी जाली शाणी-गुणी

ससो आनी उजो

(पान २२ वयल्यान)

धांवता तें पळोवन ससो हांसलो आनी म्हणपाक लागलो,
किदें हो भियाडको रानाक उजो लागलो म्हण किदें जालें?
मागीर शेवणीय उडोन वचपाक लागली. वाघ धांवपाक
लागले. रानधुकर, कोले, वांचोराय धांवपाक लागलीं.
निमाणी हतीय धांवपाक लागले हत्ती धांवता तें पळोवन
तर ससो होऽ होऽ करून हांसपाक लागलो. उपरांत
रानांतलो उजो सशाच्या लागी लागी पावत रावलो तसो
ससो त्या उज्याक पळयत रावलो ताणे उज्याक केन्नाच
पळोवंक नासलें तो मात्सो अजापान पळयत रावलो.
इतल्यान उज्याची अेक बारीक कीट उसाळ्ळी आनी
बरोबर सशाच्या आंगार पडली तशी सशाची मात्शी ल्हंव
हुलपाली. ताच्या आंगाक फोड येवन तो चुरचुरपाक
लागलो. त्याबरोबर उजो म्हण जे किदें ते ताका कळले.
ताणे आवयस म्हुटलें आनी भियोन सगळ्या जनावरां
फाटल्यान धांवत सुटलो.

-००-

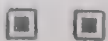
धेंडल्याचें गीत

धेऽ धेंडलो
धेंडल्या पावस शेणलो
आमचो धेंडलो
गेलो वांगडी
केळ्याच्यो साली खावन
पोट रगडी
धेंडल्याची म्हातारी
शेळे हून खाताली
धेऽ धेंडलो
धेंडल्या पावस शेणलो
(धेंडलो नाचयताना गायतात)

चवथीकडले गीत

आमची हुनुल्ली
आळवा वयता
पळा पळा रे हुंदरानो
आमची हुनुल्ली
आळवा वयता
पळा पळारे हुंदरानो

(गणपतीचे हुनुल्लेचें पान फातोडीर
भायर दवरताना भुरगे गायतात)

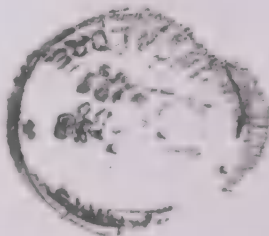

18. K. Gokuldas Prabhu
Corporation Bank,
H.O. Human Resource Dept.
Mangalore 575 001.

Grow Vegetables Pulses and Oilseeds

1. Vegetable, Pulses and Oilseeds from an important item of human diet being rich in proteins.
2. Grow Pulses and Vegetable on hill slopes and rice fallow lands.
3. Groundnut can be grown on sandy and light soils.
4. Agriculture Department also conducts demonstration on pulses and groundnut on Farmers fields.

For technical details contact your nearest Zonal Agricultural Officers or the Directorate of Agriculture, Panaji-Goa.

Issued by -

Directorate of Agriculture

Govt. of Goa,
Panaji-Goa

कोंकण टायम्स

चवथ आनी स्वातंत्र्य-दिन अंक - ८८

मोल : रु. १/-

संपादक : तुकाराम शेट

जिवीत नव्यान जियेवंक मेळ्ळे जाल्यार

- रविंद्र केळेकार

अकेक दिसा

- रमेश भगवंत जेळुस्कार

आमची हुनुल्ली आळवा वयता

- तुकाराम रामा शेट

लिपयेचे प्रस्न

- प्रताप नायक

कृष्णदास शामा

- प्रा. लु. आ. रोद्रीगिश

आचार्य मम्मटालें काव्यशास्त्र

- डॉ. राम भट

अभिशेक

- प्रकाश दत्ताराम नायक

अक कविता

- निलबा खांडेकार

हांगा कोण आसा

- आंजेलो डिसौजा

भुरग्यांखातीर पारंपारिक काणयो

- सांगपी : मोलू चोडणकार / हिरा शेट

कोंकण टायम्स

चवथ आनी स्वातंत्र्यदिन अंक १९८८

कोंकणी शिक्षणाच्या मळार संस्थांनी वावरूंक जाय

कोंकणी राज्यभास चळवळी वखतार सगले अेकठांय येवन वावुरले आनी जेताची गुडी वयर हुबयली. साहित्यिक आनी संस्कृतीक चळवळी वेळारूय निर्मणेचो अखंड वावर करून कोंकणी सरस्पतीचें मंदीर उबारपाक लागले. नाट्यसंस्था स्थापून नाटकांची चळवळ फुडें व्हेली. प्रकाशन संस्था स्थापून साहित्य उजवाडायलें. पुण कोंकणी शिक्षणाच्या मळार जितलो वावर जावंक जाय असतो नितलो जाल्लो दिश्टी पडना. या व्हडल्या मळार खरे म्हण्टल्यार सरकारी संस्थानी व्हड प्रमाणांत वावरूंक जाय आसलें पुण तशें घडलें ना.

कांय थोड्यो आपवावुरपी संस्था कोंकणी शिक्षणाच्या मळार वावुरतात. तांतूत कोंकणी भाशा मंडळ मुखार आसा. मंडळ मडगांव शारांत विद्याभुवन ही मुळावी शाळा चलयता, विद्यार्थ्यांखातीर शाळांची पुस्तकां उजवाडायता, शिक्षकांखातीर 'कोंकणी शिक्षक सनद' सारखे कोर्स घेता. तांभास स्टोवन्स कोंकणी केंद्र संशोधनावांगडा विद्यार्थ्यांखातीर विद्यापीठाच्या पांवड्यावयले खास वर्ग चलयता. बालगीत निकेतन आंगणवाडी कार्यकर्त्यांक खास प्रशिक्षण दिता

कोंकणी शिक्षणाच्या मळार बरेंच काम आसा. डि. एड. बी. एड. हे शिक्षकांखातीर कोर्स कोंकणीतल्यान जावप गरजेचे. विद्यार्थ्यांक लागपी विंगड विंगड शब्दकोश, व्याकरणां, वाचनपाठाची सुदारीत पुस्तकां, हालायत्या वाचनाखातीर पुस्तकां संदर्भग्रंथ बेगीन तयार जावंक जाय.

खरे मांगपाचे जाल्यार, गोंयांत सगळ्याक मुळावें शिक्षण कोंकणीभाशेतल्यान घेनाधरूच जावपाक जाय आसलें. पुण आजून जावंक ना. हाका एह कारण म्हणजे या मळार वावुरपाक आमचेकडे संस्था नात; वो आमच्या लोकांकडे आसलेल्यो शिक्षणिक संस्था कोंकणी शिक्षण दिवपाक आजून तयार जावंक नात. याखातीर या संस्थांक या मळार वावुरपाक तयार करपाक जाय. तशेच नव्यो संस्था स्थापन करून वावुरपाक जाय, तेन्नाच कोंकणीतल्यान मुळावें शिक्षण घडपाक शकतलें. सरकाराक सोडा - सरकार मुळावें शिक्षण कोंकणीतल्यान करता तेन्ना कसदी; पयलीं आमी वावुरपाक लागूया.

- संपादक

संपादक :

तुकाराम शेट

संपादन पालव :

प्रकाश द. नायक

महादेव भोसले

उजवाडावपी :

हिरा शेट

छापपी :

रवि मुद्रणालय, बेळगांव

फोन : २३०७९

कोंकण टायम्स पब्लिकेशन

बेती, बार्देश, गोंय-४०३ १०१

लेखांतली मतां त्या त्या लेखकांची.

R E A D

PURABHILEKH-PURATATVA [Archives-Archaeology]

A six monthly research journal which deals with the history of Goa, its relations with British and the neighbouring kingdoms and covering descriptive account of ancient temples, forts, churches, etc. and which is acclaimed by the scholars of the world for its newer and newer reference data.

Available at Government Printing Press, and also at our Office
PANAJI-GOA.

A publication from :-

The Directorate of Archives, Archaeology and Museum,
Govt. of Goa,
Rua de Ourem,
Panaji-Goa.

Phone No. 3232

“..... today it is the duty of every thinking being to live, and to serve not only his own day and generation, but also generations unborn by helping to restore and maintain the green glory of the forests of the earth”

BY RICHARD ST. BAEBE BAKER

ISSUED BY :-

FOREST DEPARTMENT

PANA'I

G O A

जिवीत नव्यान जियेवंक मेळ्ळें जाल्यार

— रवींद्र केळेकार

मनीस दुसऱ्यांक फटयता. तो फटयता — खासा आपणाकूय फटयता. धरूया, ताका कोणे म्हळें, तूं जें जिवीत आतां मेरेन जियेला तें तुका परतें जियेवंक मेळ्ळें जाल्यार, तूं कितें करतलो ? आतां मेरेन आयुष्यांत जें केलें तेंच करतलो ? कांय, दुसरें कितेंय करतलो ? तूं तुज्या जिविताक कसलें रूप दितलो ?

जाल्यार, ह्या प्रस्नाक तो जाप दितलो, 'म्हाका म्हजें जिवीत जियेवंक मेळ्ळें जाल्यार आतां मेरेन जें कितें केलें तेंच हांव परतें करतलों. आतां मेरेन जियेत आयलां, तेंच तरेचें जिवीत परतें जियेतलों.'

व्हडल्या व्हडल्यांनी ह्या प्रस्नाक हेच तरेची जाप दिल्या.

म्हाकां हे तरेचो कोणेंय प्रस्न केलो जाल्यार हाव ताका असली जाप दिवचों ना. म्हाका म्हजें जिवीत परतें जियेवंक मेळ्ळें जाल्यार हांवें आयुष्यांत ज्यो चुको केल्यो त्यो परत्यो करचों ना. आतां मेरेनच्या अणभवांचो लाव घेवन हांव म्हज्या जिविताक अंक वेगळें रूप दिवपाक वावुरतलों.

हाचो अर्थ आतां मेरेन जें जिवीत हांव जियेलों ताचो म्हाका पच्छाताप जाता वा ताची लज दिसता, असो न्हय, म्हाका म्हजें जिवीत कोणाच्या कसल्याच बांदपासां बगर मेकळेपणान जियेवंक मेळलां. हांवें म्हाका जाय तेंच केलां. जिविताच्या अंका अंका विणाचो हांवें बऱ्यातलो बरो अप्रयोग केला तसो, हांव भितल्ल्यान तृप्त आनी समाधानी. असलें जिवीत जियेवपाक भाग्य जाय.

गोंयान कूम परतली त्याच वेळार म्हाका म्हज्या कर्तृत्वा-खातीर मेकळी वाट मेळ्ळी. तीन मोट्या चळवळींनी वांटो घेवपाचें भाग्य म्हाका मेळ्ळें आनी ह्यो तिनूय चळवळी यशस्वी जाल्यो. प्रवचताप करपा सारकें वा लज दिसपासारकें हांव ह्या जिवितात कितेंच करूंक ना. म्हाका हाचें समाधान आसा. तरी आसतना, हांव म्हण्टां.—

म्हाका म्हजें आयुष्य परतें जियेवंक मेळत जाल्यार हांव जियेलां ते तरेचें जिवीत परतें जियेवचों ना. ज्यो चुको आयुष्यांत केल्यो त्यो परत्यो निखालूस करचों ना. नव्यो चुको करीन. चुको करीतच मनीस मुखार वता. पोन्न्यो चुको परत्यो केन्नाच करचो ना.

पोन्न्यो चुको ह्यो चुकोच आशिल्ल्यो हें कबूल करपाक हांव अनमनना.

अक मोट्यांतली मोटी चूक सांगतां—चूकूच न्हय, अक मोट्यांतलें मोटें पातक हांव करतां. देखीक—हांव जें अन्न खातां तें हांव पिकयना. हांव जें लुगट न्हेमतां—खादीचें जावं मागीर तें—तें हांव कांतिना—विणिना. हांव जें जोतें घालतां तें हांव शिंविना. ज्या घरांत हांव रावतां तें घर हांवें बांदूक ना. ज्यो सुख—सोयी म्हज्या वांट्याक आयल्यात त्यो कोण तरी, खंय तरी कमर बागोवन वावुरता, मर मर मरता, म्हण म्हाका मेळूंक पावल्यात.

हाचे बदला हांव तांकां कितें दितां ?

म्हणपी म्हणटले, हें रे बाबा कितें, नाका जाल्लें ? तूं करता तें काम समाजाच्या अप्रयोगाचें न्हय ? तूं लेख बरयता, पुस्तकां बरयता, संस्कृतायेंत आनी साहित्यांत भर घालता, तें कितें अप्रयोग मोलाचें ? समाज निखट्या स्त्रावलंबनाचेर चलना. तो परस्परावलंबनाचेर चलता. तांणीं अन्न पिकोवपाचें, लुगट विणपाचें, घरां बांदपाचें ; तुंवें लेख बरोवपाचे, पुस्तकां बरोवपाची, भाषणां दिवपाची ... लोकांक सज्जन करपाचे, संस्कारी करपाचे.

हांव म्हणटां, हाका परस्परावलंबन म्हणचें ? काय वाटमारेंपण म्हणचें ? समज, ह्या अन्न पिकोवपी, लुगटां विणपी, जोतीं शिंविपी, घरां बांदपी लोकांनी म्हाका सांगलें, 'तूं करता तें काम समाजाच्या उपेगाचे जाल्यार, हांवूय तेंच करतां. निदान, तुजीं पुस्तकां वाचून हांव पयलीं सज्जन जातां, संस्कारी जातां. मागीर, तुजे खातीर अन्न पिकयतां, लुगट विणटां ... जाल्यार, कशें जातलें ?

समाज परस्परावलंबनाच्या तत्वाचेर चलता हें मान्य. पुणून परस्परावलंबन उपेगी कामां मजगतीं चल्तूंक जाय. अन्न पिकोव-च्यांन अन्न पिकोवचें आनी तें लुगट विणटल्याक दिवन ताच्या बदला लुगट घेवचें हाकां परस्परावलंबन म्हणूं येता. समाजांत जितलींय कामां चलतात — मेस्ताचीं, शेटिचीं, लुहाराचीं, कुंभाराचीं, शेत-कामत्यांची, कारीगरांचीं तांचो सगळ्यांचो पांवडो सारको धरून आमी समाज हांचे मजगतींच्या परस्परावलंबनाचेर अुबारून काडिल्लो जाल्यार तें न्यायाचें परस्परावलंबन म्हणूं येतलें.

म्हजें काम तसलें न्हय. लेख बरोवप, पुस्तकां बरोवप,

भापणां दिवप हांकां आमी बौद्धिक कामां म्हणटात आनी शेतकामती, लुगट विणपी, गंवडी हांच्या कामांक आमी शरीरश्रमाचीं कामां म्हणटात. दोनांचोय पांवडो सारको अशें आमी - हे आमचे धवाड्यांचे संस्कृतायेंत वाडिल्ल्या तथाकथित 'सभ्य' लोकांनीं थारायलां. श्रम करण्यानी न्हय. आमी आमचे आदर्श तांचेर थापल्यात आनी तांणी ते मोन्यांनी मान्य केल्यात. परिणाम : Masses follow the classes ह्या नेमान तेवूय आतां श्रमाचेर आधाल्लेल्या कामाक अुणाक कामां मानून बौद्धिक कामां करपाक लागल्यात.

आज शेट दोतोर वा आद्वोगाद जाता, पेटणे हातांत घेना. मेस्त प्रोफेसर वा ऑफिसर जाता, मेस्तपण करिना. शेतकामती पियून म्हूण खंय तरी काम करपांत व्हडपण मानता, कुदळ खोरें हातांत घेना. गंवडो कांट्रॅक्टर जाता. घांटा वयल्या लोकांक हाडून कामां करून घेता. आपुण करिना.

म्हाका असलो हो समाज मोडपाचो आसा—

म्हाका सगळ्या कामांक सारको पांवडो जोडून दिवपा आसा. देखून, म्हाका जर आतां मेरेन जियेल्लें आयुष्य परतें जियेव मेळ्ळें जाल्यार हांव सगळ्यांत पयलीं म्हज्या जिवितांत श्रमाचें त दाखल करून घेतलों. दिसांतलीं पांच वरां तरी हांव शेंतांत वोटांत काम करपाची संवय लावन घेतलों. वरभर तरी हांव चड्यार सूत कांतलों वा मागार बसून विणटलों म्हजीं सगळीं काम हांवूच करतलों. दुसऱ्यांचेर धुकलचों ना.

राजेंनबाब राष्ट्रपती जाल्या अुपरांत लेगीत मान्यांतल्या न्हावन भायर सरता आसतना आपणालें पुडवें आपणाल्या हाता धुवनूच भायर सरताले.

श्रमाक आमच्या जिवितांत सुवातूच ना. म्हूण समाजांत अुणुणाकपण अुल्लां, गरीबी अुल्ल्या. हे दोनूय अवगूण ना कल समाज सामाजिक समानतायेचेर अुबो करपाचो आमचो हांवें आसत जाल्यार बौद्धिक कामां करतल्यांनीच आपणाले देखीन शरीर

कोंकण टायम्साची णवी कोंकणी निबंद सर्त

वर्सावळीप्रमाण अंदू कोंकण टायम्स अंकाचेवतीन णवी कोंकणी निबंद सर्त आयोजित केल्या. या सर्तींतल्या जैतिवंतांक पांच इनामां भेटयतले. ही सर्त उगती आसून कोणेनूय वांटो घेंव येता. पिरायेची वा कसलीच अट ना. इनामां फावा जाल्ले निबंद कोंकण टायम्साच्या दिवाळी अंकात उजवाडायतले. सर्तीखातीर विशय असे आसात.

- १) गोंयांत मुळावें शिक्षण कोंकणीत जावकूच जाय.
- २) गोंयच्या राजभास चळवळीचे परिणाम
- ३) गोंयचो बेकारेचो प्रश्न आनी उपाय.
- ४) गोंयच्या न्हय आनी दर्याचें उत्पन्न.
- ५) गोंयच्यो बाजारपेठो गोंयकारांच्या हातांत उरतल्यो ?
- ६) गोंयांतलो भश्टाचाराचो भस्मासूर.
- ७) गोंयचे हांवेंस अर्दकुटे उल्ल्यात.
- ८) गोंयकारांच्या मुशेगाद वृत्तीचे परिणाम.
- ९) म्हाका आवडलेले कोंकणी पुस्तक.
- १०) म्हाका आवडलेलें कोंकणी ललित निबंद.
- ११) गोंयचो नामनेचो मनीस.
- १२) संस्कृतीक मळार गोंयचें भारताक देणे.

निवळ अक्षरांत कोंकणी भाशेंत बरयल्ले निबंद ३० सप्टेंबर मेरेन पावत अशे संपादक कोंकण टायम्स, बेती, वार्देश, गोंय ४०३ १०१ या पत्त्यार धाडचे अशी विनंती आसा.

संपादक

कोंकण टायम्स

बेती, वार्देश, गोंय, ४०३ १०१

श्रमाक व्हडपण आनी प्रतिष्ठा जोडून दिवंक जाय.

म्हाका मेस्त, दोतोर आद्वोगाद जाल्लो नाका असो कोणे समज करून घेवचो न्हय, तो दोतोर आद्वोगाद जावचो, प्रोफेसर ऑफिसर जावचो, लेखक जावचो, फुडारी जावचो पुणून, विन्ने आनी तुतयो, किसूळ आनी खरवत ताणे सोडची न्हय. ह्या कामाकूय ताणे प्रतिष्ठा जोडून दिल्ली.

गांधीन अक नेम केल्लो. ताणे ब्राह्मणाच्या हातांत भंग्याची साम्र दिल्ली आनी भंग्याच्या हातांत वेद दिल्लो.

अूच भुणाकपण ना करपाक हाच्याकूय चड क्रांतिकारी कार्यक्रम कोणे देशा मुखार दवल्ला व्हय.

आमी जे संस्कृतायेत वाडल्यात ती संस्कृताय elite ची. भद्र लोकांची. हाताचो उपेग दुसऱ्यांक धमकावपा खातीर, पांयांचो अपुयोग आसन-मांडी घालून बसपा खातीर, जिवेचो अपुयोग ओर्दी सोडपा खातीर वा चाडयो करपा खातीर, दोळ्यांचो अपुयोग सिनेमा नाटकां पळोवपा खातीर, कानांचो अपुयोग धवळे आयकुपा खातीर- करतल्या लोकांची ही संस्कृताय.

तीच आज प्रतिष्ठित जाल्या. तिची ही पतिष्ठा मोडूंक जाय. जिवितांत श्रमाक प्रतिष्ठा जोडून दिवंक जाय ह्या निर्णयार जेन्ना टॉलस्टॉय पावलो तेन्ना ताच्या फुड्याक अक गणित अुबे रावलें- तो म्हणपाक लागलो, दिसाक वरां चोवीस. तांतली आठ वरां न्हिदे खातीर राखून दवरात. अुल्लीं सोळा. बौधिक कामां करतल्याक- म्हळ्यार, वाचपी बरोवपी मनशाक दिसांतलीं पांच वरां वाचपाक पुरो. मनशाक पांच वरां वाचपाक मेळ्ळीं जाल्यार संवसारांतलें सगळें गिन्यान जोडपाक बऱ्यांतलें बरें सगळें साहित्य वाचपाक पुरो. अुरतात मागीर अिकरा वरां- ह्या अिकरा वरांत तुमी कितें करतात ? चकाटां, धवळे, नाच गाणे, अिस्पिको अस-ल्याच गजालिनी होगडायतात मू ? तुमकां हें सगळें करून जो आनंद मेळटा ताच्याकूय चड आनंद- सात्विक आनंद- तुमी तांतलीं फकत पांच वरां शेतांत वा वोट्यांत काम केल्यार तुमकां मेळटली. तरीय स वरां तुमकां- जाय तें करपाक मेळटलीं.

टॉलस्टॉय हो संवसारांतलो अक व्हडांतलो व्हड लेखक. हें गणित ताणे मांडलां ताचे पयलीं चाळीस वर्सां ताणे लेखक म्हूण काम केल्लें आनी सुमार पांच हजार पानांचें साहित्य बरोवन काडिल्लें. संवसारांतले बऱ्यांतलें बरें साहित्य बरयल्लें. तो म्हणटा- हांवें अितलींय हीं वर्सां खंयच्याय शेतकामत्या भशेन दिसाक आठ आठ वरां शेतांत काम केल्ले- दिसांतलीं फकत पांच वरां वाचिल्लें आनी सप्तकांत फकत वा सुटयेच्या दोन दिसांत चार चार पानांच बरयल्लीं जाल्यार पांच हजार पानांचें साहित्य निर्मुपाक म्हाका चौदाच वर्सां पुरो जातलीं आशिल्लीं.

हांवें टॉलस्टॉयचें हें गणित वाचलें तेन्ना -खरें सांगतां- म्हजी न्हीद खळ्ळी. म्हळें, हावें ह्या त्रेसण्ट वर्सांच्या जिवितांत कितें केलें. ?

अक खरें : हांव अका सामान्य भायल्या काळांत जल्मांक आयलों. ह्या काळांत कांय आह्वानां मुखार अुबी केल्लीं. तीं झलून मुखार गेलीं जें भाशेंक लिपी ना, व्याकरण ना, तिच्यांत साहित्य ना म्हूण खास तिगेंलेच पूत हिणयताले ते कोंकणी भाशेक देशांत तिगेलो हुक्काचो अक प्रदेश जोडून दिवपाचो, ह्या प्रदेशांत तिका सांस्कृतिक अभिव्यक्तिची आनी राजकारभाराची मुखेल भास म्हूण पांवडो जोडून दिवपाचो जो वावर चल्लो ताका हातभार लावंक पावलां- थोडें भोव साहित्यय निर्मूक पावलों. सगळें खरें. पुणून अितलेंय आसून जिवितांत अक भुणे अुल्लें-

अन्नाचो अक गोटो लेगीत निर्मपाक म्हजो हातभार लागलो ना. अका लेमा पुरतें लेगीत लुगट विणून काडलें ना. अुत्पादक श्रमाक म्हज्या जिवितांत हांव व्हडलिशी सुवानूच दिवंक पावलों ना. बेनल्ले सारकें जिवीत जियेलें.

संवसारान म्हाका जें दिलां ताच्या लाखाच्या वाट्यां येदें लेगीत ताका परतें फारीक करूंक पावूंक ना. टॉलस्टॉय वरी दिसाक आठ वरां सोड - सकाळचे अक आनी साजवेळचे अक अशीं दोनूच वरां हातांत कुदळ खोरें घेवन कमर बागोवन जमनीर काम करूंक पाविल्लें जाल्यार, अडेची पामय मरपाची म्हाकां गरज भासची नाशिल्ली. मदीं केन्ना केन्ना जो वाज येता तो केन्नाच येवंक पावचो नाशिल्लो. दुयेत केन्नाच पडचो नाशिल्लो.

कुदळ खोरें घेवन वावुल्लेलें जाल्यार- जमनींतल्यान जशे भांगर काडूंक पावतलों आशिल्लें तशें म्हज्याय जिविताचें भांगर करूंक पावतलों आशिल्लो.

असलें जिवीत हांव जियेवंक पावलों ना हाचें म्हाका दुःख जाता. म्हूण म्हणटां-

म्हाका पर्थून अक फावट जियेवंक मेळिल्लें जाल्यार श्रम चुकोवपाची, तो दुसऱ्याचेर धुकलून जियेवपाची जी चूक मोट्यांचे देखी हांवें केलीन ती पर्थून केन्नाच करचो ना. हांव म्हज्या जिविताक अक वेगळेंच रूप दितलों

हांव हिन्दू- जल्मानूय आनी संस्कारानीय बी. पुनर्जल्माचेर भावार्थ दवरून जियेवपी मनीस. ह्या जल्माक जें करूंक पावलों ना तें फुडल्या जल्मांत करपाक हांव खातरीन नवो जल्म घेतलों. आयज- पासून सात्तीस वर्सांनी, म्हज्या जल्म शताब्दी वर्सा, कोंकणीच्या मळार असो कोणूय तुमकां दिश्टी पडलो, जो दिसांतलीं आठ वरां शेतांत वा वोट्यांत काम करता, जो दिसांतलीं फकत पांचूच वरां वाचनांत खचिता आनी संवसारांतलें बऱ्यांतलें बरें साहित्य वाचता, सप्तकांतल्यान फकत दोनूच दीस चार चार आठूच पानां बरयता ह्या क्रमांत जो खंड पडूंक दिना- असलो कोणूय तुमकां, हांव नासतना, दिश्टी पडलो जाल्यार धरून चलातः तो नवो जल्म घेतिल्लो हांवूच आसतालों.

IRRIGATION DEPARTMENT

GOVERNMENT OF GOA,

PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE
BY EXECUTING THE DEVELOPMENTAL WORKS UNDER
WATER RESOURCES

Through construction of :

- 1. Salaulim Irrigation Project**
- 2. Tilari Irrigation Project**
- 3. Anjunem Irrigation Project**
- 4. Command Area Development works IN BOTH
Anjunem & Salaulim Irrigation Projects**
- 5. Minor Irrigation Schemes Such as Construction
of Bandharas, Tanks and Lift Irrigation.**

and Many other schemes under WATER RESOURCES
DEVELOPMENT

Issued by :-

Irrigation Department

PANAJI-GOA

चणेकार दिवो आसलो. कांय जाणाच्या हातांत ल्हान झांजी आसल्यो तर कांय जाण आपल्या हातांनी तालान वाजयताले. ते भुरगे गायत दर अेका घरांत वचपाक लागले. घरांघरांत आदले दीस गणपती पूजेक लायल्लो. माटोळेच्या सकयल्या मखरांत गणपतीची म्हुर्त सोबताली. गणपतीचें वाहन हुनुल्ली गणपतीच्या शेजराक फुलांनी लिपून गेल्ली. पुण तिचेकडे सगल्यांचे लक्ष आसलेच. काल हुनुल्लेचें वाडून दवरलें पान गणपतीच्या बसके कुशीक धांपून दवरलें. तें पान त्या पंगडातल्या अेका व्हडल्या भुरग्यान उखल्लें. त्या पानार नेवऱ्यो, वडे, गोडशें सगलें सगलें आमलें त्या भुरग्यान तें पान तशेंच भायर हाडून पोरपांतल्या झाडां आनी आळवाकुशीक जमनीर दवल्लें. मागीर सगळे भुरगे दुसऱ्या घराकडे हुनुल्लेचें पान भायर हाडून दवरपाक गायत वचपाक लागले. गायताना 'पळा पळा रे हुनरानो'च्या जाग्यार मदी मदी 'उठा उठा रे भुरग्यानो' अशेंय म्हणपाक लागले. वाटेत दर घरांतले अेक दोन भुरगेय त्या भुरग्यां-मदी येवन मेळपाक लागले तशें म्हजे मनूय त्या भुरग्यांवांगडा चलपाक लागलें... ही कार्यावळ सोपोवन ते भुरगे पलतडच्या दोंगरार वयतले आसले... भोंवत भोंवत पत्री सोदतले आसले... आनी हांवूय मागीर म्हज्यो ल्हानपणातल्यो यादी संदीत उल्लो.

मिर्गाचो पयलो पावस न्हयदर्यातल्यान शेताभाटांतल्यान, दोंगरार शिवरत पडलो आनी पयल्या शिवराच्या थंय्या कणकणी बियां किल्लत रावली, बेलभाटांत आनी पलतडच्या दोंगरावयल्या बियांक कोंब फुटून पानां येयल्याबराबर बेलभाटांत आनी दोंगरार पांचु, माणकां, मोतयां रुजत घातल्यावरी भास जावपाक लागलो. आशा-टांत पावस पडत रावलो तशें किल्ललें बेलभाट, पलतडचो दोंगर पत्रेन आनी बारीक बारीक फुलांनी भल्लो.

शिरवाणांतलो आयतार हो मवाशिणी बायलांनी पुत्रपाचो आयतार, आनी तो भुरग्यांचो खोसयेचो दीन. शिरवाण म्हयन्यांत चार आयताराबगर पांच आयतार येयल्यार चड खोशी. पयल्या आयतारा न्हंवरो व्हंकल, हळदीच्या खोल्यांची, दुसऱ्या आयतारा पारजताच्या पानाची, तिसऱ्या खांवची पानाची, चवथ्या पिपळा-च्या पानाची, पांचव्या शेरवडाच्या पानांची.

म्हजे यादीतलो असोच अेक आयतार... ते दीस सकाळी तामशीकूच आमी ल्हान चार पांच भुरगी बेलभाटांत गेली. थंय आन'कूय भुरगी पत्री खुट्टालीं. बेलभाट आनी लागचो दोंगुल्ली पांचवेचार पत्रेन आनी वेगवेगळ्या फुलांनी भल्लेली. लाखरवाच्या फुलांची झोपांच झोपां. लाखरवाचे गूलाचीच फुलांचे बोंगे झोपांचेर फुलता थंयच आसले. पारजताची फुलां जमनीर मांडल्यावरी शिवरून पडलेली आनी तांचो वास परमळटालो हळदुळी-तांबडी वाघचपक्याची फुलां वाघाचीं दावखूलां कशी उबारोन आसलीं. भूंय. चाफ्याच्या रंगाच्यो दिवल्यो जमनीतल्यान वयर येवन आशिकुशिक पळयताल्यो. जमनीर वाडलेली सगळी पत्री सकाळच्या थंडशीतल वाऱ्यार धोलताली. तांतुतली बोटां वाऱ्यार हाल्ल्यान नाचयल्यावरी दिसताली. ल्हान माडांच्यो सग्यो बारीक दंव कसो पावस झेलताल्यो. हुनराचे कान, सोश्याचे कान आपल्या नांवाभाशेन

आमची हुनुल्ली आळवा वयता.....

— तुकाराम रामा शेट

चवथीची उमेदी रात हुनुरपेच्या दिमात बदलाक लागलेली. कोंब्याचो पयलो साद जाता थंयच आमलो. अश्या वखतार झांजाच्या तालार व्हडल्या ताळ्यान गायतल्या भुरग्यांचो आवाज कानांत पडनाफुडें हांव अचळय जागो जालों उठोन हांव पडवेर पावलों. आमच्या वाड्यावयली भुरगीं एकठांय जमोन झांज वाजयत गायत आसली, आनी तांचो आवाज म्हज्या कानांत सादतालो.

'आमची हुनुल्ली आळवा वयता
पळा पळा रे हुनरानो
आमची हुनुल्ली आळवा वयता
पळा पळा रे हुनरानो'

भायर आजुनूय काळोखूच आसलो. सात आठ भुरग्यांचो पंगड गायत वाटेवयल्यान वचपाक लागलो. अेका भुरग्याच्या हांतात

सोबून दिसताले. तांबड्या धव्या रंगांच्या तणाच्यो बारीक पाती म्हणजे, धरतरीमायेर आतांच कोणतरी गंद ओपलां अशें दिसतालें. आनी वाठारांत सगळीं फुललेलीं फुलां म्हणजे धरतरी मायेच्या आमाड्यार माळलेलीं फुलांच फुलां. आमी पत्रेन आनी फुलांनी कडे भरून घेवन व्हड उमेदीन आपापल्या घरा परतलीं. म्हजी आवय न्हावन धुवन कपलाक तांबडे पिंजरेचो मोटो कूकूम लावन आयतार पुजपाक बसली. दोण्याभाशेन केल्ली हळदीच्या खोल्यांची 'न्हवरो व्हंकल' पाटार दवल्ली. तांका काजळ गंदफूल केले, गंदाचे पांच तिबे पाटालागच्या वयर वण्टीक लायले. मागीर फुलां आनी पत्री पाटार मांडटां मांडटां ती गावंक लागली.

आयतारचे दिशी
आयतार करणे काशी
रोहिणी माशी
सूर्य उगवला.

एक आयतार करशी
खंय गा बाप्पा दिशी
दिलेल्या गा बाप्पा
पुण्य उजयशी

शिव शिव म्हणोनी
आंवकरीच्या साड्या
कलवतीच्या विड्या
बडकुराची दानां

शिते सावित्रीच्या देवळा
बिबूतीची काती
सोन्याची बुडकूली
रुप्याचें धांकणे
तुळशीमाये शिंपणे
मोतियांचे ...

तिणे लाखरयांची फुलां पारजतांची फुलां, शंकराची फुलां पाटार मांडली. मदी पांचवीचार वांटां, नाखटां, कान, सव्यो, घोड्याची पावलां, दिवत्यो, हरयाळीच्यो, चुडी धवशी सय, तांबडें गंद, सगळे सगळे मांडलें. आनी पळयतां पळयतां म्हज्या मनांत पाल्लेलें, फुल्लेलें बेलभाट आनी बेलभाटां लागची ल्हान दोंगुल्ली ह्या पाटार उबी जाली.

गोंयचो सैम भारार आमता तेन्नाच चवथ येता. शेतां, भाटां कुळागरां, दोंगर याच दिसांनी चडांतचड चंवरलेलीं आनी फुललेलीं आसतात. आनी हें सगळें फळलेलें सैमूच चवथीक गणपतीच्या माटो-लेक हुमकळ घेता. कुळागरांतले तांबड्या ब्रेड्यांचे कातरे, केळीचे घड वा घडावलीं, तोरींग, मावळींग ; भाटांतली नाल्लांची पेंड, चिक्, पेरां आनी हेर फळफळावळ. पोरसांत- वोट्टांत पिकलेली चिबडां, तवशीं, घोसाळीं, दुदी, भेंडे-गडवळी बीन. शेतांतली भाताची

नवी कणसां. दोंगर-रानांतली कांकलां, माट्टां, घागऱ्यो, अणये, नागूलकुडो अशी कितलीशीच फळफळावळ पाळण्याच्या किरां-मोरांवरी माटोळेक हुमकळ मारतात.

...वाड्यावयल्या भुरग्यांचें 'आमची हुनुल्ली आळवा वयता' चालूच आसलें हयन्हयसो उजवाड दिमतलो. म्हज्या भुरगेपणांत म्हजीय सुंवारी हेर भुरग्यांवांगडा पलतडच्या दोंगरार हरणें आनी हेर पत्री हाडपाक वयताली... हुनुल्लेचे पान पावोवन सगले भुरगे पत्री हाडपाक वचपाक लागले. तामशेर शेतावयल्या मेरेर वयल्यान चलत चलत न्हयकडे पावले. न्हयच्या देगेर अदर्चा उदकांत आनी अदर्चा जमनीर शिवायल्लो पोनेळ आमी उदकांत लोटलो. हातांनी पोनेळ ताणीत ताणीत पलतडी वचपाक लागले. पलतडचो दोंगर धुंवरेन दिसना आसलो. पसतडी लागी पावता पावता तसो तो इल्लो इल्लो उजळ जावपाक लागलो. दोंगरावटेन आमी मळा-वयल्यान वचपाक लागले मळाचेर धोपरभर करड वाडलेलें माड्डयत आमी अेका फाटल्यान अेक चलपाक लागले. मळावयल्या कड्डार दंव पडलेलो आनी सगळें चकचकतालें आमी चलता तशें माड्डयल्ल्या करडातल्यान अेक वांकडी तिकडी वाट दोंगरार पावली.... चवथीच्या आदल्यादिसा माटोळेचे सामान हाडपाक या दोंगरार सगळीकडे भोंवत आसले. सोदतां सोदतां व्हडल्यां झिलीचेर कांकलांची वेल सगळ्याक फांकारलेली नदरेक पडली. खोर्नांत भाजलेल्या चण्याभाशेन पिकलेल्या कांकलांच्यो बियो भायर दिस-ताल्यो. दोंगराच्या तेमयेर पावले तेन्ना माट्टांचे आनी घागऱ्यांचे घोसच्या घोस झाडाचेर सळसळटाले. दोंगराचे देगणेर आसलेल्या झाडाचेर अणयांचे घोस झेलताले. आनी हेच अणयांचे कांगलांचें, माट्टांचे घोस गणपतीच्या माटोळेक लोंबताले... .. सोदतां सोदतां धाकटुल्याच नकशेच्या पाचव्या पानांचे आनी धाकटुल्याच हळदुळ्या फुलांचें हरणें दिश्टी पडलें. थंय जमनीर, आनी काळ्या खडपार लेगीत हरणें सगळ्याक वाडलेलें, जशें कांय पांचव्या माणकां मदी हळदुळमार मोतयांच शिपडलेली... परतून घरा येतना आमच्या धाकटुल्या पाटल्यांनी पांचू, माणकां, मोतयांवरी हरणें, चिड्डो, बेल, शेरवडाची पानां, हरयाळी आनी तरेतरेचो पत्री भरलेली...

म्हज्या यादींचो पावस शिडशिडोन गेलो. आनी हांव यादींच्या तनरेतल्यान जागो जालों. बरें झिळमिळलेलें. भुरग्याचो आवाज येनासलो. सगळे भुरगे पत्री हाडपाक पलतडी वचपाक गेल्ले. ते पोनेळांत बसल्या थंय आसतले. हांवूय घराभायर सल्लो. याच दिसांनी म्हाका फातोडेर जाग येताली आनी तेन्ना दोंगरार भोंवपाक पत्री खुटपाक वचचें अशें दिसतालें. हांव चलत चलत न्हयच्या काठार पावलों. मळव सादारण उजवाडलेलें. बारीक बारीक दंव शिडशिडतालो. भुरगे पोनेळ ताणीत ताणीत न्हयच्या उदकांत पावले ते नेटान ताणताले. आनी हयन्हयश्या धुंवरेतल्यान पल-तडचो पांचवेचार रानाचो दोंगर तांका उलो मारतालो.

अकेक दिसा

— रमेश भगवंत वेळुस्कार

आयज १४-७-८६, सकाळी उठलों. सगळ्याक काळोख. भायर पावस झुरमुरतालो. हांवें दिवो पेटवपाखातीर बाज्जेवयल्यान अुठून स्वीच दामलो. अुजवाड जालो ना. म्हज्या माथ्यार जनेल आसलें. हांवें भायर नदर माल्ली. वो अशेंय म्हणूं येता भायल्या मळबेल्ल्या मळबान, थंडसूर वाऱ्यान पांचव्या सैमान म्हजेर नदर माल्ली. मळबाचें नातें म्हज्या दोळ्यांकडें आसा काय म्हज्या मेंद-वाकडें आसा म्हाकां कळना. मळबाक पळयतकूच म्हाकां हांव सगळ्या तरेच्या पलतडांचो यात्री तो दिसपाक लागतां. हांव हे धर्तरेर आसून लेगीत म्हाकां पाखां फुटून हांव अुडूक लागलेल्याचो भास जाता. सगळ्या गिऱ्यागोलांक हात लांबून हांव तितलेच बेगीन परत म्हजे भितर येतां. भितर येतांच म्हजें हड्डें फुलता. कितें तरी जोडलेल्याचो नेट म्हज्या रक्तांत भर्ती हाडटा. पुण केन्नाय केन्नाय अशें दिसता कि हें सगळें सारकेंच पळोवक जाय. केन्नाय अशोय पासय जाता. मेंदुवंत अशें हे अणभव शब्दांच्या कचाट्यांत सापडना. थंयसरले अणभवूय अशोय मेंदवाच्या खोसलहारांचेर अुफेवपाचे. थंय हेंच तत्व मुखेल अुरता. हांव आनी तूंचे तत्वूय थंय अशेंच ह्या खोल लहारांच्या रसणान भल्लेंलें. थंय हांव तूं अशें वेगळेंपण येवजोनुच येना. थंय तो चो संकेत येच ना. आयलोय जाल्यार तो फक्त दृश्य-रुपच अुरतां. आनी आयलोय जाल्यार तो चो रोखडोच हांव जाता. आनी हांव जाता जातांच ताचें खोसलहारांत निर्माण जाता. खोसलहार हें म्हाकां इंद्रिय संवेदनशें दिसना. कारण इंद्रियाच्या आधारान ही खोसलहारां निर्माण जायना. तमो संबंद दोळ्यांचो आसा खरो. दोळे आनी मळब ही दोगाय मेळनात खरी. हो स्पर्श कितलो पर-खर पळयात. ह्या अर्थान हो सेंद्रीय खरो. पुण जेन्ना मलप्यो न अुगडटां लेगीन जय मळब दोळ्यांमदीं अचळय फुलता, तेन्ना कितें? तेन्ना खोसलहारांचो सागर निर्माण जाता. ताच्या सरभोंवतणीय अशेंच एक नवें विश्व आसता. संपूर्ण विश्व... आनी हें विश्व... हें विश्व म्हजें तें म्हाकां समजता. घडये तुमकांय तें समजता आसूंये. आनी तें जर कोणाकूय समजता आसत जाल्यार म्हजे समजोवपाचे त्राम वांचतले. आतां समजलें ना. हय.

काल सकाळीं पणजे गेलों. श्री. पांडुरंग भांग्याक मेळ्ळों. शब्दकोशाचेर चर्चा जाली. शब्द आनी शब्द : शब्द म्हणजे शब्द. शब्द म्हणजे अुतर. न्हंय बरेचशे लोक शब्दाचो अर्थ शब्दान दिता. अुतराक अुतर दिता. तांचे काम हांगाच सोंपता. सर्वसामान्य मन-शाकूय हांगाच कळटा कि शब्दाचो अर्थ कितें ? जाले ताच्या पुरतें ताचें काम जाता. म्हाकां दिसता हें काम थोडेंशें अुनुवादाभशेन जाता. एका अुतराचो अुनुवाद दुसऱ्या एका अुतरांत जाता. पुण शब्द म्हणचें एक वस्त न्हंय. शब्द म्हणचें सामाजिक अर्थ आसलेलें एक अुतर, एक समाजिक अुतर. एक पावट अगाच अर्थान हांव म्हज्या मुन्नीकृष्णन नांवाच्या अेका केरळी अिश्टावागडा वाद घेत रावलों. हांव शब्द म्हणजे समाजिक अर्थाचें अुतर, म्हणजेच मनशाचो संमर्ग आसलेलो आवाज म्हण चर्चा करीत गेलो. तो मात शब्द म्हणचें आवाज, फक्त आवाज ह्याच अर्थान चर्चा करीत गेलो. आनी गणीत चुकत रावलें. जेन्ना हांवें ताका म्हजो शब्दाचो पुराय अर्थ सांगलो तेन्ना ताणेंय म्हाकां आपलो सांगलो आनी आमी दोनूय बरोच वेळ वगीच रावले. आमकां अुलोवपाची गरजूच लागली ना. तर कितें काय म्हटल्यार शब्दाक शब्द दिवन अर्थ पुराय अर्थान समजताच अशें ना. प्रत्येक शब्द आपल्या वांगडा कितल्या-शाच गजालींचो संबंद घेवन येता. म्हणजे एका शब्दात कितल्याशाच गजालींचें association आसता. हांतुतल्यान शब्दाचें थळावीपण, शब्दाचो म्हणजेच समाजाचो सभाव. ताचें रूप रंग हाचेय दर्शन घडपाक लागता करतां करतां त्या शब्दाचे भाशेचो व्यक्तिरूपकार आमच्या मुखार येवपाक लागता. म्हाका दिसता, भौ. भांगी करता त्या शब्दकोशाचें स्वरूप हें अशेंच आसा. ह्या शब्दकोशाक पारंपारीक अर्थान शब्दकोश म्हणप म्हाकां बरें दिसना. हाका अेक वेगळ्या नावांची गरज आसा. कोश जसो आपलो रूपकार घेत आसा तसोच तो आपलें नांवूय घेतलो.

० ० ०

आयज खूब पावस पडलो. मिर्गा उपरान्त पावसान कुस माल्लेली. सुमार ५/२० दीम पावस नाच म्हटल्यार अुपकरता. अितलेय सुकाड मळबाक पळोवपाक भिरांत दिसताली. केन्नाय

पावसांचें काळें कूप मळबांत येवन वयलेवयर विरून वयतालें तें पळोवन भिरांत दिसताली. खंय हांगा एक दडक... खंय शेन... खंय मात्सो शिवर अशें भर आशाढांत जाल्यार कशे शेतकारांच्या दोळ्यांतल्यान जमनिचें दुःख मांडटालें. धर्तरेचें काकुटवाणे रूप कितलें भिरांकूळ दिसता हें तांचे नदलेंतल्यान पळोवपाक गावतालो आनी आयज घोण्यांच्या पावसाचें वाऱ्यावांगडा चल्लेलें नर्तन पळोवन खूब खोस जाताली. वावझड आंगार घेयत भायर चल्लेल्या पवित्र पावसाचें वाऱ्यांतले ओडलायणे चित्र पळयत हांवें एका भाशेच्या शिक्षकाक म्हटलें... पळय पावस कितलो सुंदर... पावस म्हटल्या-रुच संसाराची खरी सुंदरकाय ! ताणे म्हाका सांगलें... किलोक झगडीं करतात तीच खरी सुंदरकाय. पावस म्हणजे सुंदरकाय न्हय. म्हजें फुड्यांत आमलेंलो एकमनीस हांसलों आनी हांवूय ताचे फुड्यांतल्यान कडसलों. सगळ्यांक चैतन्याचो रस दिवपी हो पावस, हे धर्तरेक सुंदर करपी, धर्तरेक फुलोवपी, धर्तरेक पिकवपी हो पावस म्हणजे एक मूर्तिमंत सौंदर्य... हें आमच्यांत चैतन्य निर्माण करता. आमच्यांत सगळें निर्माण करता. हांवें ह्याच अर्थान ताका म्हटलें. ताचें सुकें सडसडीत अत्तर हांवें आयकलें आनी हांव वगी जालों... सांगलें म्हण जायना... समजूकय जाय... ना जाल्यार मोनेळ बरो.

० ० ०

संवसार०

एक सुंदर अनुर. एक सुंदर समज. एक गजाल अपरंपार. एक सर्ग. हांगा कितेंच अणे ना. आमच्यांनी ह्या सगळ्या गजालींचें भांगर करूं येता, ना जाल्यार काजरीय करूं येता. जिवीत, मरण ह्या संमाराचें दृश्य आनी अदृश्य रूप. सूर्य हें ह्या संवसाराचे चिरंतनद्वय आनी भुरगें हें ह्या संवसाराचें चिरंतनत्व. भुरगें जालें म्हण्टकूच आमकां केदी खोस. तें ना जाल्यार आमकां केदें दुःख. भुरग्याचो परामोस आमो कितले आपुलकीन करता ताची तुस्त करप... ताका कितें जाय नाकां तें पळोवप, ताका खेळोवप, ताका कांयच अणे पडपाक आमी दिनात... हें सगळें करतना एक गजाल बरेच पावट विसरता. आमी आमकां कितें जाय तें तांच्या खातीर करतात. आमच्यो सगळ्यो खोस्यो तांच्या आंगार मारतात. आमकां कितें जाय तें ताणी केल्यार आमकां बरें दिसता. आमी, आमकां करीन दिसलेल्यो पुण आमचेकडेन जांवक नासलेल्यो गजाली भुरग्यांनी करीत जाल्यार तांची तुस्त करतात आनी भुरग्यांक कितें करचें दिसता कांय ? हें माप विमरतात. तांका खंयच्या खंयच्या गजालीची गरज आसता आनी आसा हें आमी केन्नाच जाणा जांवक सोदीनात. भुरग्यांक मोग मेळत जाल्यार भुरगें सुंदर जाता. अपुर्वायेन भुरग्याक कितेंय केलें जाल्यार तांका ताची कितली तुस्त. मागीर अुरता तें भुरग्यांक गिन्यान दिवपाचें काम. वेगवेगळ्या वयाचेर तांचेर संस्कार जायत आसता. करपाचेय आसतात. हें सगळें तांच्या वयोमानाप्रमाण मेळचें आसता. तांच्या खातीर खेळ तरांतरांच्यो वस्ती... चित्रां... रंग .. आनी काणयो कविता... तांच्या समजाचे माध्यमतांची भास अशे धल्यार ते ते

भाशेन ही ग्रंथसंपदा आसली जाल्यार तो समाज केदो व्हड ! ते भाशेचें केदें भाग्य... केदी भाग्यवंत ती भास... आमचे भाशेंतल्या प्रत्येक साहित्यिकान भुरग्याखीर काम करपाची गरज आसा. तशें पळोवक गेल्यार प्रत्येक भुरग्यांतल्यान एक जाण्टो मनीस सोलत भायर सरत आसता. आपल्याचें भुरगेपण तो विसरत आसता. ही जाणविकाय धल्ली जाल्यार ताच्यान आपल्या भुरगेपणाक हातलासू येतलें. हाचो वापर भुरग्यांचें साहित्य निर्माण करतना जांव येता ह्या सगळ्यांची आमकां खूब गरज आसा. आता हेच गजालीचें आंदोलन जांवक जाय. निरन्तरत्वांतल्यान चिरंतनत्वाकडे वचपी हें आंदोलन. ह्या आंदोलनाची गरज सगळ्या साहित्यिक अिश्ठां-मदीं जांव.

० ० ०

अधजल गगरी छलकत जाय.

आमकां मनशांक खूब अलोवपाक जाय. आमकां अलोवपा-वांगडा कामूय करपाक जाय. पुण कामापरम आमचें अलोवपूच चड जाता. फकत आपलें कामूच करप हें मनशाक जमना. अुलयले बगर ताका जमचेना. आपल्या कामांतल्यानूच आपलें जें कितें सांगपाचे आसा, तें सांगचें. तशी ती संवय. न अलोवप म्हटल्यार संवय. म्हाकां सैमाचें बरें दिसता. सैम आपलें काम करपाक जाय. झाडां पळयात, बियांतल्यान भायर सरून केदीं व्हड जातात. आपल्या खांद्यांच्या वळावाच्या आधारेन आमकां सावळी दितात. वारो दितात. वत पावस आपूण घेतात. आमकां आसोर दितात. फुलां दितात, वास दितात, फुलां दितात, फळां दितात. आपुण केन्नाच खायनात. आनी अितलेंय करून आमी तांचेर कोयतो चलयली जाल्यार तांची जाप ना. सौशिकतायेचो हो केदो गमितार्थ... अशें संपूर्णतायेन अलोवप फकत सैमाकूच जमता दिसता. आनी अितलेंय करून आपलें काम खंयच थारयनात. धर्तरेक चोयात. तीय अशेंच आपलें काम करीत रावता. अुदक, वारें वत ह्या सगळ्यांचो वावर असोच चलता. आनी पडमूर मनीस म्हण्टा कि सगळें आपूण करता. सैम न अुलयताच आपलें काम करता. हाचेर मनीस केन्नाच विचार करीना. सैमाचें सगळें काम चोख. थंय सरस भास म्हण्टा ती केन्नाच ना. मनशाचें चोख काम केन्नाच ना. तातूंत मरम भरसूच चड. पुण अलोवपांत मात पूर्णत्वाचो भास करपाचो ताका सोस. देखूनूच गिन्यानी मनीस मनशाक मातयेच्या आयदनावरी समजात. कबीर बी मनशाक 'घट' म्हण समजता. ह्या मनशात म्हणजेच घटात जर अुदक पूर्ण भल्लें नासलें जाल्यार ताचो आवाज चड जातलोच. सैम पुराय गिन्यानान भल्लें म्हण ताचो आवाज जायना. आपले कृतिंतल्यान तें अुगतें जायत वयता. समजुप्यान ताची भास समजूंची पडटा. आनी बडबडत रावपी मनशाचें अपूर्णत्व दाखोवपी 'अधजल गगरी छलकत जाय' हीं कवीराचीं अुतरां कितली खरीं तें कळटा.

-४-

लिपयेचे प्रस्न

— प्रताप नायक

लिपी उतराचें मूळ

भास बरौक कुरवो जाय. कुरवांक आमी लिपी म्हणतांव. संस्कृत 'लिप्' उतराथावन लिपी उतर येयलां. संस्कृतांत लिप् म्हणजे सारय वा लेप काड असो अर्थ जाता. भारतांत आदल्या काळार पानांचेर, रुकाच्या सालिचेर वा कपड्यांचेर अक्षरां काडताले वा बरयताले. हाका लागून लिप् उतर संस्कृतांत आयलें आसत.

भास आनी लिपी

भास मनीस उलयता. उलयतना ताका लिपी नाका. भास आयकूंक वा समजून घेवक लिपयेची गरज पडना. मनीस पैली भास उलयता आनी उप्रांत बरयता. म्हणतच खंयचेय भाशेच्या इतिहासांत पैली तोंडी भास येता आनी उप्रांत बरपी भास. बरपी भाशेक लिपी जाय पडता. संसारार जायत्यो भासो लोक उलयतात, पूण तांतुं बरयनांत. म्हणतच भाशेक लिपी आसूंक जाय अशें ना 'कोंकणीक लिपी ना' अशें म्हणपी आजून आमचे मदें आसात. तांच्या वादाक मोल वा अर्थ ना. संस्कृत, हिन्दी, मराठी ह्या भासांक सैत आपलीच म्हळ्ळी खाशेली पीलि खंय आसा ?

एके भाशेचे सर्व उच्चार दाखौक एके लिपयेंत कुरवो आसात जाल्यार ती लिपी ते भाशेक समर्पक जाता. देखीक देवनागरी लिपी संस्कृत भाशेचे सर्व उच्चार दाखौक शकता.

लिपी आनी साहित्य

लिपयेक आनी साहित्याक कसलोच संबंद ना. साहित्याक लिपयेची गरजय ना. देखीक : साहित्य लोकाच्या तोंडार आसूं येता, कॅसेटिचेर आसूं येता. साहित्य जर तोलामोलाचें आसा, तर ते खंयचेय लिपयेंत आसूं. ताका मोल, महत्व आनी स्थान आसाच. लिपी साहित्याक दर्जो दिना वा वाडयना. लिपी साहित्य बरौक एक माध्यम वा साधन मात्र.

गोंयांत 'देवनागरी कोंकणी' आनी 'रोमन कोंकणी' असलीं उतरां आयकूंक मेळतात. खरें सांगचें जाल्यार गोंयांत देवनागरी आनी रोमन लिपयो आसात. समाज, घर्म, प्रदेसाप्रमाणें विविध कोंकणी बोलयो दिस्टी पडतात. म्हणतच 'देवनागरी कोंकणी' आनी 'रोमन कोंकणी' ह्या नांवांक अर्थ ना.

देवनागरी लिपयेंत कोंकणी बरौपी कांय जण म्हणतात, 'रोमन लिपयेंत साहित्या म्हणपा तसलें कांय ना.' ही सामकी

फट गजाल. गोंयांत दोनी लिपयांनीं बरें कोंकणी साहित्य आसाच आनी साहित्य म्हणूंक अयोग्य हेय भरपूर आसा.

भारती लिपयो

इ. पु. ३०० वर्सां पैलें भारतांत दोन लिपयो वापरताले. १) ब्राह्मी लिपी. ती दाव्याथावन उजव्याक बरयताले. २) खरोश्टी लिपी. ती उजव्याथावन दाव्याक बरयताले. ब्राह्मी लिपयेंत जायतो बदल जातच इ. स. सातव्या शेंकड्यांत उत्तर भारतांत देवनागरी, बंगाळी, अस्सामी, ओरिया, मॅथिली, शारदा, गुरुमुखी, लांडा इत्यादी लिपयो निर्माण जाल्यो. दक्षीण भारतांत इ. स. सव्या शेंकड्यांत, ब्राह्मी लिपयेंतल्यान पल्लव लिपी आयली आनी तांतल्याच कन्नड-तेलगू, मळयाळम लिपी तयार जाल्यो.

देवनागरी लिपी आनी कांय इतिहासीक मुद्दे

- १) संस्कृत भाशेक आपलीच खास लिपी नासल्ली. इ. पु. काळार ब्राह्मी लिपयेच्या एका पुरातन रुपांत संस्कृत बरयताले. उप्रांत कन्नड, बंगाळी, शारदा, ग्रथ, मळयाळम लिपयांनीं संस्कृत बरौक लागले. आजुनय संस्कृत बरौक ह्या कांय लिपयांचो वापर जाता.
- २) इ. स. नव्या शेंकड्यांत देवनागरी लिपयेच्यो खाशेल्यो कुरवो आमकां पळौक मेळतात.
- ३) १६६७ वर्सा पैलेच पावट देवनागरी वर्णमाळ छापलो. १६६७ वर्सा हॉलंडांत अथनासो किरकर हाचें China Illustratta नांवाचें पुस्तक छापलें. त्या पुस्तकाच्या सातव्या अध्यायांत पाणिणिचें सुत्र आनी देवनारी वर्णमाळ आसात.
- ४) देवनागरी लिपयेंत छापल्लें पैलें पुस्तक : Grammar of The Hindustani Language. हें पुस्तक जॉन गिल्क्रायस्ट हाणें बरयलें आनी कलकत्तांत १७९६ वर्सा तें छापलें.
- ५) १८५७ वर्सा कलकत्ता, मुंबय आनी मद्रास विश्वविद्यालयांनीं देवनागरी लिपी संस्कृताची अधिकृत लिपी म्हण मानून घेतली.

कोंकणी आनी देवनागरी लिपी

कर्नाटकाच्या हासन जिल्ह्यांत श्रवणबेळगोळ नांवाचो गांव आसा. थंय गोमटेश्वराची ५७ फूट उंचायेची मूर्ती आसा. ते मूर्तें पोंदा देवनागरी लिपयेंत दोन वळी कांतयल्यात :

श्री चावुण्डराजें करवियलें
श्री गंगराजे सुत्ताले करवियले

पैली वळ इ. स. ९८३ वर्सा, दुसरी इ. स. ११५६-१७ वर्सा कांतयल्या असो इतिहासकार अंदाज करतात. मराठी मनीस ह्या शिलालेखाची भास मराठी म्हणताना, कोंकणी मनीस ती भास आपली म्हणतात.

१६७८ वर्सा हॉलंडांत हेन्रिकूस वॉन रिड्ल हाचें १२ खंडांचें **Hortus Indicus Malabaricus** पुस्तक छापलें. ह्या पुस्तकाक प्रमाण पत्र कोचिनच्या रंगभट, विनायक पण्डीत आनी आपु भट हांणीं कोंकणीत दिलां. तांणीं देवनागरी लिपयेंत बरयल्लें प्रमाण पत्र त्या पुस्तकांत छापलां. देवनागरी लिपयेंत छापल्लो कोंकणीचो हो पैलो मजकूर.

गोंयचो हिन्दू समाज घरांत कोंकणी उलयतालो पुण विसाव्या शेकड्यामेरेन पत्र व्यवहाराक मराठी भास वापरतालो. हाका लागून तांणीं विसाव्या शेकड्यापलें बरयल्लें कोंकणी साहित्य कांय ना. वामन वर्दे वालावलीकाराच्या (शणै गोंयबाब) काळापासून म्हणजे विसाव्या शेकड्याचे सुरवाते थावन कोंकणी बरोंक देवनागरी लिपयेचो वापर जावंक लागलो.

कोंकणिच्यो लिपयो

गोंयांत सोळाव्या शेकड्यासून रोमन लिपयेंत कोंकणी बरयतात. पोरनें कोंकणी साहित्य रोमन लिपयेंत मात पळोंक मेळता.

हें लिपयेंत जायतो लोक कोंकणी वाचता. हे लिपयेंत छापल्लीं पुस्तकां वेगींच विकून वतात. आज हे लिपयेंत तीन सातोळीं, दोन म्हयत्याळीं आसात.

सोळाव्या शेकड्यांत कोंकणी, मराठी बरोंक कानडी लिपी गोंयात वापरताले. आज कर्नाटकांत कोंकणी बरोंक कानडी लिपी वापरतात. कोंकणी पुस्तकां पैकी चडान चड पुस्तकां हे लिपयेंत उजवाडाक येतात. कानडी लिपयेंत चार सातोळीं, सात म्हयन्याळीं, एक पंद्रांळीं, दोन स म्हयन्याळीं (संशोधन नेमाळी) आसात आनी तीं लोक उमेदीन वाचतात. केरळांत मळयाळम लिपी कोंकणी बरोंक वापरतात. केरळांतलें कोंकणी साहित्य आतां देवनागरी लिपयेंतूच उजवाडाक येता. कर्नाटकांतले नवायत मुसलमान कोंकणी बरोंक पर्सो-अरेबीक लिपी वापरतात. हे लिपयेंत कोंकणी साहित्य ना.

देवनागरी लिपयेत कायम स्वरूपाचीं कोंकणी नेमाळीं नांत म्हणल्यार चूक जावची ना. नागरींत एक दिसाळें आसा. एक म्हयन्याळें आसा, पूण आतां तें अथीर जावंक लागलां. दोन म्हयन्याक उजवाडाक येवंचें नेमाळें सैंत वेळार येना. वर्साक तीन-चार अंक काडचें एक नेमाळें आसा. दिवाळेक कांय कोंकणी नेमाळीं दिश्टी पडतात. वर्साक २०-२५ नवीं पुस्तकां नागरींत येतात. ही वायट परिस्थिती आमचेर कित्याक आयल्या आनी ती कशी काडूंक जाता हाचेर गंभीर विचार करचो वेळ येयला.

देवनागरी लिपयेंत पुस्तकां, नेमाळीं उणीं आसूंक कांय कारणां आसात. म्हज्या मतान तीं हीं :

स्वातंत्र्य दिसाच्यो शुभेच्छा आनी निर्धार

विविधतेंतल्यान एकता जंय एकरूप जाल्या तो देश म्हळ्यार आमचो भारत-

भारत म्हळ्यार शंभर पाकळ्यांचें एक साळीक दर एके पाकळेक आगळें रूप रंग गंध-

अशें आमतनाय एकेक पाकळी आपलें वैशिष्ट सांबळटा- फुलयता अखंड साळकाची सोबा वाडयता

साळकाचोच वेगळावंक नज असो भाग जावन. देशाचे प्राचीन प्रज्ञेक विज्ञान आनी तंत्रज्ञानाची जोड भेटलेल्यान हें साळीक सगळ्या संवसारार अभिमान चकचकता.

भारतमायेच्या साळकांतली एक पाकळी म्हळ्यार गोमंतभूंय - आमचें गोंय

साळकांच्या प्रतिकांतल्यान साकारल्लें ह्या देसाचो एकवट राष्ट्रीय एकचार लोकशाय, समाजवाद आनी धर्मा-तीतपण घट करपाचो परतून निर्धार सगळे गोंयकार करतात.

आनी ह्या निर्धारातल्यानूच सैनिकांक आनी हुतात्म्यांक खरेली आर्गां ओंपून स्वातंत्र्याक नवो अर्थ मेळोवन दिवपाच्या वावराक समर्पण वृत्तीन आपणाक ओंपून घेवपाची प्रतिज्ञा स्वातंत्र्यदिसा करतात.

माहिती आनी प्रसिद्धी संचालनालय

गोंय सरकार, पणजी-गोंय

- १) देवनागरी लिपयेत कोंकणी वाचची संवय आमच्या लोकांक चडशी ना.
- २) गोंयचो हिन्दू समाज चडसो मराठीच वाचता. क्रिस्तांव, कोंकणी रोमन लिपयेत वाचता वा इंग्लेज नेमाळी वाचता.
- ३) नागरीत पुस्तकां, नेमाळीं उजवाडाक हाडूंक प्रकाशक नात.
- ४) नागरीत कोंकणी साहित्याची परंपरा विभाव्या शेकड्यांतली.
- ५) कानडी आनी रोमी लिपयांनीं कोंकणी वाव्र वेव्हारीक पातळिचेर चलता. हाका लागून कांय जणांचें पोट भरता. नागरीत हें आजून शक्य ना.
- ६) गोंयांत कोंकणी वेव्हाराची भास, पूण ती लोकांच्या साहित्याची वा संस्कृतायेची भास जांवक ना.
- ७) नागरीत भुरग्यां खातीर एकूय नेमाळें ना. हाका लागून आमच्या भुरग्यांक कोंकणी वाचची संवय वा ओड ना.
- ८) देवनागरितल्या कांय बरोवप्यांची संकुचीत नदर कोंकणी लोकाक लागीं हाडी ना. आपल्या समाजाची बोरीच 'प्रमाण' 'शुद्ध' कोंकणी म्हण सांगून हे जण हेरांक कुशीन काडतात. हांच्या स्वार्थाक लागून गोंयचो समाज कोंकणी कडे वा नागरी कडे येवंक भियेता.

देवनागरी लिपी आनी कोंकणी ध्वनीविज्ञान

देवनागरी लिपी कोंकणिची अधिकृत लिपी म्हण गोंयांत मानून घेतली गजाल भोंव बरी. कोंकणिचीं सर्व स्वनिमां (Phonemes) दाखूंक देवनागरी शकना हें सत आमी मतींत धरचे. देखीक अ (लांबोडो), आ (लांबोडो), c, j, t, स्वनिमां दाखूंक नागरी लिपयेत कुरवो नांत. म्हणतच कोंकणिची स्वनिमां दाखूंक नागरी लिपयेक कांय कुरवो जोडची गरज आसा.

देवनागरी लिपयेत कोंकणी बरोवंची रीत

कानडी, रोमी आनी मळयाळम लिपयो चडान चड जण कोंकणी बरोव वापरतात. त्या लिपयांनी कोंकणी बरोवंची रीत प्रमाण जाल्ली आसा हाका लागून तांचे उच्चार आनी बरोव लागीं आसा. संस्कृत नागरीत बरयतात थंय उलूय बरोव आनी वाचप एकूच आसा. तांणीं बरोवंची रीत विज्ञानीक आसा. देवनागरी लिपयेत कोंकणी बरोवंची रीत मात्र विज्ञानीक ना. आमी उच्चार एक करतांव आनी दुसरेंच बरयतांव देखीक :

बरोव	उच्चार
उदकात	उद्कात्
वच	वच्
देवा	दँवा
शेत	शँत
उजवाड	उज्वाड्
कोंकणी	कोंक्णी
उपकार	उप्कार्
चलयेक	चल्येक्

हे चुकिचे रितीक लागून कोंकणी शिकप्यांक (आवय भाव कोंकणी आसल्ले आनी इतर भाशीक) नागरीत कोंकणी बरयतना जायते त्रास पडतात. तांकां उतरांतले स्वर आनी व्यंजना पारखूंक येनात. हो म्हजो कोंकणी शिकयतना मेळ्ळो अणभव.

मराठी, हिन्दी बरोवंचे रितीचो पाटलाव (IMITATION) करचो सोडून संस्कृत बरोवंची रीत आमी आपणायल्यार आमचें बरोव आनी वाचप एक जातलें आनी हाका लागून कोंकणिचें खाशेलेपण उरतलें, दिसतलें. विज्ञानीक नदरेन कोंकणिचो अभ्यास करूंक शिकप्यांक सोंपें जातलें. नागरीत कोंकणी बरोवंची रीत सोंपी आनी प्रमाण करूंक तांमास स्टीवन्स कोंकणी केंद्रान काम केलां. कोंकणी भासविज्ञान, नागरीत कोंकणी बरोवंची चालू रीत, देवनागरी टायपरायटर आनी वेव्हारीक नदर दोळ्यां मुखार दवरून केंद्रान 'देवनागरी लिपयेत कोंकणी बरोवंचे नेम' नांवाची पुस्तिका उजवाडाक हाडल्या.

लिपयांचो प्रस्न आनी नागरिचो फुडार

लिपयांचो प्रस्न फकत कोंकणिचोच न्हय. काशमिरी, सिंधी, संताळी भासांक सैत एका परस चड लिपयो आसात. कोंकणी मनशांक एकठांक हाडूंक एक लिपी जाय. देवनागरी लिपी तें काम बरे भाशेन करूंक शकता. पूण देवनागरीत कोंकणी बरोवंची चालू रीत सोडून विज्ञानीक रीत (संस्कृत बरयतात ती रीत) घेवंची गरज आसा.

कर्नाटकांतले आनी केरळांतले कोंकणी मनीस गोंयां भायर आसात. तांकां तांची परंपरा आसा, म्हणतच ते तांच्यो लिपयो सोडचे नात. सोडची गरजूय म्हाका दिसना. कानडी लिपयेक लागून कर्नाटकांत सरकारासून कोंकणीक जायतो आधार मेळूंक सुयोग आसात.

गोंया पुरतोच आमी विचार केलो जाल्यार, हांगा देवनागरी आनी रोमन लिपयो आसात. देवनागरी लिपी कोंकणिची अधिकृत लिपी म्हण गोंयच्या सरकारान मानून घेतल्या. रोमन लिपी लोकाक जाय सर गोंयांत उरतली आनी उरूंक जाय. ४५० वर्सांमासून हे लिपयेन कोंकणी सांबाळून दवरली. रोमी लिपी सांबाळूक आनी तांतू नेटान वाव्र करूंक दाल्गाद कोंकणी अकादेमी स्थापन करूंक काम भरान चालू जालां ३ अकादमेक लागून इंग्लेज भाशे लागीं वचो लोक उणें जावन कोंकणी कडे उरतलो म्हळी अपेक्षा निर्माण जाल्या.

आजून मेरेन आमचे लागीं प्रमाण कोंकणी ना. खंयच्याय एका समाजाची, धर्माची, जातिची बोली दुसऱ्यांचेर प्रमाण म्हण थापची न्हय. अशें केल्यार लोक कोंकणी कडे येवंचो ना. दर एका गोंयकारान आपली कोंकणी बोली बरोव देवनागरी लिपीच वापरची. हाका लागून आमी एकमेका कडून जायतीं उतरां, वाकप्रचार-व्याकरणाचीं रूपां, इत्यादी शिकतले. कांय वर्सांनी देवनागरी लिपयेत गोंयांत गोंयां पुरती तरी प्रमाण कोंकणी आपशींच निर्माण जातली.

१.

एक सांज ...

तें सांजचे तुजे आमंत्रण !

एकादचा म्हाखाचे पान

झेलझेलत, घुंवत येवन

जमनीर सुस्त थीर जावचे तशे ...

तुजे ‘ ते ’ आमंत्रण

म्हज्या हातांर थिरावले !

खिणभर ... हांव ...

एकाद्र्या आरशाफुडे

उबो रावून

म्हजो हांवूच

म्हजे मुखामळ तोखेतां

असोसो म्हजो म्हाकाच जाल्लो भास !

आमंत्रण वाचतना ...

एकाद्र्या खोल बांयंत

वोणोव घेवन

म्हजे म्हाकाच म्हजेच

पडबिंब दिश्टी पडचे तशें ...

तुज्यो यादीं ... विस्मृती ...

एकानएक जाग्यो जाल्यो,

खंयतरी, खोल मनांत ...

आनी ...

दोळ्यांत उबी जाली

खोल अशी

ओली दुखां ... नकळटना ... !

एकानएक

मदळ जाल्यो

मनांतल्या मनांत

यादींच्यो असंख्य गांठी !

दोळ्यांतले दर एक दुख,

दर एक धेंबो

एक एक याद उगती करतालो ... !

२.

तो- थंयचो

थंड- शितळ वाठार,

थंय दोगांच

तं- हांव,

हांव ...

आनी,

तूं ... !

तुज्या वोठांची

म्हज्या कानांक लागलेली

एक आस !

एक सदचीच आस !!

तें फुतफुतप ...

... ताची गोडी

आता केन्नाच

परतून मेळपाची ना !

तिनसांजचो तो सोपूत

तुजो- म्हजो ...

हांव तुज्यांत

पुरायेन एकठांय जाल्लो ..

तूं म्हज्यांत

पुरायेन एकठांय जाल्लें ... !

ह्या सैमातल्या

दर एके गवायेक

गवाय दवरून घेतलेलो

तो सोंपूत ... ,

तो सोपूत ...

निखटो सोपूतूच उल्लो !

सोपूत घेतना

तुवें वेंगायल्लो म्हजो हांव

... ..

ते तूच .. ?

आता स्पर्श सोडूच,

त्या तुवे वेंगायल्ल्या

स्पर्शाची याद लेगीत

तुजो म्हाका

दुस्वास कर म्हुण सांगता !

— रातचें सपन ... ,

दर एका सपनांत

तूं .. आनी ... फकत तंच !

हांव जाणा आसलो-

सपनां खरी जायनात म्हुण

पुण ...

तुज्याविशींच्या सपनांत

फटींगपणा जातली

असो समज

हांवें चुकून लेगीत ...

निखालस केलो ना !

तीच तर व्हड चूक न्हय मूं ?

म्हजो नितळ. निरागस मोग ...

आनी तुजे फटींगपण ... !

हांवें दिल्लो

एकाद्रो श्रापलेगीत तुका लागलो ना,

घडये-, म्हज्या नितळ मोगाखातीर जायत ...

घडये- तुज्या फटींगपणाखातीर जायत ...

३.

हांव स्तब्ध,

हांव शांत,

खिणभर

हे अस्पष्ट चित्र

दोळेभर दोळ्यांमुखार येवन गेले !

भल्ल्या दोळ्यांनी

तुजें हें आमंत्रण

पुरायेन पुरायेन भिजोवन गेलें ...

तुवें म्हजेर केल्लो,

सोपूतांचो, सपनांचो आनी

यादींचो अभिशेक

म्हजेकडेन आजुनूय

तस्सोच- कोरोच आसा !

म्हणूनच घडये

‘ हे ’ पिंजून उडोवच्यापरस

तुज्याविशींच्या यादींनी केल्ल्या

दर एक दुखाचो हो

अभिशेकूच तुका पुरो जायत ...

कृष्णदास शामा

— प्रो. लु. आ. रोद्रीगिश्

‘श्री

कृष्ण चरित्र कथा’ ह्या मराठी काव्याची रोमी लिपीत प्रति पुर्तुगालच्या ब्राग भौशिक ग्रंथालयांत सांभाळली आसा. हें काव्य म्हळ्यार ह्या ग्रंथालयांतल्या हस्तग्रंथ (Codex) ७७३ हांची सुरवेचीं १२१ पानां. ताका १९ अध्याय आनी ३१२३ ओवियो आसत, आनी ते संस्कृत भाशेंतल्या ‘ भागवत पुराण हाच्या १० व्या अध्यायाचेर आधारून रचलां; तें १५२६ वर्मा केलशी, साष्टी हांगा शामराज ह्या कवीन रचलें; ‘ कृष्णदाम शामा ’ हें ताचें टोपणनांव (Psuedonym) हि माहिती त्या काव्याच्या अध्याय १९, ओवियो २४५-२५० हांतू मेळता.

हस्तग्रंथ ७७३ हांतूंतल्यो सगळ्यो कथा मराठी पद्यांत (Verse) आसत; ताका ५६७ पानां, ३० काव्यां, आनी सगळ्यो मेळून सुमार १३००० ओवियो आसत. काव्यांतल्यो चडश्यो कथा ‘ रामायण ’ आनी ‘ महाभारत ’ हांतल्यो आनी थोड्योश्यो वेगळ्यो आसत.

ह्या ग्रंथांतले सगळे उतरणार व लेखक गोंयकारशे दिसतात, जशे : १. विष्णुदास नामा, (सुमार ४५०० ओवियो); २. कृष्णदाम शामा (३१२३ ओवियो); ३. ज्ञानदेव (सुमार ३०० ओवियो); ४. समयनांद नामा (१४५ वर ओवियो); ५. मेघशाम (१३५ वर ओवियो); ६. पताका नामा (५० वर ओवियो); ७. जिवोत्तम हरि (५० ओवियो); ८. शिवदाम (३१ ओवियो); ९. गंगाधर रामेश्वर (२३ ओवियो); १०. नामा सदा (१२ ओवियो); ११. शिपा नामा (५ पानां).

‘ रामायण ’ हांतल्यो कथा : १. हरिचंद्र पुराण कथा; २. वशिष्ठ योग; ३. गरुडाची कथा; ४. वनवासिची जत घडप; ५. सीता सूद; ६. रामाचा अश्वमेधु; ७. मिता हरण; ८. मखर छवजाची कथा; ९ : ५ पानां, ३८ ओवियो (नांव सांडलां).

‘ महाभारत ’ हांतल्यो कथा : १. बालक्रिडा; २. राजनि-तीच्या वोव्या; ३. द्वासु भोजन; ४. द्रोण पर्वी महाभारती कथा; ५. भारत विराट पर्वी कथा; ६. भागवत गीतेची कथा; ७. धर्माचा अश्वमेधु; ८. कर्ण पर्व; ९. कृष्ण अर्जुनाचा संवाद

अनेक कथा : १. श्री कृष्ण चरित्र कथा; २. प्रल्हाद चरित्र; ३. बालक्रिडा; ४. रागु मल्हारु; ५. हरिणीची कथा; ६. शुक्रदेव चरित्र कथा; ७. गुरु शिष्य संवाद; ८. मदलशा; ९. रुक्मिणी स्वयंवर; १०. उखा हरण कथा; ११. हंबेरु; १२. नागुनाथ द्वाद

ह्या हस्तग्रंथांतल्या ३० काव्यांनीं जी भास वापरल्या ती मराठी बोली; तांतूं मराठी विशेष शब्दविकार दिसतात, पण तीचे त्या काळाचे कोंकणीचो भौ प्रभाव पडला, आनी देखून शब्दांच्या अंत्याक्षरांतलो म्हस्व स्वर आसा.

ह्या मराठी हस्तग्रंथांत सुरवेच्या १३१ पानांच्या काव्याशिवाय, कृष्णदास शामाचें नांव उरलल्या ४३६ पानांच्या काव्यानी ना. ह्या ग्रंथांत चड काव्यानी मेळता तें नांव म्हळ्यार विष्णुदास नामा.

त्याच ब्रागाच्या ग्रंथालयांत आनीक दोन हस्तग्रंथ आसत, आंक ७७१ आनी ७७२; हे दोनीय हस्तग्रंथ कोंकणी गद्याचे (prose); पैल्या ग्रंथाक ८३९ पानां आनी दुसऱ्याक ४५३ पानां आसत; सगळीं मेळून कोंकणी साहित्याचीं, १२९२ पानां जातात. ह्या हस्तग्रंथांनीं सगळें ‘ रामायण ’ आनी ‘ महाभारत, ’ आनी कांय सुट्यो कथा आपत.

‘ रामायण ’ हातलीं पर्वा (cantos) म्हळ्यार: १) सीता, राम, रावण आनी हेर वीर हांचो व्युत्पत्ति (genesis); २) रघुनाथाचो वंश; ३) दशरथाची कथा; ४) रामाचो जन्म; ५) रघुनाथाची शक्ति; ६) सीतेची कथा; ७) स्ययंवर कथा; ८) अरणे कांडीची कथा; ९) पंचवटीकेची कथा; १०) सीता सूदीची कथा; ११) किष्किंध कांडीची कथा; १२) लंकेंतलें युद्ध; १३) रावणाच्यो आठ स्त्र्यो; १४, भारताची कथा; १५) राम, देवाचो अवतार. ह्या पर्वांचें कोंकणी उतरणार (translatars) व पाठक (reciters) हांची नांवा दिवंक ना; फकत तांतल्यो कथा म्हादेवान आपले स्त्र्ये पावंतीचे विनंती खातीर वर्णिल्यो म्हळा; म्हादेव म्हणजे सदाशिव, शंकर व कविलास अशेंय नांवा मेळतात.

‘ महाभारत ’ हातली पर्वा : १. विराट पर्व; पांडव आनी कौरव हांची वंशश्रेणी (genealogy); २) भारती गमापर्व; द्रौपदीचे वस्त्रहरण; ३) अरणे पर्व; ४) विराट पर्व; ५) भीष्म पर्व; ६) द्रोण पर्व; ७) कर्ण पर्व; ८) शल्य पर्व; ९) मदा पर्व; १०) अश्वमेधु. ह्या पर्वांतल्यो कथा शुक इंद्र व वैशंपायन हे पाठक जनमेजय रामाक वर्णितात (जनमेजय म्हळ्यार हस्तिनापूर राज्याचो राय, अर्जुनाचो पणतू.) तांचे कोंकणी पाठक म्हळ्यार चडशें विष्णुदास नामा हांचें नांव मेळता; फकत दोन पर्वांक, द्रोण-पर्व आनी कर्ण पर्व, हांकां चांग निवृत्ति हाचें नांव लागता.

हस्तग्रंथ ७७१ हांतू ७ पानांची एक सुटी कथा, ‘ सत्याभामेन कृष्णाक दान दिल्ली कथा ’ आस, आनी तीच्या पाठकाचें नांव कृष्णदास नामा अशें मेळता. पण तीनीय हस्तग्रंथांनी अधिक वर्तता तें नांव विष्णुदास नामा हाचें. मराठी हस्तग्रंथांत लेगित नामाच्या नावान शामा परस अधिक पानां आनी ओवियो आसत.

ह्या दोन कोंकणी हस्तग्रंथांनी, जें उदंड शब्दभांडार आनी पुष्टि भरललें साहित्य १६ व्या शेंकड्या आदीं कोंकणी भाशेन उत्पन्न केल्लें तें व्यक्त जाता, आनी हाचेपसून एक अखंड कोंकणी शब्दकोश संप्रगृह्य जाता, आनी नीज कोंकणी व्याकरणाचे नेम मांडूंक शकतात. हे परीं जें अपवित्र मराठीवाद आनि लेटीनवाद कोंकणी भाशेंत घुसल्यात ते झाडून उडोंक जातात.

पण भौ विचित्र म्हळ्यार कोंकणी हस्तग्रंथ ७७१ आनी ७७२ हांतू कृष्णदास शामा व शामराज हें नांव खंयचे कथेचो रचणार, उतरणार व पाठक म्हण मेळनां. जंव पर्यांत ह्या कोंकणी हस्त-ग्रंथांतले कथांचो, व १६ व्या शेंकड्यांतल्या कसल्याय साहित्याचो लेखक व पाठक कृष्णदास शामा आनी शामराज म्हण स्पष्ट जायना, तंव पर्यांत कोंकणी साहित्याच्या इतिहासांत शामा हांका जागो मेळना.

Grow Vegetables Pulses and Oilseeds

1. Vegetable, Pulses and Oilseeds form an important item of human diet being rich in proteins.
2. Grow Pulses and Vegetable on hill slopes and rice follow lands.
3. Groundnut can be grown on sandy and light soils.
4. Agriculture Department also conducts demonstration on pulses and groundnut on Farmers fields.

For technical details contact your nearest Zonal Agricultural Offices or the Directorate of Agriculture, Panaji-Goa.

Issued by -

Directorate of Agriculture

Govt. of Goa,
Panaji-Goa

आचार्य मम्मटालें काव्यशास्त्र

— डॉ. राम भट

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः ।
नास्ति येषां यशःकार्ये जरामरणजं भयम् ॥

भारतीय काव्यशास्त्रांत आचार्य मम्मटालें व्यक्तित्व खूप वयल्या पांवड्यावेलें आसा. तांचे व्यक्तित्व काव्यप्रकाश ह्या ग्रंथांत सामकें स्पष्ट दिसून येता. पुण एक गजाल खरी. ती म्हळ्यार जे जे पूर्विल्ले मोटमोटे बरोपी जावन गेल्यात तांणी आपल्या जल्माचो, गांवचो, आवयबापायचो आनी इतर बाबींचो एक सादो लेगीत उल्लेख खंयच करूंक ना. हे बाबतींत ते लोक सामके उदासीन रावल्यात. हीच गजाल आचार्य मम्मटाल्या बाबतींत घडल्या. काव्य प्रकाशकार आचार्य मम्मटालें व्यक्तित्व व्हड आसून लेगीत आमी तांचेविशीं कांयच माहिती करून घेवंक शकनात हें आमचें दुर्दैव म्हळ्यार जाता. पुण काव्य प्रकाशची टीका-टिप्पणी करपी काव्यशास्त्रज्ञांनी तांचो जल्म सादारणपणान ११ वी ते १२ वी शताब्दींत जाल्लो आसतलो अशें थारायलां.

भारतीय काव्यशास्त्राचो आरंभ आचार्य भरतापसून मानतात. भरता उप्रांत थोडेच शतकांभितर खूपशे काव्यग्रंथ प्रसिद्धि आग्रले. 'काव्यप्रकाश आचार्य मम्मटान बरेंलो ग्रंथ. तांणी साहित्यांतले पोत्रे विचार घेवन तांका नव्या विचारांची जोड दिली आनी सगळ्यांक शास्त्रीय बसका दिली.

काव्यप्रकाश हो काव्यशास्त्रांतलो प्रकरणग्रंथ जावन आसा अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना. हाचे पैलीच्या ग्रंथांनी काव्या संबंदीचे केल्ले पुराय विवेचन एकाच ग्रंथांत सांपडना. तेभायर प्रत्येक आचार्यान वेगवेगळ्या विशयाक म्हत्व दिलां. अलंकार शास्त्राचे पैले आचार्य भामह हांणी आपल्या काव्यालंकारांत काव्याच्या कांय उपकरणांचोच विचार केला. आचार्य दण्डीन आपल्या काव्यविद्येचे भरपूर वर्णन केलां पुण काव्यानुभूतीचो अजिबात विचार करूंक ना. काव्यालंकारसूत्रवृत्तींत वामनान अलंकारांचे विस्तृत वर्णन केलां. आनी अलंकारांकूच काव्याचे सौंदर्य मानलां. आचार्य आनंदवर्धनान ध्वनिचेरूच चड भर दिला. त्याउप्रांतच्या

कुंतक, राजशेखर, क्षेमेंद्र, भोज बी काव्यशास्त्रज्ञांनी काव्यशास्त्र स्पष्ट करपाचो यत्न केलो. पुण काव्यशास्त्रासंबंदी वेदान्तातल्या प्रस्थानत्रयीसारको हे ग्रंथामदी एकूय ग्रंथ ना. अशा वेळार मम्मटालो काव्यप्रकाश म्हळ्यार साहित्यशास्त्रांतलो एक दीपस्तंभ जावन आसा अशें म्हळ्यार जाता. ताचो प्रकाश १०० वर्सांभितर भारतांत सगळ्याक पावलो, इतलो तो ग्रंथ स्वयंप्रकाशी आसा.

आचार्य मम्मटान बरेंलो काव्यप्रकाश मुख्यरूपान तीन तरेच्या रचणूकीचो दिसता, देखीक- २) कारिका, २) वृत्ति आनी उदाहरणां. कांय टीकाकारांनी कारिकेक सूत्रां म्हळां. ह्यो कारिका संक्षिप्तरूपान विस्तृत अर्थ सुचेतात. अश्यो सगळ्यो मिळून ४२ कारिका आसात. पुण ह्यो कारिका अर्थादृष्टिन वेगळ्यो करून त्या कारिकांची एकंदर २१२ सूत्रां केल्यांत. हीं सूत्रां पाणिनीत्या व्याकरण सूत्राभाशेन खूबूच ल्हान पुण खूबसो अर्थ दिवपी अशीं आसात. हें काव्यशास्त्राचे पैले तरेचे रूप. ह्या सूत्रांचो अर्थ समजूपाक खूबूच कठिण जाता म्हण तांची फोडणीशी करपाक स्वताच आचार्य मम्मटान वृत्ति बरेंल्ल्या. हें ताचें दुसरें रूप. सूत्रांतली आनी वृत्तिंतलो अर्थ पटपाक जाय म्हण खूबशीं उदाहरणां म्हळ्यार ६०३ शिलोक दिल्यात. हीं उदाहरणां तांणी स्वताच बरौंक नात, तर तीं तांणी दुसऱ्यालीं घेतल्यांत. ताचेवेल्यान तांगेली संग्रह करपाची शक्य दिसून येता. काव्यप्रकाशाचे हें तिसरें तरेचे रूप.

काव्यप्रकाशाचे सगळे मिळून १० विभाग आसात. आचार्य मम्मटान विभागाक 'उल्लास' अशें नांव दिलां. हे धावूय उल्लास ल्हान-मोटे आसात. तिसरो आनी सवो उल्लास मामके ल्हान आसात तर धावो एकदम मोटो आसा बाकीचे उल्लास ह्या उल्लासांच्या पृष्ठसंख्येच्या दृष्टिन ल्हान मोटे आसात.

पैल्या उल्लासांत सगळ्यांत पैली आचार्य मम्मटान शिष्ट-संप्रदायापरमाणें ग्रंथाक विघ्न येवचें न्हय म्हण मंगलाचरणाचो विशय बरो सोबीतसो वेंचला. ह्या मंगलाचरणांत बरोप्यान कवित्या भारतीचो म्हळ्यार सरस्वतीचो जयजयकार केला, देखीक-

नियतिकृतनियमरहितां ह्लादैकमयीमनन्यपरतन्त्राम् ।

नवरसरूचिरां निर्मितिमादधती भारती कवेर्जयति ॥

ह्या शिल्लोकांत कविल्या सरस्वतीची जयजयकार करतासतानाच कविची निर्मिती एकंदरीत कशी आसता तेवूय स्पष्ट केला. त्याचप्रांत काव्याची प्रयोजनां स्पष्ट करताना—

काव्यं यशसेऽर्थकृते व्यवहारविदे शिवेतरक्षतये ।

सद्यः परनिर्वृतये कान्तासम्मिमततयोपदेशयुजे ॥

म्हुण ह्या शिल्लोकांत काव्याची एकंदर स प्रयोजनां सांगल्यात तीं म्हळ्यार १) यश मेळचें, २) पैशे मेळचे, ३) लोकव्यवहाराचे ज्ञान जावचें, ४) अमंगळापसून रक्षण जावचे ५) तात्काल अलौकिक आनंद मेळचो आनी ६) जो उपदेश करपाचो आसा तो कांतेच्या म्हळ्यार बायलमनशेच्या उपदेशाभाशेन गोड शब्दांत करचो. ताचे मागीर काव्याचे लक्षण—

‘तददोषी शब्दार्थौ सगुणानलङ्कृती पुनः क्वापि ।’ म्हुण संक्षिप्तरूपान सांगून काव्याचे उत्तम, मध्यम आनी अवर अशे काव्याचे मुखेल तीन भेद दाखौन दिल्यात.

दुसऱ्या उल्लासांत शब्द आनी अर्थ हांचे स्वरूप समजायलां. शब्दाचे वाचक, लक्षक आनी व्यंजक अशे तीन भेद तर अर्थाचे वाच्य, लक्ष्य आनी व्यंग अशे तीन भेद दाखौल्यात. हांचो विचार

करतांना मीमांसू, वैयाकरण, नैयायिक आनी बौद्धमत हांचो उल्लेख करून योग्यायोग्यतेचो निर्णय केला. अनेकार्थ शब्दांचे अर्थ कशे धेवप ह्यासंबंदी ‘संयोग, वियोग, साहचर्य, विरोधिता वगैरेंची बी चर्चा करून दुसरो उल्लास सोंपयला.

तिसऱ्या उल्लासांत वाच्य, लक्ष्य आनी व्यंग अर्थांचे व्यंजकत्व स्पष्ट करून दाखोपी कारणां दिल्यात, देखीक—

वक्तृबौद्धव्यकाकृनां वाक्यवाच्यान्यसन्निधेः ।

प्रस्तादेवशकालादेर्वैशिष्ट्यात् प्रतिभाजुषाम् ॥

योर्यस्यान्यार्थधी हेतुर्व्यापारो व्यक्तिरेव सा ।

आनी ह्या कामांत शब्द हो सहकारी आसता म्हुण स्पष्ट केलां.

चौथ्या उल्लासांत उत्तम म्हळ्यार ध्वनिकाव्याच्या स्वरूपाचेर विवरण केलां. ह्या काव्यप्रकारांत व्यंग्यचमत्काराक चड म्हत्व दिलां. लक्षणामूलक ध्वनि आनी ताचे भेद, अभिधामूलक ध्वनि आनी ताचे भेद, शब्दशक्ती आनी अर्थशक्ती हांचेपसून जावपी ध्वनिकाव्य, वस्तु, अलंकार, स्वतः संभवी, कविप्रौढोक्ति, कविनिबद्धवक्तृ प्रौढोक्ति बी बारीक साराक भेदांचे मेजमाप केल्यार एकंदर ध्वनिकाव्याचे १०४ ५५ भेद जातात. हातूंत रस, विभाव, अनुभाव, व्यभिचारीभाव, रसाभास, भावाभास, भावशांती बी अमेक काव्यध्वनिचे वर्णन केल्लें आसा.

नवे धोरण नवी दिशा

प्रत्येक बदलाला असते नवी रुपेरी कडा, जिच्यातून ओसंडू लागतात नवे चैतन्य अन् नवी आभा आणि प्रतीत होतात नवे विचार अन् नवी दिशा.

गेल्या दीडपावणेदोन महिन्यात ह्या नवचैतन्याचा प्रत्यय सर्वांनाच सहजाल्या आला आहे

ग्रामीण भागात उद्योगधंद्याचा विकास, उद्योगात स्थानिक लोकांना रोजगार प्राधान्य, किरायात-शीर शेतीसाठी उपलब्ध पाण्याचा योग्य वापर, शेतकऱ्यांच्या बीजपंपांना अग्रक्रमाने बीज पुरवठा कृषि पंपांच्या प्रलंबित प्रकरणाचा वर्षभरात निपटारा, दुधाच्या दरवाढीच्या प्रश्नाचा सहानुभूतीपूर्वक विचार, बंद कापड गिरण्यांच्या प्रश्नांची सोडवणूक, मुंबईतील गिरण्यांच्या ताब्यातील जादा जमिनीच्या विक्रीचा प्रश्न, केंद्राकडे दीर्घकाळ प्रलंबित असलेल्या पाटबंधारे, विद्युत केंद्रे, राष्ट्रीय महामार्ग अशा प्रश्नांची शीघ्र-गतीने तड, कापूस एकाधिकार खरेदी योजनेची मुस्तवाढ, दळणवळणाच्या विविध साधनांचा विकास, प्रादेशिक असमतोल दूर करणे, केंद्राकडून पुरते अर्थसहाय्य मिळविणे, औद्योगिक वाढीसाठी राज्यात सर्वत्र अनुकूल वातावरण निर्माण करण्याचा संकल्प अशा अनेक समस्यांची दखल घेऊन त्यांची उकल करण्यासाठी तात्काळ ठोस पावले उचलण्याचा जो निर्धार ह्या काळात वेळोवेळी व्यक्त झाला ते नव्या शासनाच्या नव-विचारांचेच गमक आहे.

विकासाच्या प्रश्नाची सोडवणूक सर्वांच्या सहकार्याने अन् सामंजस्याच्या भावनेने करण्यासाठी नवे शासन कटिबद्ध आहे.

ह्या कार्यप्रवणतेतूनच साकारले आहे नव्या शासनाचे नवे धोरण आणि सुस्पष्ट झाली आहे त्याच्या जनहितेपी कार्यक्रमाची नवी दिशा

कृतिशील शासन : महाराष्ट्र शासन

डी जी आय पी आर

महाराष्ट्र पारिचय केंद्र, पणजी

पांचव्या उल्लासांत मध्यम काव्याचे म्हळ्यार गुणीमत व्यंग्याचे अगूढ, अप्रगं बी आठ भेदांचे वर्णन करून ध्वनिसारकेच हाचेय बी खूपशे भेद दाखल्यात. टीकाकारांच्या मतान ही संख्या चौतीस कोट स लक्ष तेव्हा हजार णवशीं

सव्या अध्यायांत 'अवर' म्हळ्यार कनिष्ठ काव्यभेदाचे वर्णन आयलां. हातून शब्दचित्र आनी अर्थचित्र हांचे स्वरूप दाखलां. हांतूंत व्यंग्य नाशिल्ल्यांत हांका उत्तम काव्य म्हणू येता अशें स्पष्ट केलां.

सातव्या उल्लासांत काव्य दोषांचे वर्णन आयलां. दोषांचे लक्षण करतांना 'मुख्यार्थहतिदोष' म्हण मुखेल अर्थाक बाधा करपी जो धर्म तो म्हळ्यार दोष. हातून सोळा तरेचे पददोष दाखल्यात आनी उदाहरणासैत स्पष्ट केल्यात. हांतूंतल्यान निर्माण जावपी पदांशदोष आनी वाक्यदोषूय बी सांगल्यात. हे वाक्यदोष २१ आसात. त्या उप्रांत दाखल्यात अर्थदोष हे आसात २३. त्या बगर रसाक विरोध करपी २३ दोष आसात. हे सगळ्या दोषांक कांय स्थानार गुणत्वूय प्राप्त जाता म्हणपाचे स्पष्ट केलां.

आठव्या उल्लासांत गुणांचे वर्णन आयलां. हे करतासताना आपल्यापरस पूर्विल्या आचार्यांची गुणासंबंदानचीं मतां खंडन करून केवल ओज, प्रसाद आनी माधुरी अश्मा तीन गुणाचे म्हत्व सांगलां. प्रसंगानुरूप केलेल्या काव्य रचनेक सगळ्यांत चड म्हत्व दिलां, कित्याक काम म्हळ्यार सगळेकडेन औचित्याचो संबंद चड म्हत्वाचे आसता.

णव्या उल्लासांत शब्दालंकाराचे वर्णन आसा. हातूंत वक्रोक्ति २ प्रकारची, अनुप्रास ५ प्रकारचो, शेष ९ प्रकारचो, पुनरुक्त वदाभास २ प्रकारचो आसा तर यमकां आनी चित्रकाव्यां खूब प्रकारचीं आसात. हातूंतुच 'उपनागरिका, परूषा आनी कोमला वृत्तिचे वर्णन केलां. ह्या उल्लासांत अलंकारासंबंदी कांय पूर्विल्लीं मतां खंडन करून आपलें मत व्यक्त केलां.

धाव्या उल्लासांत शब्दालंकाराचे अर्थालंकारासंबंधान विस्तृत निवेदन केलां. हे अलंकार एकंदर ६१ आसात, हांतूंतूय बी बारीक बारीक भेद आसात. सुर्वेक उपमा, उत्प्रेक्षा, रूपक बी अलंकार उदाहरणां म्हळ्यार देखी दिवंत स्पष्ट केल्ल्या. मागीर ब्राकीचे अलंकार आनी तांचे भेद उदाहरणासैत दाखौन दिल्यात 'हेतु' अलंकारांत चमत्कार नाशिल्ल्यान आचार्य मम्मट हाका अलंकारांत घालूक तयार नात. 'असंगति' विरोध अलंकारापरस वेगळी आसा म्हणुन िका वेगळी अलंकार मानून तिजी अलंकारांत गणना केल्या. दोश प्रकारणांत म्हळ्यार सातव्या उल्लासांत अलंकार दोशांचे वर्णन येवं नासलें. तें हांगा म्हळ्यार ह्या धाव्या उल्लासांत स्पष्ट केलां. अलंकारांचे वर्णन केल्याबगर अलंकारदोषांचे वर्णन करप समा जावचे म्हण ह्या धाव्या उल्लासांत अलंकार वर्णना उप्रांत अलंकारदोशांचे विवेचन केलां. एकंदरीस 'तददोषौ शब्दार्थौ सगुणावनलङ्कृती पुनः क्वापि' म्हण जे काव्याचे लक्षण केल्लें ताची व्याख्या, स्पष्टीकरण पुराय करून 'संपूर्णमिदं काव्यलक्षणम्'

म्हण हो धावो उल्लास म्हळ्यार शेवटचो उल्लास सोंपयला.

आचार्य मम्मटान आपलें प्रतिपादन शास्त्रीय भाशेत केलां. इतर दुसऱ्या शास्त्रज्ञांचीं मतां मांडून आपलो मतितार्थ समजावपाचो येत केलां. वाक्यरचनेंत गरजेभायर शब्द वापरूं नात. तशेंच चड विस्तारान बरोपाचें तंत्रूय वापरूं ना. म्हण खंय-खंय भाशा मात्शी जड जाल्या, क्लिष्ट जाल्या. हिन्दीच्या एका कहावताभाशेन 'गागर में सागर' अशी ह्या ग्रंथाची रचणक जावन आसा.

जेन्ना आपल्या पूर्विल्ल्या एकाद्र्या आचार्यांच्या मतांचें खंडन करपाचें आसता तेन्ना त्या आचार्याल्या नांवाचो उल्लेख करीना-सताना ताचे मताचो अभिप्राय दिवंत मागीर ताचें मत खंडन केलां आनी मागीर आपलें मत स्पष्ट मांडलां. पुण आपल्या पूर्विल्ल्या एकाद्र्या आचार्याल्या मताक दोश दिवपाचो नामता तेन्ना त्या मताचो आदर दाखोपाक त्या त्या आचार्याल्या नांवाचो उल्लेख केला. अशें रीतीन योग्य पद्धतीन आपलें मत स्पष्ट मांडपाचो येत आचार्य मम्मटान आपल्या काव्यप्रकाश ग्रंथांत केला.

असो हो काव्यप्रकाश ग्रंथ. हातूंत काव्याच्या शब्द, अर्थ, गुण, रीति, अलंकार बी आंगांपैकीं खंयच्याय एकाच आंगाक म्हत्व दिनासतना प्रत्येक आंगाक तांका तांगलें जुस्ताजुस्त अशें स्थान दिवन प्रत्येकाची संगति लावपाचो येत केला. आपल्यापरस पैकी जावन गेल्ल्या काव्यशास्त्रीय आचार्य भरत, भामह, दण्डी बी सगळ्यांच्या कथनाचो योग्य असो परामर्श घेवन सगळ्यांक एकठांय हाडून एक उत्तम प्रकारचे काव्यलक्षण साधपाचो प्रयत्न आचार्य मम्मटान केलां. ते दृष्टिंत हो एक समत्यवाद म्हणू येता. ही समत्यवादी भूमिका आचार्य मम्मटाच्या शैलीचे मुखेल. विशेश वेदात्तांतल्या प्रस्थानत्रयींतल्या गीतेसारको हो काव्यप्रकाश ग्रंथ काव्यशास्त्रांत अतिशय म्हत्वाचो जावन आसा. हे ग्रंथाक लागून काव्यशास्त्रांत म्हळ्यार साहित्यांत खूबश्या काव्यशास्त्रज्ञांक स्फूर्त मेळून नवे पद्धतीन विचार करपाची देख मेळ्ळी. म्हण हो ग्रंथ आजूनूय काव्यशास्त्रांत दीपस्तंभ जावन आसा म्हणपांत कसलोच दुबाव ना.

आचार्य मम्मटान आपले जिणेंत एकूच पुस्तक बरेंलां अशें दिसता. पुण ह्या एकाच पुस्तकान आचार्य मम्मट खूबूच प्रसिद्ध जाले. पुस्तक बरेंलेनंतर १०० वर्सांभितर सगळ्या भारतभर ताची नामना जाली आनी ताचेर विचामंथन सुरू जालें. खूब जाणांनी ताचेर टीका बरेंल्यात. महामहोपाध्याय काणेच्या म्हणण्यापरमाणे भगमद्गीता सोडली जाल्यार दुसऱ्या खंयच्याय संस्कृत ग्रंथाचेर इतल्यो टीका जावनात. हाचे वेल्यान ह्या ग्रंथाचे म्हत्व आनी गौरव आमकां स्पष्ट दिसून येता.

कांय कविता

अेक कविता

तूं येवपाचो आसतना
रुतूरुतूनी आपल्यो परबो कवोळचो
आता रुतू ना. सोहळ्यांतली खोशी ना
फक्त तू आसा.
अध्वस्त हिरोशिमाच्यो वेदना पळोवंक
हांवें तुका समजोवन घेतला आनी तुवें म्हाकां
ताचेच दुःख जड जालां
आधारहिन आमच्यातले आमी
फातरा मुखार घालून घेतात
तशे टेम्परवाली सूख आमी कित्याक अणभवचे न्हय ?

ह्या अफाट समदीरांतले पनेळ लेगीत
आता मोडून पडल्यात
आनी तो दिपखांबो पेटल्यार कितलीशीच वर्सां जालीं.
ही पलतड तर अेकट्याची केन्नाच जालीना.
आता,
मोडून पडिल्ल्या पनेळाचेर आपटोवपी
लहारांकडेनूच मेकळीक सादोवपाची
समदीराची गाज आयकोपाची
रेवेची घरां बांदपाची, मोटव्या मनीसपणाखाला
माडोवंक कालच्या
आनी अेक दीस
आमीच रेवेचें घर जावपाचें
समदीराची भोंवडी करुप येवपी लहारांवांगडा
ताणून दिवपाचें
मळबाचे बिब पळोवक.

मळबाचे बिब पळोवक....

— निलबा अ. खांडेकार

हांगा कोण आसा

सोबित सुर्या अुदेलो मळबांत
अुजवाडान धायदीको दिपकायल्यो.
कुपान कुप भोवन आयलो
दर्यांत बुडून तूं घेवक वेनाय विसोव ?
कांय
सगळ्या संवसाराक
काळखी घालची चितलां ?
अशी चिंतना चितची
कित्याक कोणे ?
रंगयाळ्या मळवार तुज्या
दिवल्यो लागल्यो पेंटूक
ताचे मदी चंद्रीम आसा परजळूक
मनशाचे गिन्यानाक सगळेच धुस्पता,
कित्याक घट्टा काय हें ?
रात सोपता दिस येता
अशेच संवसार चक्र घुंवता.
कोणाची सत्ता आसा जायत हांगा ?
आशेंता पळोवंक संवसार निर्मितल्याक.

— आंजेलो डिसोजा

आल्लय

बाबा म्हाजो खेळय गे वडासावूली
घरा माऊली गे साद करी
बाबा म्हाजो खेळय गे म्हाका नायी याद
कानी पडे नाद गे घुंगुरांचो
बाबा म्हाजो खेळय गे भायिले भिदी
राखण ग तुजी देवते मायेची
बाबा म्हाजो खेळय गे आंगणा पेळे
मोतियांचें खुळे गे आळमिलें

(बालगीत निकेतनाचेवतीन)

अर्द पिसो

अेक आसली आवय. तिका आसलो भुरगो. अेक दीस त्या भुरग्याक आपले मावशेची याद येयली. ताणे आपले आवयक उलो केलो आनी सांगू लागलो 'बा गे हांव मावशेगेर वयता.' 'मावशेगेर वयता पुता ? वच. मावशी सांगता तितले दीस दीस राव आनी परत घरा यो' आवयन सांगलें. तो भुरगो मावशेगेर वचपाक उमेदीन भायर सल्लो. मावशेचें घर दुसऱ्या गांवांत बरेंच पयस आसलें. वाटेत बरोच वगत चल्याउपरान्त मावशेल्या घराकडे पावलो. पुतण्याक पळोवन मावशेक बरीच खोशी जाली. मावशेन ताका गोड सांजो करून खावपाक दिलो आनी खूब दीस राव म्हण सांगलें. आठ-धा दीस रावल्या उपरान्त ताका आवयची याद जाली. ताणे आपूण घरा वयतां म्हण मावशेक सांगलें. घरा वयतना मावशेन ताका लोणी दिलें. वाटेत वयता वयता बरें खर वोत पडलें. तकलेक वोत लागता म्हण ताणे हातांतलें लोणी माथ्यार दवल्लें आनी चलत रावलो. घरा पावतकूच आवयन विचाल्लें. 'पुता मावशेन किदें दिलें ?' 'लोणी दिल्लें.' 'लोणी खंय दवल्लें ?' 'वाटेंत येतना माथ्यार दवल्लेंलें.' 'अरे पुता तें वोटान कडोन गेले आनी तुज्या माथ्यावयल्यान पोगळोन गेलें. मावशेन केन्ना लोणी दिल्यार तें केळीच्या खोल्यान पुडी करून बांध आनी खांकेंत धरून हाड.' आवयन सांगलें. 'बरें बा' ताणे सांगलें.

बऱ्याच दिसांनी ताका परत मावशेची याद जाली. आवयक सांगून तो मावशेगेर गेलो थंय खूब दीस रावलो. खूब खाल्लें बीन. मागीर परत घरा येवपाक भायर सल्लो. घरा येतना मावशेन ताका सुण्याचो पेटो दिलो. पेटो घेवन तो वाटेवयल्यान येवपाक लागलो. वाटेत चलतना आवयन सांगलेलें ताची ताका याद जाली. ताणे केळीचे खोले हाडले. तातूंत त्या धाकट्या पेट्याक गुठलोन घट्ट बांधलो.

आनी खाकेंत घालून येवपाक लागलो. घरा पावनाफुडेंच आवयन विचाल्लें, 'पुता मावशेन किदें दिलें ?' 'पेटो दिलो.' 'पेटो किदें केलो ?' 'खोल्यान गुठलोन बांदून हाडलो.' 'तो मेलो. पळय पुता मावशेन केन्नाय सुण्याचो पेटो दिलो तर ताच्या गळ्यांत दोरी बांदून ताका ओडीत घेवन यो.' आवयन सांगलें. ताणे आंऽ म्हटलें.

मागीर आनिक अेकदां तो मावशेगेर गेलो. परत घरा येतना मावशेन अेका कागदाच्या पुड्यांत जिलोब्यो दिल्यो. तो घेवन तो घरा वचपाक लागलो. अर्दे वाटेर ताका आवयन सांगलेली ती याद जाली. ताणे त्या जिलोब्यांक दोरयेन बांदलें. आनी दोरयेचें अेक पोंत हातान धरून पेट्याक ओडटा तशें ओडीत चलपाक लागतो. वाटेंत सगळ्या जिलोब्यांचे कुडके जाले आनी सगळे वाटेर पडले.

० ० ०

मूंय आनी वानोर

रानांत एक वानोर आसलेलो आनी गांवांत अेक मूंय आसलेली. वानोर मुंयेकडे येवन विचारूं लागलो, 'मुंये आमी नाचणे रोवया गे ?' तर रोवया म्हण सांगले तिणे. जमीन पळोवपाक मूंय उलो करून विचारूं लागली.

— आरे आरे वानोरा

आयज बरी जमीन

पळोवंक वयची मूंऽ

वानोर आब्यांच्या झाडार बसोन सांगपाक लागलो.

— आयज येतां गें मुंयेऽ

फ ल्यां येतां गें मुंये

घोटीचीं घोटां खातां

भोंव बरी लागता

मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तो जमीन पळोवंक येतना जालो. तशी ती जमीन पळोवंक गेली. जमीन पळयल्या उपरान्त कवळां मारपाक वानराक आफोवंक गेली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बरी कावळां
मारुंक येवचो मूंऽ

— आयज येतां गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

त्या बराबर वाबडी अकटी मूंय कवळां मारपाक गेली. तिणे जमनीवयली झिली आनी झाडां माल्लीं. आनी परत ती वानराक आफोवपाक गेली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बरी जमीन
लासूंक येवचो मूंऽ

— आयज येता गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तो येयना जालो. त्याबराबर मारलेली सगळी कवळां घालून तिणे जमीन लासली. उपरान्त मिर्गा दिसा पावस पडपाक सुरू जालो. तशी ती वानराक सांगपाक लागली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बरो नाचणो
पेरुंक येवचो मूंऽ

— आयज येतां गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तिणे मात्शी वाट पळयली आनी मागीर तिणे नाचणो पेरलो. नाचणो किल्लोन बरो जालो. मागीर तो नडोवंक आफोवंक गेली,

— आरे आरे वानोरा
आयज बरो नाचणो
नडोवंक येवचो मूंऽ

— आयज येतां गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तो आयज फाल्या करीत रावलो. तिणे नाचणो नडलो आनी शेणाचें सारें माल्लें. नाचणो बरो वाडलो. नाचण्याक मुठी येदी बरी बोणां जालीं. आनी ती पिकलीं. तेन्ना ती वानराक आफोवंक गेली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बरो नाचणो
काडूंक येवचो मूंऽ

— आयज येता गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तो येयलो नाच. तिणे नाचणो काडलो सुकात घातलो. नाचणो सुकल्या उपरान्त ती वानराक साद घालपाक गेली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बरो नाचणो
बडोवंक येवचो मूंऽ

— आयज येतां गे मुंयेऽ
फाल्यां येता गे मुंयेऽ
घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

तिणे अकटेनूच सगळे कश्ट करून नाचणो बडयलो. वारें करून भल्लो आनी मुडयो बांदपाक ती आफोवपाक गेली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बऱ्यो मुडयो
बांदूंक येवचो मूंऽ

— आयज येतां गे मुंयेऽ
फाल्यां येतां गे मुंयेऽ

घोटीची घोटां खातां
भोव बरी लागता
मुंयेऽऽ मुंयेऽऽ

आफोवनूय तो येयलोच ना. सगळें काम तिणेच केलें
तिणे मुडयो बांदल्यो. सगळ्यो मेळून शंबर मुडयो बांदल्यो.
अदर्घो बांदल्यो फातराच्यो. आदर्घो बांदल्यो नाचण्याच्यो.
मुडयो बांदल्या उपरांत वांटूक तरी आफोवचो अशें तिणे
येवजिलें आनी ती वानराकडे वचोन ती साद घालूं लागली.

— आरे आरे वानोरा
आयज बऱ्यो मुडयो
वांटूक येवचो मूंऽ

मुडयो वांटूक म्हुण तो धांवोन येयलो आनी मुडयो
वांटपाक लागलो. जड लागता ती मुडी आपल्यावशीन
दवरता आनी ल्हव लागता ती मुंयेवशीन दवरता... जड
लागता ती मुडी आपल्या वशीन दवरता आनी ल्हव लागता
ती मुंयेवशीन दवरता. अशें करून सगळ्या मुडयो वांटल्यो.
मुडयो घेवन वानोर आपल्या घरा गेलो आनी मूंय
मुडयो घेवन आपल्या घरा गेली. तर मुंय मुडी फोडटा
तितले नाचणे जाता आनी वानोर मुडी फोडटा तितलें
फातर जाता.

० ० ०

दुदी

अेक आसलो भुरगो. ताका दुदयाची बी मेळी. ती
बी ताणे जमनीत रोयली. पावस पडलो. पावसात तिका
कोंब येयलो. कोंबाक पानां फुटलीं. मागीर दुदनीची वेल
वयर वयर गेली. तिका फूल फुल्लें फुलाक धाकटुलो दुदी
लागलो. दुदी वाडत रावलो. तो येदो जालो, येदो जालो,
येदो जालो, येदो जालो, येऽ दो जालो.

(काणी सांगपी दुदी वाडता ती अॅक्शन करता.
आपले दोनीय हात पयस करून आपल्या लागच्या भुरग्यांक
धुकलता. भुरगां मजेन हांसतात.)

० ० ०

कोलो आनी कोली

रा नांत कोलो आनी कोली आसली. ती अेकामेकांच्या
शेजारा रावतालीं. अेकदीस तीं दोगांय शेवकुणाक गेलीं. शेवकुणां
सोदतां सोदतां कोलयेक जांबळां दिश्टी पडलीं. त्याबरोबर कोली
खोसयेन म्हणपाक लागली, 'हांवें किदें देखलां, कावळयान तोचलां.
हांवे किदें देखलां, कावळयान तोचलां.' तें आयकोन कोलो म्हणपाक
लागलो, 'कोलये कोलये, तुवें किदें पळयलां गे ? तुकां दितां आनी
हांव हांव खातां.' कोलयेन 'ही पळय' म्हण जांबळां दाखयलीं.
कोलो बेगीबेगीन जांबळीर चडलो. जांबळां काडून काडून खावपाक
लागलो आनी कोलयेचेर गुटयो मारपाक लागलो. तिणे ताका
विचारलें, 'आरे कोल्या हांवें तुका झाड दाखयलें आनी वयल्यान
म्हजेर जांबळाच्यो गुटयो कित्याक मारता ? म्हाका अेक तरी
जांबळ उडय ? कोल्यान अेक जांबळ उडयलें, तें शेणांत पडलें
आनिक उडयलें, तें चिखलांत पडलें. आनिक उडयलें, तें थुकयेंत
पडलें. अशें करून कोलयेक अेककूय जांबळ गावलेंना. कोलो जांबळां
खावन पळोन गेलो.

दुसरे दीस कोलो कोलयेकडे येयलो आनी म्हणपाक लागलो,
'कोलये, कोलये आमी शेवकुणाक या गे ?' ती विचारपाक
लागली, 'कित्याय ? जांबळां खावन गुटयो मारपाक ?' तो सांग-
पाक लागलो, 'ना ना आयज तुजेर मारीना.' 'बरें या.' अशें
म्हुणून कोली ताच्यावांगडा वचपाक लागली. वयतां वयतां कोलयेन
पळयलें, अेका झाडाचेर म्होंवाचें पोळें आसा. कोली म्हणपाक लागली
हांवें किदें देखलां, कावळयान तोचलां.' 'किदें गे कोलये ? तुकां दितां
आनी हांव खातां.' 'आयज तरी म्हाका दितलो मरे ?' 'हय.' कोल्यान
सांगलें. कोलयेन म्होंवाचें पोळें दाखयलें. कोलो बेगीबेगीन झाडार
चडलो. पोळ्यांतलें म्होंव खाता खाता आनी मेण काडून कोलयेचेर
मारता; म्होंव खाता खाता आनी मेण काडून कोलयेचेर मारता.
बाबडे कोलयेन वोगी रावोन सगळें मेण अेकठांय केलें पाटलीं मेणान
भल्ली आनी मेण घेवन ती परतली.

तिसरे दीस कोलो आनी कोली अेकठांय मेळ्ळ्या बरोबर
दोगांयनी घर बांदचें म्हण थारायलें. कोलो म्हणपाक लागलो, 'हांव
बांदतां घर मेणाचें.' त्याबरोबर कोली म्हणपाक लागली, 'हांवें मेण
पुंजावन हाडलां. हांव मेणाचें घर बांदतलीं. तूं शेणाचें घर बांद.
दोगांयनी घरां बांदली कोलयेन बांदलें घर मेणाचें आनी कोल्यान
बांदलें घर शेणाचें. दोगांय आपापल्या घरांत रावपाक लागली. अेक
दीस किदें जालें, बरों व्हडलो पावस पडलो. कोल्याचें शेणाचें घर
पावसान व्हावोंन गेलें आनी कोलयेचे मेणाचें घर उल्लें.

— ० —

कोलो आनी गाडव

अक आमलो कोलो आनी एक आसलें गाडव. दोगांयची इश्टागत जाल्लो. कोली गाडवाक सांगपाक लागलो, 'जाणा मगो गाडवाआका पलतडी बरें उशाल आसा. बरे व्हडले ऊस जाल्यात: या गो आमी खावंक.' 'हांव बाबा येयना. आमकां कोणीय मारीत जाल्यार !' 'हांव हांगाच्याच मळार चरता तेंच बरें.' कोलो सांगपाक लागलो, 'ना गो तुका कोण मारीना. आमी या' या म्हण्टल्याबरोबर तें कोल्यावांगडा पलतडी वचपाक तयार जालें. कोलो विचारपाक लागलो, हांव कसो न्हंयतल्या उदकांतल्यान येव ?' तें म्हणपाक लागले, 'म्हजे फाटीर बसोन यो.' तो गाडवाच्या फाटीर बसलो. पलतडी पावना फुडें तो देवण्यार देंवलो आनी गाडवाक थंय दवरून तो घांवोन उशालाकडे गेलो. उशालांत हांगा थंय भोंवलो. उशी खाल्ल्यो आनी पोट जड जावन तो थंय बसलो. तेन्ना थंय गाडव पावलें आनी ऊस खातलें इतल्यान कोलो किदें म्हण्टा, 'गाडवाआका म्हाका कूय येता.' 'तुका कूय येता जाल्यार सांबाळून धर रे.' 'सांबाळून जायना. कूय येयली गोड कूय येयली गोड' अशें कोल्यान म्हणून 'हुकूय हुकूय' करीत कोल्यान कूय घातली, आनी येवन देवण्यार बसलो. हेवटेंन सगले शेतकार घांवोन येवन गाडवाक बरेच माल्लें. मागीर वावडे गाडव तशेंच चलत धुकलत देवण्यार पावलें. गाडवाच्यान कांय नजो आसलें. परत पलतडी वचपाक कोलो गाडवाच्या फाटीर बसलो. न्हंयच्या मदीं पावल्याबरोबर गाडव म्हणपाक लागलें. कोल्यादाद म्हाका लोळणी येता ? 'तुका लोळणी येता जाल्यार सांबाळून धर !' 'आंस म्हाका लोळणी येता जाल्यार सांबाळून धरूं आनी तुका कूय येता जाल्यार सांबाळून धरना !' म्हाका मारुंक लायलेना तुंवें ?' गाडव फुडें म्हणपाक लागलें, 'येयली लोळणी, येयली लोळणी, येयली रे, येयली रे' म्हणून वयर पांय केले आनी उदकांत लोळणी घेतलो. त्याबरोबर कोलो बुडपाक लागलो. तेन्ना कोलो किदें म्हण्टा 'जग बुडटा, जग बुडटा.' आपूण बुडटा म्हणीना जग बुडटा म्हण्टा, म्हण्टा कोलो बुडोन मेलो.

-०-

आटुलें-किटुलें

अक आसलें आटुलें आनी अक आसलें किटुलें. दोगांय भयणी भयणी. अक दीस तांका सान्ना खावचेशीं दिसलीं. ताणी पसऱ्या-वयले तांदूळ, उडीद, गोड, नाल्ल हाडले. सान्ना उकडपाक जळोव जाय म्हण दोगांय जाणा लाकडां हाडपाक रानांत गेली. जळोव अकठांय करतां करतां अक वाघ थंय पावलो. ताणे आंस करून गरड घातली. त्या बरोबर दोगांय भियेली. वाघ म्हणपाक लागलो

'आटुल्या किटुल्या तुमकां आतां हांव खातां.' दोगांय जाणा म्हणपाक लागलीं, 'वाघमामा' आमकां खावंक नाका. आमी तुका सान्ना दितां.' तेन्ना वाघ म्हणपाक लागलो, 'बरें तर. तुमी जळोव व्हरात. सान्ना करून दवरात. मागीर हांव येता.' दोगांय जळोव घेवन घरा पावली. घरा येवन ताणी सान्ना उकडपाक सुरवात केली. अक सानून उकडटा आटुलें खाता दुसरें सानून उकडटा किटुलें खाता. अशेतरेन उकडटा तितलीय सान्ना खातां खातां सोंपली. इतल्यान पयस साकून वाघाची गरड आयकपाक येयली. तेन्ना तांका वाघाची याद जाली. वाघाखातीर अकूय सानून उरूं नासलें. वाघ घरा लागी पावलो तसो दोगांय भियोन लिपली आटुलें लिपलें दोणांत आनी किटुलें लिपलें भाणांत, आंस करून गरड घालीत वाघ घरांत भितर सरलो. तो म्हणपाक लागलो. आटुल्या किटुल्या म्हाका सान्ना दी, म्हाका सान्ना दी. दोगांय भियोन दोगीच रावलीं वाघ घरांत सान्ना सोदपाक लागलो. ताका कांयच गावलेंना. निमाणी कोनश्याक आसलें दोण आनी भाण तांणे पळयलें. ताणे तें दोण आनी भाण उखलले आनी खानार मारून तो रानाचे वाटेन वचपाक लागलो. दोणांत आनी भाणांत लिपलेली आटुलें आनी किटुलें दोगांय खूब खूब भियेलीं, भियोन अकल्याक सळसळ जालें. आनी दुसऱ्याक मोठ्यान पोंड जालें. वाघ समजलो कोणेतरी सळसळ ठोड करून तुबकाची गुळी माल्ल्या. तो भियेलो. खांदार माल्लेलें दोण आनी भाण सकयल उडोवन तो रानावटेन पळोन गेलो.

०-०

बालगीत निकेतन

भुरग्यांक पारंपारिक कोंकणी बालगीतां, खेळगीतां शिकोवपाचो वावर बालगीत निकेतन करता. या वांगडा बालकविता, नाचगीतां, संगीताच्या साजाचेर नवी बालगीत रचना, काणयो, उमाणी, खेळ भुरग्यामेरेन पावयता. आंगणवाडी, बालवाडी, के. जी. आनी मुळाव्या शाळांतल्या शिक्षक - शिक्षिकांक प्रशिक्षण दिवपाच्या वावराची येवजण.

खबरे खातीर बरयात.

बालगीत निकेतन

बेती, बार्देश, गोंय-४० ३१०१

TO HEIGHTEN THE PROTEINS IN YOUR FOOD
AND BUILD STURDY YOUNG SPORTSMAN
AVAIL OF THE MANY ANIMAL
HUSBANDRY ACTIVITIES

POULTRY FOR EGGS
PIGGERY FOR PORK
CROSS BRED COWS FOR MILK

SO THAT YOUNGSTERS CAN BE
PHYSICALLY EFFICIENT TO MEET WITH
ANY CHALLENGE IN LIFE

ISSUED BY :-

**Directorate Of Animal Husbandry &
Veterinary Services,**

GOVERNMENT OF GOA
PANAJI - GOA

— नुस्तेंमारी संचालनालय :-

दर्यातली संपत्ती वाडोवपाखातीर
पर्यावरण समतोल इबाडचोना हाची जतनाय घेवप
गरजेचें. दर्यादेगेच्या आनी न्हंयच्या उदकांत
ल्हान नुस्तें चड प्रमाणांत आपलें पोट
भरपाखातीर आनी आलाशिऱ्याखातीर येता ताका
लागून पावसाळ्याच्या दिसांनी आधुनिक बोटी घेवन
नुस्तें मारप सारकें न्हय.

ल्हान नुस्तें मेळत तशें मारप हें नुस्त्यांचें प्रमाण
उणें जावपाचे मुखेल कारण आसा. सगळ्या यांत्रीक
बोट चालकांक हे वरवीं कळीत केलां कि ताणी
मरिन फिशिंग रेगुलेशन कायद्याच्यो तरतुदी पाळच्यो
आनी बंदी आसलेल्या वाठारांनी नुस्तें मारचें न्हय.

18. K. Gokuldas Prabhu
Corporation Bank,
M.O. Human Resource, Ja
Mangalore 575 001.

